

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΑΝΩΝ ΤΟΥ 1955, ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΖΩΗ
ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ
ΠΟΛΗΣ

Σελίδα 14: Μεθοδολογία

ΧΡΗΣΤΟΣ ΖΟΡΜΠΑΣ

Εκπαιδευτικός- Μεταπτυχιακός φοιτητής στην κατεύθυνση «Μετανάστευση - Κοινωνικές Διακρίσεις και Ιδιότητα του πολίτη» του Μεταπτυχιακού προγράμματος του τμήματος Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Σελίδα 54: Επιπτώσεις

009752

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα 3: Εισαγωγή - Ορισμός του προβλήματος και διατύπωση ερευνητικών ερωτήσεων ή υποθέσεων

Σελίδα 14: Μεθοδολογία

Σελίδα 26: Αίτια

Σελίδα 42: Περιγραφή

Σελίδα 54: Επιπτώσεις

Σελίδα 64: Συνέντευξη με Ελευθέριο Φερεκίδη

Σελίδα 73: Συνέντευξη με Βενιαμίν Κανάκη

Σελίδα 85: Συνέντευξη με Ειρήνη Πρίντεζη

Σελίδα 95: Συνέντευξη με Ευστάθιο Αρβανίτη

Σελίδα 104: Συμπεράσματα

Σελίδα 117 : Βιβλιογραφία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ Η' ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ

Από την εποχή των φοιτητικών μου χρόνων είχα την επιθυμία να ασχοληθώ και να μελετήσω την ιστορία των Κωνσταντινουπολιτών, των επονομαζόμενων Ρωμηών της Πόλης, μιας κοινότητας ανθρώπων που παρέμεινε όρθια και δυνατή για περισσότερα από 500 χρόνια μετά την πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας το 1453. Ίσως από μια διάθεση εξωραϊσμού και εξιδανίκευσης της πραγματικότητας, ίσως επειδή όντως αυτή ήταν η αληθινή ζωή της Πόλης, η εικόνα που σχηματίστηκε στο υποσυνείδητό μου ταυτιζόταν με κάτι ωραίο, διαφορετικό, πρωτοπόρο και "προκλητικό". Συνέπεια αυτού πάντοτε με γοήτευε η ομορφιά, ο πολιτισμός και η κουλτούρα της εν λόγω κοινότητας αυτών, καθώς από τις περιγραφές και τα ακούσματα βρισκόταν στην πρωτοπορία των κοινωνικών και πολιτιστικών ρευμάτων.

Μελετώντας την ιστορική διαδρομή αυτών των κατοίκων μετά την κατάκτηση της Πόλης από τους Οθωμανούς, διαπιστώνεται με ευκολία ότι ο δυναμισμός, η εφευρετικότητα, η διπλωματία και πολλές άλλες ικανότητες που διέθεταν όχι μόνο τους βοήθησαν να διατηρήσουν την οντότητά τους σε ένα κατά το μάλλον ή ήττον εχθρικό καθεστώς, αλλά και να αποτελούν την πιο ακμάζουσα, εύρωστη και δυναμική τάξη στην περιοχή. Είναι αυτονόητο, εξάλλου, ότι για να ελέγχει μια σχετικά μικρή πληθυσμιακή κοινότητα σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού την εμπορική και οικονομική κατάσταση της Πόλης, θα διέθετε εκείνα τα χαρακτηριστικά που θα της επέτρεπαν να βρίσκεται στην πρωτοπορία και την επιτομή των κοινωνικών και οικονομικών εξελίξεων. Ακόμη και ερευνώντας την εποχή της Ελληνικής Επανάστασης, θα διαπιστωθεί ότι η ρωμαίικη κοινότητα της Κωνσταντινούπολης ήταν ισχυρή και

εύρωστη, διατηρώντας μέσα από ευέλικτους χειρισμούς ένα καθεστώς ημιαυτονομίας, που της έδινε τη δυνατότητα να στηρίξει με πολλούς τρόπους τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα. Σε κάθε περίπτωση, αποτελεί ενδιαφέρον ερευνητικό πεδίο για πολλούς επιστήμονες, κοινωνιολόγους, ανθρωπολόγους, ιστορικούς, η μελέτη της πορείας αυτών των ανθρώπων στο πέρασμα των αιώνων.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας είναι σαφές ότι δεν είναι δυνατή ούτε καν η προσέγγιση ενός τόσο εκτεταμένου χρονικού φάσματος με τόσες ανατροπές και ανακατατάξεις εξαιτίας πολέμων και κοινωνικοοικονομικών συγκρούσεων είτε στο πλαίσιο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είτε και εκτός αυτής. Ερευνητικό πεδίο της συγκεκριμένης εργασίας αποτελούν τα λεγόμενα Σεπτεμβριανά του 1955, το πογκρόμ εναντίον της ρωμαϊκής κοινότητας (θα χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά αυτός ο όρος, καθώς με βάση αυτόν προσδιοριζόταν η ελληνική κοινότητα της Πόλης) το βράδυ της 6^{ης} προς την 7^η Σεπτεμβρίου του 1955. Η συγκεκριμένη ημερομηνία αποτελεί ένα ορόσημο για τη μειονότητα της Πόλης, αλλά ακόμη και για το σύνολο των μειονοτήτων, καθώς και αυτές υπέστησαν μέρος των εκτρόπων, αλλά και εντάσσονταν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό στο σχέδιο εκδίωξης των μειονοτήτων από την Πόλη και την Τουρκία ευρύτερα.

Τονίζεται η σημασία αυτών των άνευ προηγουμένων επεισοδίων εις βάρος των μειονοτήτων της Πόλης, καθώς, όπως αποδεικνύεται και από τα στατιστικά στοιχεία από τη συγκεκριμένη ημερομηνία άρχισε η σταδιακή εγκατάλειψη της, αλλά και η συνεχώς συρρικνούμενη δημογραφική καταγραφή των μειονοτήτων.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Κωνσταντινούπολη από την εποχή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας αλλά και κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας διακρινόταν για τον πολυπολιτισμικό της

χαρακτήρα, καθώς η πληθυσμιακή της σύνθεση συνιστούσε ένα μωσαϊκό εθνοτήτων που λειτουργούσε και συμβίωνε στο σύνολο σχεδόν όλων αυτών των χρόνων αρμονικά και ειρηνικά. Εξάλλου, ίσως ο πιο βασικός και καταλυτικός λόγος της οικονομικής και κοινωνικής άνθησης και ευημερίας που χαρακτήριζε την πλειονότητα των κατοίκων της Πόλης, να έγκειται ακριβώς σ' αυτό το γεγονός της αρμονικής συνύπαρξης όλων αυτών διαφορετικών ανθρώπων και εθνοτήτων. Δεν είναι τυχαίο ότι στη συγκεκριμένη παραδοχή συμφωνούν πολλοί μελετητές της ιστορικής και κοινωνικοοικονομικής διαδρομής της Πόλης και το σημαντικότερο ακόμη και Τούρκοι ιστορικοί και ερευνητές που θεωρούν ότι η εκδίωξη των μειονοτήτων ήταν βραχυπρόθεσμα αλλά και μακροπρόθεσμα μια σημαντική απώλεια, καθώς στέρησε από την Πόλη και τη γοητεία της παρουσίας διαφορετικών πολιτισμών αλλά και από ένα δυναμικό, ως επί το πλείστον, ικανών και δυναμικών ανθρώπων που μάλιστα αγαπούσαν τον τόπο τους και παρά τα κατά καιρούς αντιθέτως λεγόμενα τον θεωρούσαν πατρίδα τους, ήταν το σπίτι τους, οι ρίζες τους, η ζωντανή και αδιαμφισβήτητη ιστορία τους.

Στο παραπάνω πλαίσιο η έρευνα για τα αίτια που οδήγησαν σ' αυτή την τραγική νύχτα για τις μειονότητες, αλλά κυρίως για τη ρωμαϊκή, η ίδια η βιαιότητα των γεγονότων, συνακόλουθα και οι τεράστιες επιδράσεις τους στη ζωή και το μέλλον των ανθρώπων αυτών στην Πόλη είτε και αλλού κέντρισε το ενδιαφέρον μου ακόμη περισσότερο, καθώς αφενός μεν δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ενδελεχούς και εκτεταμένης ιστορικής ή οποιασδήποτε άλλης μελέτης έως σήμερα, εκτός ολίγων περιπτώσεων, αφετέρου δε επειδή θα ήταν δυνατή η προσωπική επαφή και αναζήτηση πληροφοριών και εμπειριών από ανθρώπους που βρίσκονται σήμερα στη ζωή και έζησαν τα γεγονότα με τον έναν ή τον άλλο τρόπο.

Αξιο απορίας, πάντως παραμένει το γεγονός ότι 56 χρόνια μετά και όμως πολύ λίγοι μελετητές έχουν ασχοληθεί επισταμένα με τα επεισόδια εκείνης της νύχτας και τα όσα ακολούθησαν, ούτε και οι ίδιοι οι ενδιαφερόμενοι, οι προερχόμενοι από την κοινότητα που μέσα σε λίγες ώρες έζησαν εικόνες και καταστάσεις φρίκης, βίωσαν την πλήρη και δραματικότερη ανατροπή της ζωής και της ύπαρξής τους. Πιθανότατα, η επίδραση των γεγονότων ήταν τόσο έντονη και καταλυτική στην ψυχοσύνθεση και γενικότερα τη ζωή των ανθρώπων αυτών που ίσως επέλεξαν τη λήθη ή έστω την αποθήκευση των τραγικών εκείνων βιωμάτων σε μια άκρη του υποσυνείδητου τους, ώστε να μπορέσουν εκείνοι και οι οικογένειες τους να συνεχίσουν τη ζωή τους σε ένα περιβάλλον που δε θα κυριαρχεί ο φόβος, η αγωνία για το αύριο, αλλά και οι πληγές θα έχουν επουλωθεί. Από την άλλη πλευρά η αγάπη για την πατρίδα τους ποτέ δεν εξέλιπε και ποτέ δε μειώνεται, οπότε ίσως είναι καλύτερα να διατηρήσουν τις θετικές μνήμες, όλα όσα τους έκαναν ευτυχισμένους στον τόπο τους.

Την ίδια στιγμή και η ελληνική πολιτεία και η επιστημονική κοινότητα μοιάζει να αγνοεί και να αποσιωπά τα γεγονότα με μάλλον συνειδητό τρόπο, καθώς δε συμπεριλαμβάνονται σε κανένα βιβλίο ιστορίας σε κανένα εκπαιδευτικό επίπεδο, με αποτέλεσμα η μαθητική κοινότητα να μην έχει καμία γνώση για τα τραγικά συμβάντα. Μια εξήγηση ίσως να είναι ότι το επίσημο κράτος δεν επιθυμεί να αναμοχλεύσει μνήμες επώδυνες για τον ελληνισμό και να προκαλέσει προβλήματα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, δεδομένου ότι διαρκής στόχος της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής τα τελευταία χρόνια είναι η διατήρηση ενός καθεστώτος ειρήνης μεταξύ των δύο χωρών, οπότε οποιαδήποτε εστία πιθανών τριβών και εντάσεων θα πρέπει να αποφεύγεται.

Αυτό που δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας είναι ότι την ώρα που η Ελλάδα μοιάζει να κρύβεται από τον ίδιο της τον εαυτό και την αληθινή της ιστορία, η γείτων χώρα, η Τουρκία, αρχίζει και αποκαλύπτει την ιστορία της, ακόμα και όταν αυτή είναι ενοχλητική έως και επονεϊδιστη. Σημειώνεται, βέβαια, ότι η κίνηση αυτή δε γίνεται με τη σύμφωνη γνώμη του κράτους, αλλά λαμβάνει χώρα στο επίπεδο της κοινωνίας των πολιτών και ιδιαίτερα στο χώρο της τέχνης και του βιβλίου.

Ένα εντυπωσιακό παράδειγμα, που προκάλεσε το ενδιαφέρον της τουρκικής κοινωνίας ήταν η ταινία "Οι πληγές του φθινοπώρου" που προβλήθηκε και στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 2009, σημειώνοντας τεράστια εμπορική επιτυχία στην Τουρκία και αναφέρεται μέσω μιας προσωπικής ιστορίας μιας Ελληνίδας στα γεγονότα της επονομαζόμενης νύκτας των "κρυστάλλων", τα οποία παρουσιάζει με μεγάλη ακρίβεια και έντονη παραστατικότητα.

Πιο συγκεκριμένα «οι «Πληγές του φθινοπώρου» είναι ένα τουρκικό μελόδραμα. Μια ιστορία αγάπης ανάμεσα σ' έναν νεαρό Τούρκο φοιτητή και μια Ρωμιά πόρνη με φόντο το πογκρόμ που έζησε ο ελληνισμός της Πόλης την 6η και την 7η Σεπτεμβρίου του 1955. Οι «Πληγές του φθινοπώρου» είναι μια σχηματική, σε βαθμό αφέλειας, ταινία, αν την κρίνει κανείς από τον τρόπο που παρουσιάζει τους Έλληνες της Πόλης. (Η πολυπληθής ελληνική κοινότητα αντιπροσωπεύεται από μια πόρνη που την εκδίδει η γιαγιά της και από έναν καταστηματάρχη που κάνει κάποια περάσματα περίπου σαν κομπάρσος). Ταυτόχρονα, όμως, είναι και αρκετά τολμηρή για να θέσει ευθέως το ζήτημα της ένοχης συνείδησης του μέσου Τούρκου, που στάθηκε αμέτοχος απέναντι στο πογκρόμ των Ελλήνων, αλλά και απέναντι στη δράση του εθνικιστικού παρακράτους. (Είναι χαρακτηριστική η δολοφονία ενός νεαρού κομμουνιστή συμφοιτητή και

επιστήθιου φίλου του κεντρικού ήρωα της ταινίας.) Επίσης, ένα ενδιαφέρον στοιχείο αφορά την ανερχόμενη κοινωνική τάξη των εμπόρων που αδυνατούν να συγκροτήσουν μια φιλελεύθερη αστική τάξη, στήριγμα της δημοκρατίας, και παρασύρονται από το παραλήρημα του παρακράτους που απλώνεται μεθοδικά στο παρασκήνιο και παρεμβαίνει δυναμικά».¹

Αυτό που έχει όμως εξαιρετικά μεγάλη σημασία, πέρα από το γεγονός ότι γυρίστηκε μια τέτοια ταινία που θίγει τα μελανά σημεία της χώρας από μια Τουρκάλα σκηνοθέτιδα και όχι από έναν Έλληνα σκηνοθέτη, όπως ίσως θα ήταν πιο αναμενόμενο, είναι ο θόρυβος που προκάλεσε στην τουρκική κοινή γνώμη, καθώς απεδείχθη με τον πιο αποκαλυπτικό τρόπο η άγνοια, ιδίως της νεολαίας γύρω από τα γεγονότα ακόμα και γύρω από την ίδια την ύπαρξη της ρωμαϊκής κοινότητας. Πολλοί Τούρκοι δήλωναν έκπληκτοι αλλά και ταυτόχρονα ντροπιασμένοι για τον σκληρό και αποτρόπαιο τρόπο που φέρθηκαν πρόγονοί τους στη μειονότητα και ταυτόχρονα ζητούσαν συγγνώμη από τον ελληνικό λαό για τα δεινά που προκάλεσαν σε ένα μέρος του. Φυσικά, επαναλάμβαναν την επιθυμία τους να μην ξανασυμβούν στο μέλλον τέτοια γεγονότα που πληγώνουν τους ανθρώπους και δηλητηριάζουν τις σχέσεις των δυο χωρών. Αξίζει να τονιστεί ότι με αφορμή την προβολή της ταινίας υπήρξαν πολλά δημοσιεύματα σχετικά με το θέμα, καθώς και πολλές ανοιχτές και προκλητικές συζητήσεις σε ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές. Το πιο σημαντικό αποτέλεσμα αυτής της κινηματογραφικής προσπάθειας είναι ότι κατάφερε να βγάλει από την αφάνεια και τη λήθη ένα σημαντικό ιστορικό γεγονός με ξεχωριστό πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό αντίκτυπο, που επηρέασε με τον πιο δραματικό τρόπο τη ζωή χιλιάδων ανθρώπων.

¹ εφημ: Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Παράλληλα, λίγο αργότερα το φθινόπωρο του 2009 και έως την άνοιξη του 2010 λειτούργησε στο ελληνικό προξενείο της Πόλης μεγάλη έκθεση με τη ζωή και τη διαδρομή των Ρωμηών της Πόλης, καθώς και με τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου του 1955, την οποία επισκέφθηκε μεγάλος αριθμός Τούρκων πολιτών που μάλιστα στο βιβλίο συμπερασμάτων δήλωνε με παρρησία και αυθόρμητα τη θλίψη και την οργή του για τη μελανή αυτή σελίδα της τουρκικής ιστορίας.

Όπως αποδεικνύεται από τα παραπάνω στη γειτονική μας χώρα, έστω με καθυστέρηση, με πολλές δυσκολίες και εσωτερικές αντιστάσεις έχει ξεκινήσει με σταδιακά και συνεχή βήματα μια αναψηλάφηση της ιστορικής αλήθειας και μια σοβαρή, ειλικρινής, και πολλές φορές συγκρουσιακή συζήτηση που όμως σίγουρα αφυπνίζει συνειδήσεις, προβληματίζει για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον ενός ολόκληρου λαού, θέτει διλήμματα και δημιουργεί νέες προοπτικές.

Αντιθέτως, στη χώρα μας υπάρχουν μέρη της ιστορίας μας που αδυνατεί ή δεν επιθυμεί να αγγίξει, να ερευνήσει, να γνωρίσει καλύτερα και να αναδείξει τη σπουδαιότητα τους η σύγχρονη πολιτεία αλλά και πολλοί άλλοι φορείς που θα μπορούσαν να ασχοληθούν ή που εν γένει θα ήταν κατ' εξοχήν αρμόδιοι.

Με τα παραπάνω καθίστανται φανεροί οι λόγοι και τα ερεθίσματα που ενεργοποιούν και κρατούν συνεχώς αμείωτο το ενδιαφέρον μου για την περίοδο των γεγονότων και των αποτελεσμάτων τους, καθώς άλλαξαν καταλυτικά το μέλλον χιλιάδων ανθρώπων, που όμως συνέχισαν την πορεία τους σε ένα δρόμο με πολλές δυσκολίες και ανατροπές, αλλά που ως επί το πλείστον είχε θετική κατάληξη.

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας θα δοθεί ιδιαίτερο βάρος στα ερωτήματα που αφορούν τρεις σημαντικούς άξονες που σχετίζονται με τα Σεπτεμβριανά του 1955 και τα αποτελέσματα τους.

- Ο πρώτος άξονας αφορά στην αναζήτηση, προσέγγιση και ανάδειξη των πραγματικών αιτίων που οδήγησαν στα γεγονότα της 6^{ης} Σεπτεμβρίου εναντίον της κοινότητας των Ρωμηών αλλά και όλων των άλλων κοινοτήτων που είχαν μια μακραιώνη και σημαντική παραμονή και πορεία στην πολυπολιτισμική έως τότε Κωνσταντινούπολη. Αυτονόητο είναι ότι η αρχική εξήγηση περί των οργανωμένων επιθέσεων από Κομμουνιστές ούτε μπόρεσε ποτέ να πείσει οποιονδήποτε ήθελε να δει την αλήθεια ούτε και τεκμηριώθηκε και ποτέ από τους ιθύνοντες νέες που εφηύραν αυτήν την παράλογη εκδοχή. Επιπρόσθετα δε, θα είναι λαθεμένη προσέγγιση να ιδωθούν τα συγκεκριμένα γεγονότα ως μεμονωμένη και τυχαία οργανωμένη επίθεση εναντίον των μειονοτήτων και κυρίως της ρωμαίικης από εκατοντάδες ή έστω και χιλιάδες ανθρώπους που εξέφρασαν με αυτόν τον τρόπο την οργή τους είτε για την υποτιθέμενη σχεδιαζόμενη απόπειρα εξόντωσης των Τουρκοκυπρίων στην Κύπρο είτε για την έκρηξη στο τουρκικό προξενείο (κατοικία γέννησης του Κεμάλ Ατατούρκ) στη Θεσσαλονίκη από τοποθέτηση βόμβας από την πλευρά των Ελλήνων. Ο εξαιρετικά μεγάλος αριθμός συγκεντρωμένων στα επεισόδια, η απόλυτα στοχευμένη δράση τους, ο εκπληκτικός συντονισμός και η άρτια οργάνωσή τους αποκλείουν σε κάθε περίπτωση την πιθανότητα του τυχαίου περιστατικού και φανερώνουν την αναγκαιότητα της ολοκληρωμένης και ενδεδειγμένης προετοιμασίας, και μάλιστα από επίσημους και ισχυρούς φορείς, που σε τελευταία ανάλυση ήταν και οι μόνοι που μπορούσαν να εκπονήσουν και να θέσουν με αποτελεσματικότητα σε εφαρμογή ένα τόσο ευρύ και πολύπλευρο σχέδιο.

Συνεπώς, είναι αναγκαίο να επισημανθεί ότι η πραγματική αιτιολόγηση των επεισοδίων βρίσκεται σε "σκοτεινές" επιδιώξεις

και σενάρια που εξυφαίνονταν σε κρατικούς και μη θεσμούς (άμεσα όμως εξαρτώμενους από το κράτος) και επιπλέον ήταν άρρηκτα συνδεδεμένα με μακροχρόνιους σχεδιασμούς περί ομογενοποίησης πληθυσμού του τουρκικού κράτους και απαλλαγής από την ισχυρή παρουσία των διαφορετικών και μη αφομοιωμένων μειονοτήτων.

- Ο δεύτερος άξονας αφορά στην περιγραφή των γεγονότων της λεγόμενης νύκτας των "Κρυστάλλων" (από τα χιλιάδες τζάμια και είδη γυαλιού που έσπασαν και γέμισαν τους δρόμους της Πόλης). Ούτως ή άλλως η λεπτομερής και αναλυτική παρουσίαση των εκτεταμένων επεισοδίων, των απρόκλητων και ανηλεών βιαιοτήτων και των υπέρογκων ζημιών είναι αδύνατη, καθώς οι συνθήκες καταγραφής τους μετά και την κήρυξη του στρατιωτικού νόμου από την πολιτική ηγεσία ήταν πολύ δύσκολες. Σε κάθε περίπτωση οι απαγορεύσεις της πολιτείας σε συνδυασμό με την έγερση πραγματικών εμποδίων στη διεξαγωγή επιτόπιων ερευνών από δημοσιογράφους της κοινότητας είτε από απεσταλμένους ελληνικών εφημερίδων είτε από τους ίδιους τους φορείς της κοινότητας είχαν ως αποτέλεσμα τη μη πλήρη καταγραφή των πραγματικών συνεπειών στο σύνολό τους και την πληθώρα αμφισβητούμενων στοιχείων και πληροφοριών από πολλές και διαφορετικές πηγές.

Παράλληλα η επιτροπή που συστήθηκε από το τουρκικό κράτος είναι προφανές ότι είχε ως βασικό της μέλημα να περιορίσει στην έκθεσή της την έκταση και το κόστος των επεισοδίων και των ζημιών αφενός μεν διότι ήθελαν να δώσουν μια κατά το δυνατό ηπιότερη εικόνα στο εξωτερικό, στο διεθνή τύπο και τη διεθνή κοινότητα που παρακολουθούσε τα τεκταινόμενα με έκδηλη

ανησυχία και άλλοτε με συγκεκαλυμμένη ή και απροκάλυπτη οργή, αφετέρου δε διότι ήθελε να μειώσει στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό το κόστος των αποζημιώσεων που είχε δεσμευτεί να καταβάλει στους πληγέντες. Κατά συνέπεια θα επιδιωχθεί η πληρέστερη δυνατή και εκτενής παρουσίαση των γεγονότων και των επιπτώσεων τους μέσα από τη σύνθεση των δοθεισών εκτιμήσεων, πληροφοριών και επίσημων ή μη εκθέσεων.

- Ο τρίτος άξονας που πραγματικά έχει ίσως και τη μεγαλύτερη σημασία και βαρύτητα είναι η αναζήτηση και η ανάδειξη των πραγματικών - άμεσων ή έμμεσων επιπτώσεων - στη ζωή, την καθημερινότητα και το σύνολο των δραστηριοτήτων των Ρωμηών της Πόλης. Είναι γενικώς γνωστό και παραδεκτό ότι την εποχή εκείνη η πολιτική κοινότητα διήγαγε μια εξαιρετικά εύρωστη και δυναμική περίοδο, καθώς κρατούσε τα ηνία του εμπορίου και των οικονομικών συναλλαγών εν γένει που διεξάγονταν στην Πόλη και βρισκόταν σε μια διαρκώς ανοδική πορεία. Αυτό φαινόταν από την οικονομική κατάσταση των μελών της κοινότητας των οποίων τα οικονομικά συνεχώς βελτιώνονταν σχεδόν στο σύνολό τους, καθώς και από το πλήθος των δράσεων και επενδύσεων και σε άλλους τομείς, όπως η ανέγερση ή η ανακαίνιση σχολείων, νοσοκομείων και ιδρυμάτων κ.α. Αυτονόητο είναι ότι το μέγεθος των ζημιών και της καταστροφής και στο σκέλος των οικιών αλλά και στο σκέλος των επιχειρήσεων δημιούργησε μια άλλη σκληρή και τελείως διαφορετική πραγματικότητα για τα έως τότε ακμάζοντα μέλη της κοινότητας και έβαλε φραγμό στις όποιες επιδιώξεις, στους όποιους βραχυπρόθεσμους αλλά και μακροπρόθεσμους στόχους. Τα βασικά ερωτήματα που προκύπτουν σχετίζονται με τον αριθμό των ανθρώπων που εγκατέλειψαν τις έστω και κατεστραμμένες εστίες

τους, τον αριθμό αυτών που επέλεξαν να παραμείνουν είτε επειδή δεν είχαν άλλη επιλογή είτε επειδή ήθελαν να παλέψουν και να μην αφήσουν τον τόπο τους που τον θεωρούσαν πατρίδα τους, καθώς ήταν ο τόπος των προγόνων τους, το μέλλον τους, τη μελλοντική τους οικονομική και κοινωνική κατάσταση, την προοπτική τους είτε σε ένα εχθρικό πια περιβάλλον γι' αυτούς είτε σε ένα άλλο άγνωστο και πολλές φορές αφιλόξενο μέρος.

Οι απαντήσεις στα ανωτέρω ερωτήματα αποτελούν καίρια στοιχεία της ανάδειξης και του προσδιορισμού μιας ομαλής ή μη και μιας επιτυχημένης ή μη διαδικασίας επανασυγκρότησης των μελών μιας κοινότητας που μέσα σε μια νύκτα έχασε με βίαιο και απροσδόκητο τρόπο τον δρόμο της και έμεινε μετέωρη να παλεύει και να αγωνίζεται για τη διατήρησή της, χωρίς τα απαιτούμενα εφόδια και την αναγκαία υποστήριξη.

Β. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

1. Έρευνα αρχείου (εφημερίδες, περιοδικά, πρακτικά συνεδρίων) και βιβλιογραφική έρευνα - Συνέντευξη έρευνας: παρατηρήσεις πάνω στα μεθοδολογικά εργαλεία που επελέγησαν

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθούν ορισμένα ζητήματα που προέκυψαν κατά τη διαδικασία συγκέντρωσης, αναζήτησης και συλλογής του απαραίτητου υλικού με πρώτο και πολύ σημαντικό τη μη ψηφιοποίηση των ιστορικών αρχείων και όλου του βιβλιογραφικού πλούτου που φιλοξενείται στις ελληνικές βιβλιοθήκες είτε πρόκειται για ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα είτε πρόκειται για δημόσιους φορείς. Ακόμη χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι σε πολλές βιβλιοθήκες υπάρχουν πολύ λίγα αντίτυπα του κάθε φορά απαραίτητου υλικού και ανακύπτουν πολλές δυσκολίες ως προς τη δυνατότητα πρόσκτησής του (δανεισμός, φωτοτύπηση κτλ.).

Ειδικότερα δε σε σχέση με την ύπαρξη βιβλιογραφικού υλικού που να αφορά στα γεγονότα του Σεπτεμβρίου του '55 η έρευνα κατέδειξε το ελάχιστο υλικό που υφίσταται, δεδομένου ότι ελάχιστοι ερευνητές έχουν ασχοληθεί επισταμένα, ενδελεχώς και ολοκληρωμένα με την εν λόγω περίοδο. Ακόμη και τα λίγα βιβλία που υπάρχουν προέρχονται από ανθρώπους είτε της ίδιας της κοινότητας είτε που σχετίζονται με τον έναν ή τον άλλο τρόπο με αυτή. Σπανίζει μια ολοκληρωμένη και πολύπλευρη μελέτη σχετικά με τα επεισόδια, με όσα προηγήθηκαν, με τα συμβαίνοντα αλλά και με όσα ακολούθησαν.

Μια πιθανή εξήγηση για το ελλιπές βιβλιογραφικό υλικό ίσως να είναι η πρόσφατη τέλεση των γεγονότων, αλλά και το γεγονός ότι δεν υπήρξε ένα μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ελλάδα ανάλογο του μικρασιατικού

που προηγήθηκε, αλλά οι διαστάσεις του ήταν μειωμένες σε αριθμό, πυκνότητα και δραματικότητα. Ίσως αυτή να είναι εν μέρει η αιτία, αν και σίγουρα πολλοί άλλοι λόγοι, εθνικοί, πολιτικοί, κοινωνικοί και ψυχολογικοί επιδρούν στη μη εκδήλωση ενδιαφέροντος για τη συγκεκριμένη περίοδο και εν τέλει στην περιορισμένη βιβλιογραφική παραγωγή. Εξάλλου, πολλές φορές, οι ιστορικοί επισημαίνουν ότι για να υπάρξει μια ψύχραιμη και αντικειμενική καταγραφή επώδυνων αλλά και μη γεγονότων είναι χρήσιμο να υπάρχει μια μεγάλη χρονική απόσταση, ώστε να είναι εφικτή η ψυχολογική και συναισθηματική αποστασιοποίηση απ' αυτά. Σε κάθε όμως περίπτωση η προσπάθεια των μελών της κοινότητας να συνεχίσουν ισορροπημένα και με το λιγότερο δυνατό κοινωνικό και ψυχολογικό κόστος της ζωής τους, απομακρυνόμενοι, στο βαθμό που αυτό είναι εφικτό, απ' αυτά που τους πλήγωσαν και ενθυμούμενοι και αναζητώντας αυτά που τους κρατούν ενωμένους, δυνατούς και υπερήφανους για την καταγωγή τους σε συνδυασμό με τη βούληση του επίσημου κράτους να μη δημιουργεί εστίες έντασης με τη γείτονα χώρα, επέδρασαν καταλυτικά στο περιορισμένο υλικό που αφορά στα τραγικά εκείνα γεγονότα, που οδήγησαν σε έναν καινούριο κόσμο τα μέλη της μειονότητας.

Παρ' όλες αυτές τις αντικειμενικές και υπαρκτές δυσκολίες η έστω και στοιχειώδης καταγραφή βιβλιογραφικού υλικού επιτεύχθη με την ειλικρινή και ουσιαστική συνεισφορά των μελών της Ένωσης Κωνσταντινουπολιτών, ακόμη δε περισσότερο της Βιβλιοθηκονόμου, που παρέσχε κάθε δυνατή υποστήριξη και σε επίπεδο βιβλιογραφίας αλλά και αρχειακού υλικού. Σε κάθε περίπτωση δε η εύρεση της κατάλληλης βιβλιογραφίας και η συνακόλουθη μελέτη της κρίθηκε απολύτως απαραίτητη από τον ερευνητή, καθώς «κατ' αρχάς πρέπει να προετοιμαστούμε για τη συνέντευξη και ν' αποκτήσουμε ένα υπόβαθρο γενικών γνώσεων σχετικών με το θέμα από τη βιβλιογραφία ή με άλλους

τρόπους. Σε γενικές γραμμές ισχύει ότι όσα περισσότερα ξέρει κανείς, τόσο πιο πιθανό είναι να αποσπάσει σημαντικές ιστορικές πληροφορίες από μια συνέντευξη»².

Σχετικά δε με το δεύτερο μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για την προσέγγιση και απάντηση του ανωτέρω ερευνητικών ερωτημάτων αυτό της *συνέντευξης έρευνας*, πρέπει να σημειωθεί ότι η επιλογή αυτή δεν υπήρξε τυχαία αλλά ήταν απολύτως συνειδητή, καθώς στόχος της παρούσας έρευνας δεν ήταν μόνο μια γενική προσέγγιση του θέματος μέσω της καταγραφής και παράθεσης αποσπασμάτων από το, έτσι κι αλλιώς, ελλιπές βιβλιογραφικό υλικό, που θα στόχευε σε μια εμπειριστατωμένη παρουσίαση και εκτενή περιγραφή των γεγονότων. Μια “κρυφή” αλλά αληθινή ελπίδα είναι, η μερική έστω, ανασύνθεση των γεγονότων, της πολιτικής και κοινωνικής ατμόσφαιρας, που προϋπήρχε και που ακολούθησε τα έκτροπα αλλά και των συνακόλουθων συναισθημάτων και των βιωμάτων που επέδρασαν σε κάθε περίπτωση αναπόδραστα στην ψυχική ισορροπία και την κοινωνική υπόσταση αυτών των ανθρώπων.

Αυτονόητο είναι ότι η πιο ειλικρινής, απτή και ουσιαστική προσέγγιση των παραπάνω, η λεγόμενη βιοματική προσέγγιση μπορεί να γίνει πραγματικότητα μόνο με τη διαδικασία της προσωπικής συνέντευξης με ανθρώπους που έζησαν και βίωσαν τα γεγονότα, ο καθένας με το δικό του ξεχωριστό τρόπο. Άλλωστε η ίδια η φύση των ερευνητικών ερωτημάτων απαιτεί άμεση πληροφόρηση, που δεν επιτυγχάνεται ακόμη και με τη σύνθετη και εκτεταμένη βιβλιογραφική ανάλυση αλλά παραστατικά και δυναμικά μόνο με τη διαδικασία της προσωπικής συνέντευξης. Η απευθείας μετάδοση πληροφοριών, γνώσεων, συναισθημάτων, αντιδράσεων από το ίδιο το μέλος της

² Paul Thomson : *Φωνές από το παρελθόν –προφορική ιστορία–*, Εκδόσεις Πλέθρον, 2008

μειονότητας απαντά στην ουσία των ερωτημάτων που μέσα από μια ανάλυση καταλήγει στην επίρρωση της ανάγκης συγγραφής της παρούσας έρευνας. Σε τελευταία ανάλυση η προσέγγιση του παρελθόντος μπορεί να γίνει μέσω της δύναμης της προφορικής ιστορίας, καθώς η «αξία του ανακαλούμενου παρελθόντος είναι τρισδιάστατη, καθώς μπορεί και πράγματι παρέχει σημαντικές και- μερικές φορές- μοναδικές πληροφορίες για το παρελθόν. Δεύτερον, μπορεί να είναι φορέας τόσο της ατομικής όσο και της συλλογικής συνείδησης που αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι αυτού του παρελθόντος. Επιπλέον, το ζωντανό ανθρώπινο υλικό των προφορικών πηγών τους δίνει μια Τρίτη αξία που είναι μοναδική. Γιατί η αναστοχαστική ανασκόπηση του παρελθόντος δεν είναι αναγκαστικά μειονέκτημα. Αντιθέτως, είναι'' ακριβώς αυτή η ιστορική προοπτική που μας επιτρέπει να αξιολογήσουμε τη μακροπρόθεσμη σημασία στην ιστορία.''»³

2. Πλαίσιο της συνέντευξης

Για την αποτελεσματικότερη και πιο ουσιαστική προσέγγιση των προαναφερομένων ερωτημάτων και την εκ των πραγμάτων αριότερη εξαγωγή συμπερασμάτων οριοθετήθηκε το πλαίσιο των συνεντεύξεων όσον αφορά στα πρόσωπα που θα μπορούσαν να συμμετέχουν, τον τόπο και τον τρόπο διεξαγωγής της. Κατ' αρχάς και εκ των συνθηκών η παραπάνω διαδικασία απευθύνθηκε σε μέλη της πολιτικής κοινότητας, που όμως είχαν ζήσει και παρακολουθήσει τα γεγονότα και είχαν αντιληφθεί τις συνέπειες τους, άρα ήταν σε ηλικία – κατά τη διάρκεια των συμβάντων- που τους επέτρεπε να αντιληφθούν την κατάσταση και να αισθανθούν την επικρατούσα ατμόσφαιρα. Δε θα μπορούσαν, κατά

³ Paul Thomson : *Φωνές από το παρελθόν –προφορική ιστορία–*, Εκδόσεις Πλέθρον, 2008

συνέπεια να συμπεριληφθούν πρόσωπα, που τότε ήταν νήπια ή δεν είχαν γεννηθεί καν. Επιπρόσθετα, έπρεπε να βρίσκονται στην Αθήνα, καθώς στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας δεν προβλεπόταν η δυνατότητα μετακινήσεων, όπως επίσκεψη στην Κωνσταντινούπολη για επαφή με τα εναπομείναντα εκεί μέλη της μειονότητας. Δεν τέθηκε κανένα άλλο ζήτημα που να λειτουργεί περιοριστικά, ούτε ως προς το φύλο ούτε ως προς την κοινωνική τάξη προέλευσης ή ανήκειν σήμερα.

Σχετικά δε με την αναζήτηση και εύρεση των κατάλληλων προσώπων οι δυνατότητες επιλογής ήταν περιορισμένες, δεδομένου ότι η μόνη ασφαλής και σίγουρη δίοδος ήταν η επαφή με την Ένωση Κωνσταντινουπολιτών, που έχει την έδρα της στην Αθήνα και αποτελεί το μεγαλύτερο, πιο οργανωμένο και πιο δραστήριο σωματείο των Ελλήνων της Πόλης, που ζουν και δραστηριοποιούνται εδώ και πολλά χρόνια στην Αθήνα. Σε πρώτο βαθμό υπήρξε επαφή με τον Πρόεδρο του σωματείου, όπου και τέθηκε σε προφορικό επίπεδο το αίτημα για τη δυνατότητα συνεντεύξεων από ανθρώπους της μειονότητας, αφού πρώτα εξηγήθηκε ο σκοπός της έρευνας, το πλαίσιο της διεξαγωγής της και η ιδιότητα του ερευνητή. Κατόπιν παράκλησης του Προέδρου, αλλά και όπως ήταν λογικό να γίνει, ετοιμάστηκε και εστάλη μια αναλυτική επιστολή στο Διοικητικό Συμβούλιο του σωματείου, όπου διατυπωνόταν το σχετικό προαναφερθέν αίτημα και εξηγούνταν, σε συλλογικότερο επίπεδο αυτή τη φορά, πληρέστατα και ο σκοπός της έρευνας και η ιδιότητα του ερευνητή. Εδώ, πρέπει να σημειωθεί ότι παρουσιάστηκαν κάποιες "τεχνικού" χαρακτήρα αντιξοότητες, καθώς το Διοικητικό Συμβούλιο του σωματείου συνεδριάζει κάθε 15 ημέρες και δεδομένου ότι αποτελείται από ανθρώπους, κυρίως ηλικιωμένους που μετακινούνται με μέσα μεταφοράς, κάθε φορά που απεργούσαν, η συνεδρίαση αναβαλλόταν. Αποτέλεσμα αυτού ήταν το παραπάνω αίτημα να διαβιβαστεί τον Δεκέμβριο του 2010 και τελικώς να συζητηθεί τον Μάρτιο

του 2011, όπου έγινε αποδεκτό και εξεδηλώθη η προθυμία παροχής συνέντευξης από τέσσερα μέλη του ΔΣ του σωματείου.

Ως τόπος διεξαγωγής της συνέντευξης αφέθηκε το δικαίωμα της επιλογής στους πληροφορητές, οι οποίοι επέλεξαν οι τρεις τον προσωπικό τους χώρο, πράγμα που ήταν και ζητούμενο απ' τον ερευνητή, προκειμένου να αισθάνεται όσο γίνεται πιο άνετα και μάλιστα χωρίς την παρουσία κάποιου άλλου προσώπου κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, ώστε να μπορεί να μιλήσει ελεύθερα και, ει δυνατό, αποκαλυπτικά χωρίς να του ασκείται οποιαδήποτε παρέμβαση ή επιρροή από την όποια τρίτη παρουσία. Ο τέταρτος πληροφορητής επέλεξε, έναν μάλλον οικείο γι' αυτόν χώρο, όπου συχνάζει και απολαμβάνει τον "καφέ" του, μια ήσυχη και διακριτική καφετέρια που εξασφάλιζε και την απαιτούμενη ηρεμία, την έλλειψη θορύβου, αλλά και την αναγκαία αίσθηση ελευθερίας από την πλευρά του.

Για τη διεξαγωγή της συνέντευξης προετοιμάστηκε και χρησιμοποιήθηκε σαν οδηγός ένα **ερωτηματολόγιο** κοινό για όλους τους πληροφορητές, το οποίο δεν αποτελεί έναν αυστηρά προκαθορισμένο σκελετό, που δεν μπορεί κανένα από τα δυο μέρη, τον ερευνητή και τον πληροφορητή, να συμπληρώσει ή να τροποποιήσει. Στόχος της παρούσας συνέντευξης ήταν να "υποκινήσει μια σχέση ενεργητικής και μεθοδικής ακρόασης"⁴, όπου ο πληροφορητής θα κινείται με άνεση στο πλαίσιο της συνέντευξης, αναπτύσσοντας τις σκέψεις του χωρίς ενδοιασμούς και προβληματισμούς, παραθέτοντας και αναλύοντας τα βιώματά του με ελευθερία και με μια τυπική καθοδήγηση από τον ερευνητή που απλώς θέτει τις ερωτήσεις και παρεμβαίνει, όπου το θεωρεί αναγκαίο με διακριτικό τρόπο και διαφορετική διατύπωση για καλύτερη διευκρίνιση συγκεκριμένων γεγονότων ή για περισσότερη εμβάθυνση με πιο

⁴ Paul Thomson : Φωνές από το παρελθόν -προφορική ιστορία--, Εκδόσεις Πιλέθρον, 2008

αποκαλυπτικές λεπτομέρειες. Εξάλλου, «ένα από τα βασικά προσόντα που απαιτούνται από τον ερευνητή προφορικής ιστορίας είναι η ικανότητα να φθάσει, πέρα από στερεότυπες ή ανώδυνες γενικεύσεις, στο βαθύτερο επίπεδο των λεπτομερών αναμνήσεων»⁵.

Με βάση τα παραπάνω και τους εν γένει στόχους της παρούσας έρευνας ένα ερωτηματολόγιο, που περιελάμβανε ερωτήσεις κυρίως “ανοιχτού” τύπου, και ελάχιστες κλειστού είτε γενικού χαρακτήρα είτε πιο περιορισμένου. Στη συνέχεια υπήρξε τηλεφωνική επικοινωνία με τους πληροφορητές, καθώς τα τηλεφώνά τους είχαν παρασχεθεί από τη γραμματεία του ΔΣ, και ορίστηκαν οι ακριβείς ημέρες και ώρες συνάντησης με τον καθένα ξεχωριστά, χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες. Αυτό που πρέπει να σημειωθεί είναι το γεγονός ότι ήδη από την τηλεφωνική επικοινωνία επικράτησε ένα ζεστό και οικείο ύφος, πράγμα που επιβεβαιώθηκε και στη συνέχεια κατά τη διά ζώσης επαφή, όπου κυριάρχησε η φιλόξενη και ειλικρινής υποδοχή τους, η ευγένεια και ένας ιδιαίτερος πολιτισμός που “κουβαλούν” αυτοί οι άνθρωποι από την ιδιαίτερη πατρίδα τους. Για τον ερευνητή ήταν μια ξεχωριστή και μοναδική εμπειρία, καθώς βρισκόταν με αυτόπτες μάρτυρες των γεγονότων που είχαν όλη τη διάθεση να μοιραστούν απλόχερα τις εμπειρίες τους και τα βιώματά τους μαζί του, επιπλέον δε του έδειξαν απόλυτη εμπιστοσύνη και του παρείχαν κάθε δυνατή βοήθεια. Καταληκτικά, ήταν μια σπουδαία εμπειρία και ένα μάθημα ζωής για τον ερευνητή η γνωριμία και η συνάντηση με αυτούς τους ανθρώπους, που αποτελούν τη ζωντανή μνήμη της άλλοτε ακμάζουσας και φωτισμένης κοινότητας της Πόλης, που όμως, και κάτω από τις πιο αντίξοες συνθήκες, δεν απώλεσε τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της και την ξεχωριστή ταυτότητα της. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ένας πληροφορητής ζήτησε

⁵ Paul Thomson : Φωνές από το παρελθόν –προφορική ιστορία–, Εκδόσεις Πλέθρον, 2008

από τον ερευνητή να διαβάσει τον οδηγό συνέντευξης και διαθέτοντας πλήθος εμπειριών και εξαιρετική άνεση λόγου, έδωσε απαντήσεις σε όλα τα ερωτήματα, με ελάχιστες και διακριτικές παρεμβάσεις από την πλευρά του συνεντευκτή. Εξάλλου, «ο ερευνητής αναμένεται να δείξει ενδιαφέρον για τον πληροφορητή, επιτρέποντάς του να μιλάει όσο θέλει χωρίς να τον διακόπτει συνεχώς, και συγχρόνως να του δίνει κάποιες κατευθύνσεις για το τι να συζητήσουν, εάν χρειάζονται. Οι κανόνες αυτοί βασίζονται στις αρχές της αμοιβαίας συνεργασίας, εμπιστοσύνης και σεβασμού»⁶.

Σχετικά δε με τον τρόπο καταγραφής της συνέντευξης χρησιμοποιήθηκε ένα κλασικό μαγνητόφωνο με κασέτα, η χρήση του οποίου ετέθη ως αίτημα σε κάθε πληροφορητή στην αρχή της συνέντευξης, στοιχείο που έγινε αμέσως και χωρίς κανένα δισταγμό αποδεκτό από όλους.

3. Περιεχόμενο της συνέντευξης.

Η συνέντευξη περιλαμβάνει πέντε ενότητες ερωτήσεων με διαφορετικούς αλλά απόλυτα συνδεδεμένους τομείς και δύο υποθέσεις εργασίας. Η πρώτη ενότητα ερωτημάτων περιελάμβανε ερωτήσεις σχετικές με τη ζωή τους ενώ οι άλλες τρεις κινούνταν γύρω από ένα κεντρικό άξονα, τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου του 1955, τα αίτιά τους αλλά και την επίδραση τους στη ζωή τους και στο μέλλον τους, αυτών και της κοινότητας συνολικά. Η τελευταία ενότητα σχετιζόταν με τα παρόντα συναισθήματα για την ιδιαίτερη πατρίδα τους και εν γένει για την πορεία της ζωής τους.

⁶ Paul Thomson : *Φωνές από το παρελθόν –προφορική ιστορία--*, Εκδόσεις Πλέθρον, 2008.

Στη συνέχεια παρατίθεται ο οδηγός συνέντευξης, όπως αυτός διατυπώθηκε και στους ερωτώμενους.

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΕΝΟΤΗΤΑ Α' (ΣΧΕΤΙΚΗ ΜΕ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥΣ)

Ξεκινώντας, θα ήθελα να σας ρωτήσω πότε και που γεννηθήκατε.

Σε ποια ηλικία ήσασταν, όταν συνέβησαν τα γεγονότα της 6ης Σεπτεμβρίου του 1955 στην Κωνσταντινούπολη;

Πώς ήταν η κατάσταση στην Πόλη, έτσι όπως τη βιώνατε εσείς, πριν τα μεγάλα γεγονότα;

Πώς ήταν η σχέση σας με τους Τούρκους;

Υπήρχαν πράγματι φιλίες μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων;

ΕΝΟΤΗΤΑ Β' (ΓΕΓΟΝΟΤΑ)

Θα ήθελα τώρα να περάσουμε στο κομμάτι εκείνο που αφορά στην επονομαζόμενη "νύχτα των κρυστάλλων", τη νύχτα που έμελλε να αλλάξει τη ζωή των Ρωμηών της Πόλης.

Μπορείτε να θυμηθείτε πως ξεκίνησαν τα γεγονότα; Πότε καταλάβατε ότι κάτι κακό συνέβαινε στην Πόλη;

Δεχτήκατε εσείς ή η οικογένειά σας κάποια επίθεση; Είχατε κάποιο τραυματισμό ή κάποια απώλεια;

Μπορείτε να περιγράψετε τι συνέβη εκείνη τη νύχτα;

Πώς νιώθατε εσείς, η οικογένειά σας;

Πώς ήταν η επόμενη μέρα, ποια ήταν η εικόνα της πόλης και κυρίως η κατάσταση των ελληνικών ιδιοκτησιών;

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ' (ΑΙΤΙΑ)

Μπορείτε να μας περιγράψετε την πολιτική “ατμόσφαιρα” που επικρατούσε τον τελευταίο καιρό πριν τα γεγονότα;

Υπήρχαν κάποιες ενδείξεις, κάποιες υπόνοιες για το τι θα επακολουθούσε;

Ποια πιστεύετε ότι ήταν τα αίτια αυτών των γεγονότων;

Ποια ήταν η αφορμή;

Πως οδηγήθηκαν τα πράγματα σε αυτή την εξέλιξη;

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ' (ΦΥΓΗ - ΕΡΧΟΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ)

Πώς ήρθατε στην Ελλάδα; Είχατε κάποιον συγγενή που σας βοήθησε ή έστω που σας περίμενε;

Τί έγινε με τα περιουσιακά σας στοιχεία στην Πόλη;

Έμειναν κάποιοι συγγενείς πίσω;

Πώς ήταν τα πράγματα εδώ στην Ελλάδα;

Σας βοήθησε η πολιτεία;

Πώς σας υποδέχθηκαν οι ντόπιοι; Υπήρξε κάποια συμπαράσταση;

Υπήρχαν, γενικότερα, φαινόμενα ρατσιστικής συμπεριφοράς;

Πώς στήσατε την καινούρια σας ζωή στην Ελλάδα; Πού δουλεύατε (αν δουλεύατε);

Πώς ήταν τα επόμενα χρόνια; Τελικά η προσαρμογή σας ήταν ομαλή με το πέρασμα του χρόνου;

ΕΝΟΤΗΤΑ Ε' (ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ)

Πώς θυμάστε την Πόλη και τη ζωή σας εκεί, σήμερα;

Έχετε επισκεφθεί ποτέ την Πόλη μετά τα γεγονότα, τα μέρη που ζήσατε;

Κλείνοντας πώς θα περιγράφετε την ιστορία της ζωής σας, μετά από τόσα χρόνια;

Στο τέλος της συνέντευξης επικρατούσε μια ζεστή και χαλαρή ατμόσφαιρα ανάμεσα στον συνεντευκτή και τον ερευνητή, καθώς η συνέντευξη είχε κυλήσει ομαλά και είχε εξελιχθεί σε μια πραγματικά αποκαλυπτική αφήγηση ζωής, περισσότερο απ' αυτό που προσδοκούσε στην αρχή αυτής της προσπάθειας ο ερευνητής. Γι' αυτό και σε κάθε πληροφορητή εξέφραζε, στο τέλος της συνέντευξης, με ιδιαίτερη θέρμη την ευγνωμοσύνη του γι' αυτή τη μοναδική επικοινωνία και την απροσδόκητη εμπειρία.

Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί ότι ο συνεντευκτής προσπαθώντας να αποκομίσει τις περισσότερες δυνατές πληροφορίες αλλά και την κατά το δυνατό καλύτερη και παραστατικότερη αφήγηση των γεγονότων, είχε ένα βασικό του στόχο, την ομαλή, απρόσκοπτη και μεστή ροή της συνέντευξης, γεγονός που σημαίνει ότι, διατηρώντας πάντοτε τον κεντρικό άξονα του οδηγού συνέντευξης, επέλεγε είτε να μη θέσει κάποια ερωτήματα που τυχόν είχαν απαντηθεί, είτε να εστιάσει σε κάποια σημεία που αναδύονταν ως ιδιαίτερα ενδιαφέροντα. Παράλληλα, στην περίπτωση ενός ερωτώμενου που δεν ήρθε στην Ελλάδα μετά τα γεγονότα, αλλά ταξίδεψε στη Γερμανία, όπου και έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του, δεν τέθηκε μεγάλο μέρος της ενότητας δ', αλλά τροποποιήθηκε, ώστε να προσαρμοστεί στην ιδιαιτερότητα της συγκεκριμένης περίπτωσης.

Ως θεωρητική προσέγγιση χρησιμοποιήθηκε η ερμηνευτική, ενώ μέθοδος ανάλυσης είναι η ποιοτική (ανάλυση περιεχομένου) με τη χρησιμοποίηση της Συνέντευξης Βάθους.

ΑΙΤΙΑ

Στην ενότητα αυτή, όπως έχει ήδη προαναφερθεί, θα επιχειρηθεί μια προσπάθεια δημιουργικής προσέγγισης των βαθύτερων και όχι επιφανειακών αιτιών που οδήγησαν στα τραγικά γεγονότα του Σεπτεμβρίου του '55 εναντίον της ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη, αλλά και όλων των υπόλοιπων μειονοτήτων που διαβιούσαν στον ίδιο τόπο επί πολλά χρόνια, ακόμη και αιώνες.

Στο πέρασμα των χρόνων και μέσα από μια ψύχραιμη και αντικειμενική έρευνα και εκτίμηση των γεγονότων έχει καταστεί απολύτως ξεκάθαρο ότι ο βασικός και ουσιαστικός στόχος τους ήταν η κοινότητα των Ρωμηών, της πιο ακμαίας και ανθούσας κοινότητας στην ευρύτερη περιοχή για μεγάλα χρονικά διαστήματα, κυρίως στην εποχή τέλεσης των επεισοδίων.

Είναι αλήθεια ότι οι τουρκικές αρχές κατέβαλαν κάθε δυνατή προσπάθεια να εμποδίσουν τη δυνατότητα ανεύρεσης και αποκάλυψης της αλήθειας, καθώς μια τέτοια εξέλιξη θα ενοχοποιούσε την ίδια την κεντρική εξουσία της χώρας, που διαδραμάτισε καταλυτικό και αποφασιστικό ρόλο στην προετοιμασία και την εκτέλεση του πογκρόμ εις βάρος των μειονοτήτων και δη της ρωμαίικης.

Στο παραπάνω πλαίσιο υποστήριξαν αρχικά τουλάχιστον με κάθε τρόπο ευφάνταστα και προχειρώς κατασκευασμένα σενάρια για τους υποκινητές και εκτελεστές των επεισοδίων, τα οποία όχι μόνο ήταν έωλα και δεν μπορούσαν να τεκμηριωθούν κατά κανένα τρόπο, αλλά τοποθετούσαν στο απυρόβλητο τους πραγματικούς υπεύθυνους εμπνευστές και οργανωτές των επεισοδίων, που μπορούσαν ανενόχλητοι να συνεχίσουν και τη ζωή τους κανονικά αλλά, φυσικά, και τον υπόγειο πόλεμό τους εναντίον των Ρωμηών και των άλλων μειονοτήτων της Πόλης. Αρχικώς, οι τουρκικές αρχές στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο εκπροσώπησης, αυτό του Πρωθυπουργού υποστήριξαν τη θεωρία της

εκτέλεσης των επεισοδίων ως ένα σχέδιο συνομωσίας εναντίον σε, τελική ανάλυση και του ίδιου του τουρκικού κράτους, σχεδιασμένο και εφαρμοσμένο από τους κομμουνιστές, που σε κάθε δύσκολη συνθήκη για την τουρκική πολιτική ηγεσία υιοθετούσε τη θεωρία της απειλής των κομμουνιστών, ως υποκινητών ενεργειών που έθεταν σε κίνδυνο τη σταθερότητα και την ασφάλεια της τουρκικής κοινωνίας και της δημοκρατίας ευρύτερα. Αξίζει να σημειωθεί η φράση του Αμερικανού πρέσβη στην Τουρκία που δημοσιεύεται στο έργο του Σπύρου Βρυώνη για τη μελέτη των γεγονότων ότι «η τουρκική κυβέρνηση έχει επιχειρήσει να ενοχοποιήσει τους κομμουνιστές. Ο μικρός αριθμός κομμουνιστών και η προσοχή με την οποία η τουρκική μυστική αστυνομία παρακολουθούσε τις δραστηριότητές τους στο παρελθόν ελαχιστοποιούν τις πιθανότητες πρωτεργάτες να ήταν οι κομμουνιστές εν αγνοία της Κυβέρνησης(...)στην πραγματικότητα, οι "ενεργοί" κομμουνιστές της Κωνσταντινούπολης ήταν ελάχιστοι σε αριθμό, χωρίς αποτελεσματική οργάνωση και χρηματικούς πόρους, και δε θα μπορούσαν ποτέ να αναλάβουν και να εκτελέσουν ένα τέτοιο γιγαντιαίο εγχείρημα σε μια χώρα όπου το κράτος ήλεγχε ασφυκτικά όλες τις πολιτικές κινήσεις, τις απεργίες και τις διαδηλώσεις- ουσιαστικά κάθε πτυχή της πολιτικής ζωής της χώρας⁷». Σε άλλο σημείο του ίδιου βιβλίου αναφέρεται ότι «στην πεντάχρονη περίοδο που οδήγησε στα δικαστήρια της Γιασίντα (η δίκη του Μεντερές και των συνεργατών του μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα του '60, θα αναλυθεί παρακάτω), η κυβέρνηση Μεντερές διέδωσε αρκετές αποκλίνουσες και μη πειστικές εξηγήσεις για το πογκρόμ. Αρχικά, επιχειρήσε να επιρρίψει την ευθύνη στους 45 με 55 κομμουνιστές και αριστερούς που συνέλαβε στις 7 Σεπτεμβρίου, σύντομα όμως τα δικαστήρια του στρατιωτικού νόμου διαπίστωσαν ότι δεν υπήρχε απολύτως κανένα στοιχείο που να

⁷ Σπύρος Βρυώνης: Ο μηχανισμός της καταστροφής, Εστία, Αθήνα 2007

δικαιολογεί αυτές τις προφυλακίσεις»⁸. Σε άλλη βιβλιογραφική μελέτη σχετική με τα επεισόδια γράφεται ότι «ο πρωθυπουργός Μεντερές δήλωσε ότι ο ολόκληρος τουρκικός λαός έχει εκπλαγεί από τα επεισόδια, τα οποία θα έπρεπε να θεωρηθούν ως έργο κομμουνιστών που δρούσαν παρασκηνιακά, και ότι η κυβέρνηση θα έκανε τα πάντα για να ρίξει φως στο υπόβαθρο των επεισοδίων»⁹. Από τις προηγούμενες αναφορές γίνεται φανερό ότι η τουρκική κυβέρνηση προσπαθούσε ή ορθότερα είχε ως μοναδικό της μέλημα την αποποίηση οποιωνδήποτε ευθυνών που τυχόν της αποδίδονταν και πολύ λιγότερο έως και ελάχιστο ενδιαφέρον έδειχνε για την αποκατάσταση των ζημιών και των καταστροφών που είχαν υποστεί τα μέλη της μειονότητας. Εξάλλου, τα γεγονότα εκ των πραγμάτων πήραν τεράστια έκταση και στον διεθνή τύπο, με ισχυρές και οργίλες πολλές φορές αντιδράσεις, οπότε η Τουρκία έπρεπε να πείσει τη διεθνή κοινότητα για την τυχαιότητα και τον αυθόρμητο χαρακτήρα εκδήλωσης των επεισοδίων, τα οποία σε κάθε περίπτωση οι αρχές αγνοούσαν.

Εν τούτοις από το μέγεθος αλλά και την εντυπωσιακή οργάνωση των γεγονότων και μάλιστα σε μια πολύ μεγάλη σε έκταση περιοχή καθίσταται προφανές ότι όλη αυτή η επιχείρηση δε θα μπορούσε να σχεδιαστεί, να οργανωθεί και να εκτελεστεί είτε από λίγους κομμουνιστές ούτε έστω και από χιλιάδες οργισμένους διαδηλωτές που εξέφραζαν, έστω και με βίαιο τρόπο, την αγανάκτηση και το θυμό τους είτε για τα γεγονότα που συνέβαιναν την ίδια περίοδο στην Κύπρο είτε για την έκρηξη βόμβας στο τουρκικό προξενείο στη Θεσσαλονίκη (τόπος γέννησης του Κεμάλ Ατατούρκ, του αναμορφωτή και εθνικού ηγέτη του τουρκικού έθνους). Ήταν ηλίου φαεινότερο ότι τα γεγονότα είχαν κεντρική καθοδήγηση, απαιτούσαν πολύ καλό σχεδιασμό και μεγάλη

⁸ Σπύρος Βρυώνης: Ο μηχανισμός της καταστροφής, Εστία, Αθήνα 2007

⁹ Ντιλέκ Κιουβέν: Εθνικισμός, Κοινωνικές μεταβολές και μειονότητες, Εστία, Αθήνα 2006.

προετοιμασία, καθώς μόνο αυτά τα στοιχεία θα μπορούσαν να διασφαλίσουν την επιτυχία του όλου σχεδίου.

Πιο συγκεκριμένα ο Μεντερές, αφού σύντομα κατέρρευσε η σκευωρία για την απόδοση της ευθύνης στους κομμουνιστές, υποστήριξε ότι «τα γεγονότα οφείλονταν στην έξαρση πατριωτισμού που είχε προκαλέσει η κρίση στο Κυπριακό, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Τουρκία. Φήμες για επικείμενες σφαγές κατά του τουρκοκυπριακού πληθυσμού είχαν συμβάλει στην όξυνση των πνευμάτων, η οποία τελικά λόγω της επιρροής εγκληματικών στοιχείων κατέληξε να γίνει κανονική ψύχωση και οδήγησε σε αντίστοιχα συναισθηματικά ξεσπάσματα, κυρίως εκ μέρους της νεολαίας»¹⁰. Σε άλλη μελέτη αναφέρεται ότι «είναι ξεκάθαρο ότι η βία είχε οργανωθεί προσεκτικά, εκτεταμένα και μυστικά, σύμφωνα με ένα άκρως συγκεντρωτικό και περιεκτικό σχέδιο. Υπήρξε μαζική στρατολόγηση δυνάμεων (η εκτίμηση της αστυνομίας για περίπου 100.000 ανθρώπους ήταν συντηρητική συγκρινόμενη με άλλους αριθμούς, ανάμεσα τους και του αριθμού που έδωσε ο Μεντερές), προσεκτικός συντονισμός της μεταφοράς τους με δημόσια και ιδιωτικά μέσα καθώς και προσεκτικά σχεδιασμένος εφοδιασμός με τα εργαλεία καταστροφής στα πολλά στρατηγικά σημεία σε μια τεράστια περιοχή περίπου 40 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Στους αρχηγούς των μεγαλύτερων (μέχρι 5.000) και μικρότερων (15 με 50) ομάδων περιλαμβάνονταν αξιωματικοί της ασφάλειας, ντόπιοι αξιωματούχοι του Δημοκρατικού Κόμματος, ανώτεροι και κατώτεροι αξιωματικοί του στρατού, ακόμα και ένας πρόεδρος τράπεζας. Τόσο οι μεγάλες όσο και οι μικρές ομάδες ακολούθησαν τις εντολές των αρχηγών τους και επέδειξαν αξιοσημείωτη συνοχή και αποτελεσματικότητα»¹¹.

¹⁰ Ντιλέκ Κιουβέν: Εθνικισμός, Κοινωνικές μεταβολές και μειονότητες, Εστία, Αθήνα 2006

¹¹ Σπύρος Βρυώνης: Ο μηχανισμός της καταστροφής, Εστία, Αθήνα 2007

Επιπλέον, σε έκθεση που απέστειλε η Αμερικανίδα πρόξενος στην Κωνσταντινούπολη Κάθριν Μπράκεν στο αμερικανικό υπουργείο Εξωτερικών μετά τα γεγονότα σημειώνει ότι «από τη στιγμή εκείνη πυρήνες κινήθηκαν σε όλη την Πόλη πραγματοποιώντας όργιο σχεδιασμένων βανδαλισμών, που στράφηκε κυρίως κατά επιχειρήσεων ελληνικών συμφερόντων αλλά και εναντίον Εβραίων, Αρμενίων και ξένων υπηκόων. Οι "στρατολογηθέντες" από κάθε συνοικία ενίσχυαν τις γραμμές των διαδηλωτών και παρέμειναν επί τόπου για να ολοκληρώσουν την καταστροφή, ενώ οι κύριες ομάδες προχωρούσαν προς νέους στόχους»¹². Ακολούθως «τα στίφη έξαλλα εξόρμησαν τη νύχτα της 6^{ης} Σεπτεμβρίου σε τρία κύματα. Πόσες χιλιάδες κινήθηκαν και πώς; Είχαν οι ηγέτες τους καταλόγους στα χέρια τους. Το πρώτο κύμα συνέτριβε τις προθήκες και τις προσόψεις. Το δεύτερο τις άνοιγε και τις διερρήγνυε. Το τρίτο τις λεηλατούσε. Φορηγά αυτοκίνητα μετέφεραν τις ορδές αυτές των εγκληματιών από τη Θράκη και τη Μικρασία. Τέσσερις χιλιάδες ταξί χρησιμοποιήθηκαν. Χρησιμοποιήθηκαν ακόμη και τα δημαρχιακά βαποράκια που εκτελούσαν τη συγκοινωνία των νησιών. Πίσω από τα φορηγά αυτά αυτοκίνητα μετέφεραν τις ομάδες κρούσεως. Έρχονταν άλλα φορτωμένα με τα όργανα καταστροφής: αξίνες, λοστούς, πτύα, δυναμίτιδα, βενζίνη»¹³.

Από τις ανωτέρω πηγές καταδεικνύεται ότι τα εν λόγω έκτροπα δεν ήταν ούτε αυθόρμητα ούτε τυχαία, αλλά βασίζονταν σε μια άρτια σχεδιασμένη επίθεση εναντίον κυρίως της ελληνικής μειονότητας με συγκεκριμένους και πολύ σημαντικούς στόχους. Σίγουρο είναι ότι το πολιτικό κλίμα των ημερών, ιδιαίτερα μεταξύ των δυο χωρών, Ελλάδα και Τουρκίας, ήταν βαρύ και συνεπώς κυριαρχούσαν η ένταση, οι τριβές και οι απειλές. Πρέπει να σημειωθεί ότι την ίδια περίοδο στο Λονδίνο

¹² ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ: Τα Σεπτεμβριανά, ο διωγμός των Ελλήνων της Πόλης, Αθήνα 2010

¹³ Δημήτριος Καλούμενος: Η Σταύρωση του Χριστιανισμού, Αθήνα 1966

βρισκόταν σε εξέλιξη τριμερής συνάντηση κορυφής μεταξύ των Υπουργών Εξωτερικών των τριών εγγυητριών της Κύπρου δυνάμεων, της Μεγάλης Βρετανίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας με θέμα την κατάσταση και το μέλλον της νήσου, ενώ από την 1^η Απριλίου του 1955 είχε ξεσπάσει εξέγερση στην Κύπρο από την οργάνωση ΕΟΚΑ εναντίον των Βρετανών που ζητούσε την απελευθέρωση του νησιού, την αποχώρηση των βρετανικών δυνάμεων κατοχής και την ανεξαρτησία του. Παράλληλα, η Ελλάδα επεδίωκε τη διεθνοποίηση του ζητήματος, γι' αυτό και ζητούσε επίμονα τη συζήτηση του από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, πράγμα που ουδόλως επιθυμούσαν οι Βρετανοί από την αρχή και εν συνεχεία, με την παρότρυνση και πίεση των Βρετανών, και οι Τούρκοι, καθώς όχι μόνο ετίθετο θέμα ανεξαρτησίας της νήσου, αλλά και προσάρτησης της στην Ελλάδα, γεγονός που επιθυμούσε και η πλειονότητα των ελληνόφωνων κατοίκων της αλλά και η Ελλάδα. Αρχικώς, είναι αλήθεια ότι η Τουρκία δεν έδειχνε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το μέλλον της Κύπρου, αλλά με την ασφυκτική πίεση των Βρετανών το χαμηλό ενδιαφέρον αναζωπυρώθηκε και εκφράσθη με πολύ έντονο τρόπο και στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.

Είναι γεγονός ότι πολύ πριν τα επεισόδια είχε αρχίσει να καλλιεργείται ένα ανθελληνικό κλίμα από μεγάλο μέρος του τύπου σε όλη την Τουρκία αλλά και από διάφορες οργανώσεις και μάλιστα κυρίως πρωτοεμφανιζόμενες, όπως η μεγαλύτερη "Η Κύπρος είναι τουρκική", αποτελούμενη από φοιτητές, η οποία και διαδραμάτισε καταλυτικό ρόλο στην όξυνση των παθών και στη δημιουργία ενός κλίματος καχυποψίας και έχθρας εναντίον των Ελλήνων της Πόλης. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι «οι δραστηριότητες του συλλόγου «Η Κύπρος είναι τούρκικη», που έπρεπε προπαντός να καταδείξει το ενδιαφέρον της τούρκικης κοινής γνώμης για το Κυπριακό, συγχρηματοδοτούνταν σε σημαντικό βαθμό από την κυβέρνηση, αν και σύμφωνα με τον Μπιλ τα

έξοδα του συλλόγου καλύπτονταν μόνο από τις δωρεές των κλαδικών, και μάλιστα ένα μέρος αυτών των εισφορών προωθούνταν στο Υπουργείο Οικονομικών για την υποστήριξη της τούρκικης μειονότητας στην Κύπρο»¹⁴. Σε άλλη μελέτη αναφέρεται ότι «τὸ ἀπάνθρωπον αὐτὸ Σεπτεμβριανὸν ἔργον τῶν Τούρκων ὑπῆρξεν ἡ χαριστικὴ βολὴ κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ δὲ ἱστορικὸν τοῦ δράματος αὐτοῦ κατόπιν ἐξηκριβωμένων πληροφοριῶν ἔχει οὕτω :

Οἱ Τούρκοι ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 1955, ἤρχισαν διὰ τοῦ τύπου τῶν ὀξύτατον καὶ πρωτοφανῆ ἀγῶνα ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Μὲ προκλητικὰ ἄρθρα καὶ σκίτσα καθυβρίζοντες τὸν Ἑλληνικὸν Στρατὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν μας. Κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς νίκης τῶν τοῦ 1922, τὴν 30ὴν Αὐγούστου 1955, τὴν ὁποίαν ἑώρτασαν θορυβωδῶς, ἐδημοσιεύθησαν ἄρθρα καθυβρίζοντα τὴν ἱστορίαν μας, τὰ ὅσα καὶ ἱερά μας. Ἦτο βέβαιον, ὅτι ἡ ἐπίσημος Τουρκία κάτι προητοίμαζε κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐν Τουρκίᾳ καὶ τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἀπὸ ἀνεύθυνα δῆθεν στοιχεῖα. Ὁ Τουρκικὸς Ὅχλος ἤρχισε μεθοδικῶς νὰ προετοιμάζεται διὰ τοῦ τύπου καὶ τῆς προπαγάνδας τῶν ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ Μεντερές. Ἀπὸ τῆς 1ης Σεπτεμβρίου 1955 εἰς ὁλόκληρον τὴν Τουρκίαν ἤρχισεν ἡ ἐγγραφὴ ἐθελόντων διὰ νὰ πολεμήσουν κατὰ τῆς Ἑλλάδος «ἂν παραστῆ ἀνάγκη» καὶ ἡ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Θράκῃ λυσσώδης προσπάθεια πρὸς ἐξέγερσιν τῶν ἐκεῖ κατοικούντων Μουσουλμάνων. Εἰς τὴν Τουρκίαν τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα καὶ δὲν ἐχρειάζετο παρὰ ἡ ἀφορμὴ — σύνθημα»¹⁵.

Προχωρώντας σε ἄλλη σχετικὴ με τα γεγονότα ἐρευνα καταχωρεῖται ὅτι «μετὰ τὴν ἀπόφαση τοῦ νὰ θέσει σε ἐφαρμογὴ μιὰ νέα πολιτικὴ στο Κυπριακὸ, ὁ Αντνάν Μεντερές ἐστίασε τὶς προσπάθειες τοῦ στο νὰ εξασφαλίσει καὶ τὴ συναίνεση τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τὴ λαϊκὴ στήριξη. Χρόνος καὶ χρήμα διατέθηκαν γιὰ τὴν προώθηση μιᾶς ζωτικῆς σημασίας ατζέντας ποῦ περιλάμβανε τὴν ἐνορχήστρωση φοιτητικῶν οργανώσεων,

¹⁴ Ντιλέκ Κιουβέν: Ἐθνικισμός, Κοινωνικὲς μεταβολές καὶ μειονότητες, Ἐστία, Αθήνα 2006.

¹⁵ Δημ. Καλούμενος: Ἡ τραγικὴ νύχτα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Αθήνα, 1965.

ομάδων υποστήριξης των τουρκικών μειονοτήτων στο εξωτερικό και του τύπου, καθώς και τη διασπορά ανυπόστατων φημών με στόχο την αναμόχλευση των παθών. Για πολλές οργανώσεις, η γενική τακτική του Μεντερές ήταν να επαναπροσανατολίσει τη δραστηριότητα τους από τους αρχικούς προγραμματικούς τους στόχους στη νέα του πολιτική. Όμως ο προγραμματικός στόχος άλλων οργανώσεων, όπως η **Kibns Turktur Cemiyeti** (Η Κύπρος είναι τουρκική) ήταν εξαρχής η προώθηση μιας πιο επιθετικής πολιτικής στο Κυπριακό. Σε κάθε περίπτωση, επιδίωξη του Μεντερές ήταν να αποκρύψει το ρόλο της κυβέρνησης του, τουλάχιστον στην αρχή, χρησιμοποιώντας αυτές τις διάφορες οργανώσεις. Έτσι, αν και δεν εμφανίστηκε επίσημα στην αφετηρία αυτής της νέας φάσης του Κυπριακού, η κυβέρνηση καθόριζε από το παρασκήνιο την κατεύθυνση, τις πολιτικές και τις κινήσεις αυτών των οργανώσεων.

Στόχοι της βίαιης ατζέντας αυτών των οργανώσεων ήταν η Ελλάδα και οι Ελληνοκύπριοι, αλλά πολύ σύντομα αυτή η ελληνοφοβική μνησικακία γρήγορα έβαλε στην άκρη τον κυπριακό και τον ελλαδικό Ελληνισμό και έφερε βίαια στο προσκήνιο την ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης, που γινόταν στόχος όλο και οξύτερων και πιο επιθετικών προσβολών.

Η ευκολία με την οποία η έχθρα αυτή μεταφέρθηκε από τους Έλληνες του εξωτερικού στους Έλληνες κατοίκους της μεγαλύτερης πόλης της Τουρκίας αποτελεί οδυνηρή μαρτυρία του βαθιά ριζωμένου μίσους, της καχυποψίας και του φθόνου που έτρεφε για την ελληνική μειονότητα ένα συγκεκριμένο τμήμα του τουρκικού λαού(...) Η απόφαση της κυβέρνησης να δράσει διαμέσου εθνικιστικών οργανώσεων μετέτρεψε το ισχυρό, άσβεστο μίσος και το φθόνο απέναντι στην ελληνική μειονότητα σε εθνική υστερία.

Η ανάγκη του τουρκικού κράτους να αντλήσει από την τουρκική κοινή γνώμη στήριξη για την εξωτερική πολιτική του, η διαίωσιση μιας

μεροληπτικής στάσης και συμπεριφοράς απέναντι στην ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης και η δράση διαφόρων τουρκικών οργανώσεων υπέρ των τουρκικών μειονοτήτων στην Ελλάδα και την Κύπρο, όλα αυτά συνέκλιναν και διαμόρφωσαν, σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα (από τα τέλη του 1954 ως τα τέλη της άνοιξης του 1955), μια εθνικιστική, θρησκευτική, ρατσιστική και πολιτική ατμόσφαιρα που επέτρεψε την επίτευξη δύο στόχων: διαμόρφωσε τις κατάλληλες συνθήκες για το πογκρόμ και με δεδομένες αυτές τις έκρυθμες περιστάσεις, επέτρεψε στην τουρκική κυβέρνηση να εμπλακεί ενεργότερα στο Κυπριακό. Όλα αυτά επρόκειτο να οδηγήσουν στην αποτυχημένη διάσκεψη του Λονδίνου ανάμεσα στην Ελλάδα, την Τουρκία και τη Μεγάλη Βρετανία στα τέλη Αυγούστου - αρχές Σεπτεμβρίου του 1955.

Η ίδρυση της **Kibns Turktiir Cemiyeti** υπό την πρωθυπουργική προστασία στα τέλη Αυγούστου του 1954 υποδεικνύει την κρίσιμη απόφαση του Μεντερές να εγκαταλείψει τη στάση της επιτηδευμένης ουδετερότητας στη διπλωματική μάχη που μαινόταν μεταξύ της Ελλάδας και της Μεγάλης Βρετανίας στο Κυπριακό. Προωθώντας τη νέα πολιτική του, ο Μεντερές στην αρχή κρύφτηκε πίσω από διάφορες κατ' επίφασιν μη κυβερνητικές οργανώσεις. Η βρετανική πίεση στην τουρκική κυβέρνηση να υιοθετήσει τη δεύτερη επιθετική στάση στο Κυπριακό είχε ήδη αρχίσει να αποφέρει καρπούς, και πράγματι υπάρχει η υποψία ότι ο τουρκικός τύπος, ιδιαίτερα η **Vatan** και η **Hurriyet** (που η κυκλοφορία της είχε ξαφνικά εκτοξευτεί στα ύψη), χρηματοδοτούνταν από τους Βρετανούς»¹⁶. Οι συγκεκριμένες εφημερίδες υπηρέτησαν με πρωτοφανή συνέπεια την προσπάθεια χειραγώγησης του αναγνωστικού κοινού στην κατεύθυνση της δημιουργίας εχθρικού κλίματος εναντίον της ελληνικής μειονότητας με απaráμιλλα δημοσιεύματα περί προδοτικής πολιτικής στάσης της μειονότητας και της Εκκλησίας της. Αποδεικνύεται περίτρανα ότι η

¹⁶ Σπύρος Βρυώνης: Ο μηχανισμός της καταστροφής, Εστία, Αθήνα 2007

εμπρηστική εκστρατεία του τουρκικού τύπου από τις αρχές του 1954 προηγήθηκε των ανθελληνικών διαδηλώσεων των φοιτητικών και άλλων οργανώσεων.

Από τα παραπάνω αναδεικνύεται η σημασία του Κυπριακού με όλα τα συνακόλουθα στην ενίσχυση του φυλετικού μίσους εναντίον της ρωμαίικης μειονότητας και στην πρόκληση των τραγικών επεισοδίων του Σεπτεμβρίου του '55. Θα ήταν πολύ απλή εξήγηση όμως για να τεκμηριώσει απόλυτα και καταληκτικά το μέγεθος και την πρωτόγνωρη ένταση των επεισοδίων. Φυσικό είναι όλη αυτή η κατάσταση που δημιουργήθηκε και επικράτησε την ταραγμένη εκείνη περίοδο και εξηγεί τα γεγονότα ουσιωδέστερα, να αποδίδεται σε ακόμη πιο βαθιά και σημαντικά αίτια που σχετίζονται με εθνικούς, πολιτικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς ακόμη και ψυχολογικούς λόγους. Ξεκάθαρο είναι από την ταξική προσέγγιση των επεισοδίων ότι επρόκειτο και για μια ταξική και κοινωνικής υφής σύγκρουση που υπέβασκε πιθανότατα για πολλά χρόνια και υποδαυλίστηκε με τις κατάλληλες μεθόδους, ώστε να ενεργοποιηθεί τις ημέρες εκείνες.

Πιο συγκεκριμένα είναι γνωστό ότι η ρωμαίικη κοινότητα κρατούσε για χρόνια τα ηνία του εμπορίου και των οικονομικών συναλλαγών στην Πόλη, γεγονός που από μόνο του την καθιστούσε ανθηρή, εύρωστη και σε σαφώς πλεονεκτική θέση έναντι των άλλων κοινωνικών ομάδων. Την ίδια ώρα η πλειονότητα των Τούρκων πολιτών που διαβιούσαν στην Πόλη ανήκε στο χαμηλό εργατικό δυναμικό, στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις και άρα στην φτωχότερη κοινωνική κατηγορία. Πολλοί δε Τούρκοι εργάτες, ως επί το πλείστον, φτωχοί, ανειδίκευτοι και αμόρφωτοι, εργάζονταν σε επιχειρήσεις ελληνικής ιδιοκτησίας, στοιχείο που εκ των πραγμάτων ενίσχυε τα συναισθήματα φθόνου και μίσους εναντίον των Ρωμηών, δεδομένου ότι υπήρχε μια αποδεδειγμένη κοινωνική και

οικονομική ανισότητα, η οποία δε γινόταν και εύκολα αποδεκτή από τον μέσο Τούρκο που βρισκόταν σε μειονεκτική θέση έναντι του πλούσιου και ισχυρού Ρωμηού.

Εξάλλου η τουρκική πολιτική ηγεσία μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την επικράτηση των Νεοτούρκων και στη συνέχεια των κεμαλιστών που δημιούργησαν τη σύγχρονη τουρκική δημοκρατία, έθεσε ως βασικό στόχο την ομογενοποίηση του πληθυσμού, την απώλεια της κυρίαρχης θέσης των μειονοτήτων ακόμη και την εκδίωξη τους από τις ιδιαίτερες πατρίδες τους και τον πλήρη έλεγχο της ασκούμενης οικονομικής πολιτικής και της επιχειρηματικής δραστηριότητας από το ίδιο το κράτος και από Τούρκους επιχειρηματίες. Στο πλαίσιο αυτού του στόχου του κεντρικού κράτους εντάσσονταν και επαχθή μέτρα που είχαν ληφθεί από την κυβέρνηση, τα προηγούμενα χρόνια από τα γεγονότα, εναντίον των μειονοτήτων, όπως ο φόρος περιουσίας, η απαγόρευση άσκησης πολλών επαγγελμάτων από μέλη της μειονότητας και τα τάγματα εργασίας. Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται ότι «κατά τον μεσοπόλεμο, περίπου 31 νόμοι ουσιαστικά ακρωτηρίασαν την κοινότητα και την έφεραν εντέλει σε κατάσταση παράλυσης ως αποτέλεσμα αυτών των προσπαθειών για συρρίκνωση της πολιτικής, νομικής, οικονομικής και πολιτιστικής παρουσίας της. Οι νόμοι εις βάρος των etablis, για παράδειγμα, τους απαγόρευαν να ασκούν περίπου τριάντα επαγγέλματα, ανάμεσα τους αυτά του ράφτη, του πλανόδιου πωλητή, του φωτογράφου, του ξυλουργού και του θυρωρού, καθώς επίσης επαγγέλματα «υψηλότερου» κοινωνικού κύρους και πιο προσοδοφόρα όπως αυτά του γιατρού, του δικηγόρου, του ασφαλιστή και του μεσίτη. Έτσι, 10.000 περίπου Έλληνες etablis στερήθηκαν τα μέσα βιοπορισμού τους και αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και τις επαγγελματικές τους δραστηριότητες στην Κωνσταντινούπολη

και να μεταναστεύσουν, αδέκαροι κυριολεκτικά, στην Ελλάδα (με έξοδα του ελληνικού κράτους). Είναι αξιοσημείωτο ότι, παράλληλα με αυτή τη γενικότερη ξενοφοβία, στην πολιτική της τουρκικής κυβέρνησης δεν άργησε να εκδηλωθεί κάποιος αντισημιτισμός την ίδια περίοδο που το φαινόμενο αυτό αναπτυσσόταν στη Ναζιστική Γερμανία. Ο νόμος περί γλώσσας απαγόρευσε με τη σειρά του στα μέλη της ελληνικής μειονότητας να χρησιμοποιούν δημοσίως την ελληνική γλώσσα και νομιμοποιούσε τους τουρκικής καταγωγής συμπολίτες τους να τους «διορθώνουν»· στην πραγματικότητα οι Τούρκοι εντέλλονταν εκ του νόμου να βρίσκονται σε εγρήγορση για να εντοπίζουν και να διορθώνουν δημοσίως τέτοιες παραβιάσεις, οι οποίες όλες υπέκειντο σε κολασμό.

Ακόμα πιο σοβαροί, όμως, ήταν οι μεροληπτικοί, εκφοβιστικοί και οικονομικά καταστροφικοί νόμοι οι οποίοι ψηφίστηκαν από την Τουρκική Εθνοσυνέλευση κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ο πρώτος, το 1941, επέβαλλε υποχρεωτική επιστράτευση των χριστιανών και των εβραίων ανδρών ηλικίας από 18 έως 45 ετών σε τάγματα εργασίας (*amele taburlari*). Πολλοί από αυτούς τους άνδρες πέθαναν εξαιτίας της εξαντλητικής καταναγκαστικής εργασίας (ιδιαίτερα στην κατασκευή δρόμων). Αυτή η μεροληπτική επιστράτευση και οι κακουχίες οδήγησαν όχι μόνο στο θάνατο μεγάλου αριθμού στρατολογημένων αλλά και στην τρομοκρατία των κοινοτήτων τους. Τα τάγματα εργασίας τελικά διαλύθηκαν για λόγους όχι άμεσα προφανείς.

Όμως, μόλις λίγους μήνες αργότερα, το 1942, η κυβέρνηση του Σουκρού Σαράτσογλου πέρασε έναν νόμο που όχι μόνο εισήγαγε σοβαρές διακρίσεις εις βάρος των μη μουσουλμανικών μειονοτήτων, αλλά είχε στην ουσία ποινικό χαρακτήρα. Αποτέλεσε έτσι το υπόβαθρο για την οικονομική καταστροφή αυτών των εθνοτικών μειονοτήτων και την ψυχολογική τους αναστάτωση, καθώς έδωσε τη δυνατότητα στο κράτος να ιδιοποιηθεί μεγάλο μέρος των κεφαλαίων και της ακίνητης περιουσίας

τους - και, σε τελική ανάλυση, να περιέλθουν οι επιχειρήσεις τους στον έλεγχο μουσουλμάνων. Επρόκειτο στην ουσία για απαλλοτρίωση της περιουσίας των μη μουσουλμανικών μειονοτήτων από το κράτος, διαδικασία την οποία διευκόλυναν κρατικοί αξιωματούχοι και η αστυνομία, οι οποίοι καθόριζαν και επέβαλλαν την είσπραξη του φόρου στις μειονοτικές επιχειρήσεις και στα μέλη των μειονοτήτων ατομικά. Αυτοί οι αξιωματούχοι της κυβέρνησης συχνά «λησμονούσαν» να ανακοινώσουν τους δημόσιους πλειστηριασμούς που διεκπεραίωναν τη ρευστοποίηση αγαθών, κτηρίων, επιχειρήσεων και εργοστασίων, με αποτέλεσμα ευνοούμενοι Τούρκοι επιχειρηματίες στην πραγματικότητα να λεηλατούν αυτόν τον πλούτο επωφελούμενοι «εκ των έσω» από τις διαδικασίες προσδιορισμού, καταλογισμού και συλλογής των φόρων καθώς και του πλειστηριασμού.

Η νομοθεσία αυτή, γνωστή στα τουρκικά ως *varlık vergisi* (περί φορολογίας των περιουσιών ή «νόμος του βαρλικίου»), διαδέχτηκε το μεροληπτικό νομικό καθεστώς των ταγμάτων εργασίας και για άλλη μια φορά έθεσε τις μειονότητες υπό άμεση απειλή καταναγκαστικής, σκληρής εργασίας, αυτή τη φορά σε μια περιοχή ακόμη λιγότερο ευνοημένη από γεωγραφική και κλιματική άποψη -το Άσκαλε, στη βορειοανατολική Τουρκία, γνωστό ως «τουρκική Σιβηρία»- αλλά στην τιμωρία αυτή προστέθηκε και ένας καταστροφικός από οικονομική άποψη παράγοντας. Μολονότι ο νόμος είχε νομοθετηθεί από την Τουρκική Εθνοσυνέλευση με την πρωτοβουλία και υπό την εποπτεία του πρωθυπουργού Σαράτσογλου, στην ουσία την ευθύνη της εφαρμογής του είχε ο *ντεφτερντάρ* (διευθυντής των οικονομικών) της Κωνσταντινούπολης Φαϊκ Οκτέ (*Faik Okte*), δεδομένου ότι στην πόλη αυτή ζούσε ο κυριότερος όγκος των μη μουσουλμανικών μειονοτήτων και σ' αυτήν ασκούσαν κυρίως τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες. Ο Οκτέ όχι μόνο

προϊστατο της εκτίμησης των περιουσιών όπως απαιτούσε ο νέος νόμος, αλλά επέβαλλε την επακόλουθη φορολόγηση και τις επακόλουθες κυρώσεις με ακραία αναληψία, στέλνοντας χιλιάδες στα χιονισμένα στρατόπεδα του Άσκαλε για αθέτηση υποχρέωσης προς το κράτος. Επιπλέον, εξαίρεσε τους μουσουλμάνους με χαμηλό εισόδημα από την υποχρέωση να καταβάλλουν τους φόρους τους σε αντίθεση με τη μεταχείριση που επιφύλαξε στους πολυάριθμους συμπολίτες τους μειονοτικούς, οι οποίοι οδηγήθηκαν σε στρατόπεδα υπό άκρως αντίξοες συνθήκες»¹⁷.

Από τα παραπάνω αποδεικνύεται καταφανώς η εχθρική πολιτική της επίσημης πολιτείας έναντι της ρωμαϊκής μειονότητας αλλά και έναντι των άλλων μειονοτήτων, που σαν βασικό στόχο είχε την απομάκρυνση των μειονοτικών από την Πόλη, καθώς η διαρκής και σθεναρή παρουσία τους επί αιώνες στην περιοχή αποτελούσε ανασταλτικό παράγοντα στα σχέδια του καθεστώτος για η συγκρότηση μιας “καθαρής” τουρκικής κοινωνίας, τα μέλη της οποίας θα έχουν ισχυρή και αδιαπραγμάτευτη τουρκική ταυτότητα.

Σύμφωνα με άλλη μελέτη «το ξέσπασμα του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου θεωρήθηκε και ως μια ευκαιρία να εφαρμοστεί το νέο εθνικό πρόγραμμα. Σημαντικό βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση ήταν η εγκατάλειψη του συστήματος των «Διομολογήσεων» (capitulations), που αποτελούσε τη νομική βάση όλων των προνομίων των Ευρωπαίων (δε θεωρούνταν ότι βρίσκονταν σε οθωμανικό έδαφος, ήταν απαλλαγμένοι από την υποχρέωση καταβολής φόρων, είχαν δικές τους ταχυδρομικές υπηρεσίες και πλήρωναν χαμηλούς δασμούς, ανάλογους με την αξία των προϊόντων). Επίσης τα τούρκικα αναβαθμίστηκαν και έγιναν τώρα

¹⁷ Σπύρος Βρυώνης: Ο μηχανισμός της καταστροφής, Εστία, Αθήνα 2007

υποχρεωτικό μέσο αλληλογραφίας στην οικονομία, ενέργεια που λείανε το έδαφος για την αντικατάσταση των, κυρίως χριστιανικού θρησκευματος, υπαλλήλων από μουσουλμανικό προσωπικό. Έτσι, υπό το πρόσχημα των απαιτήσεων του πολέμου, δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για τη δημιουργία μιας «εθνικής αστικής τάξης». Συναφής ήταν και η μέριμνα για την εθνοτική-δημογραφική ομοιογενοποίηση της Μικράς Ασίας, της περιοχής που αποτελούσε τον πυρήνα της πολυεθνικής Αυτοκρατορίας. Σ' αυτήν έβλεπαν μια εκ των ων ουκ άνευ προϋπόθεση για τον επιτυχή σχηματισμό εθνικού κράτους. Ούτως εχόντων των πραγμάτων, η εκτόπιση προς τα νότια (Συρία και Μεσοποταμία) όλου του αρμένικου πληθυσμού της «ζώνης ιαχών» στην ανατολική Ανατολία κατά τα έτη 1915-16, του στοίχισε τη ζωή σε εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους ή η πολιτική που ασκήθηκε έναντι του ελληνορθόδοξου πληθυσμού της Μικράς Ασίας (1912-1923), με σκοπό την εκδίωξη τους από την περιοχή, θα έπρεπε να αξιολογηθούν κυρίως ως συνέπειες προσπαθειών ομοιογενοποίησης του εθνικού κράτους. Οι πολιτικοί ηγέτες του αντιστασιακού κινήματος για την εθνική ανεξαρτησία της Τουρκίας απέφυγαν αρχικώς τη χρησιμοποίηση των εννοιών τουρκισμός ή τούρκικος εθνικισμός. Το νεοσχηματιζόμενο έθνος δεν ορίστηκε βάσει του Ισλάμ. Ο τονισμός της μουσουλμανικής ταυτότητας θα διασφάλιζε τη νομιμοφροσύνη των συντηρητικών ισλαμικών ομάδων καθώς και των εθνοτικά διαφορετικών Μουσουλμάνων της Ανατολίας έναντι του κεμαλικού κινήματος. Ο ίδιος ο Μουσταφά Κεμάλ, για παράδειγμα, ανήγαγε τη συνεργασία με τους Κούρδους στην «κοινή θρησκεία, το Ισλάμ» και στον «αρμένικο κίνδυνο». Σε ομιλία του ενώπιον της Εθνοσυνέλευσης, την άνοιξη του 1920, ο Κεμάλ θύμισε στους βουλευτές πως δεν ήταν ούτε μόνο Τούρκοι ούτε μόνο Τσερκέζοι ή Κούρδοι, αλλά οι εκπρόσωποι ισλαμικών ομάδων του πληθυσμού που σχημάτιζαν μια κοινότητα αλληλεγγύης. Η ενότητα που ήταν αποφασισμένος να

εγκαθιδρύσει δεν ήταν μόνο τούρκικη, τσερκέζικη ή κουρδική, αλλά μια ισλαμική ενότητα που αγκάλιαζε όλα τα επιμέρους εθνικά στοιχεία.

Με τη σταθεροποίηση της τούρκικης δημοκρατίας, όμως, αυτό το πλουραλιστικό όραμα για την κοινωνία σιγά-σιγά απωθήθηκε και αντικαταστάθηκε από τον τούρκικο εθνικισμό. Μετά την επιτυχία του αντιστασιακού κινήματος η πολιτική ηγεσία μπορούσε τώρα να φανερώσει το πραγματικό της σχέδιο, τη δημιουργία ενός τούρκικου εθνικού κράτους. Σ' αυτό το πλαίσιο είναι χαρακτηριστικό ότι οι μη Τούρκοι Μουσουλμάνοι δεν αναφέρονται καθόλου σε μια συνταγματική διαμάχη για το νόμο περί υπηκοότητας το 1924»¹⁸.

Αξίζει να σημειωθεί, εξάλλου, «ότι επί σειρά δεκαετιών, σε κάποιες περιφέρειες, οι Ρωμηοί και άλλοι μειονοτικοί καταχωρούνταν από τις ληξιαρχικές υπηρεσίες σε ειδικά μητρώα που ονομάζονταν "μητρώα των ξένων". Κι όσοι δεν συμπεριλαμβάνονταν στους καταλόγους αυτούς έβρισκαν συχνά την ένδειξη "ξένος" δίπλα στο όνομά τους σε διάφορα διοικητικά έγγραφα. Κληροδότημα της οθωμανικής αυτοκρατορίας η διάκριση που γίνεται στην Τουρκία ανάμεσα σε " υπηκοότητα" και "εθνικότητα"(ο δεύτερος όρος παραπέμπει κατά την επικρατούσα συνήθεια στην εθνοτική και θρησκευτική ταυτότητα), συμβάλλει στην κατάταξη των Ρωμηών ανάμεσα στους "ξένους", εφόσον έχουν την τουρκική υπηκοότητα αλλά ανήκουν σ' άλλο "έθνος"»¹⁹.

¹⁸ Ντιλέκ Κιουβέν: Εθνικισμός, Κοινωνικές μεταβολές και μειονότητες, Εστία, Αθήνα 2006

¹⁹ Μερόπη Αναστασιάδου, Πωλ Ντύμον: Οι Ρωμηοί της Πόλης- τραύματα και προσδοκίες, Εστία, Αθήνα 2007.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Μελετώντας και αναλύοντας τα αρχεία και τα βιβλία που έχουν γραφεί, έστω και αν είναι λίγα, σχετικά με τα επεισόδια της 6^{ης} Σεπτεμβρίου του 1955 στην Κωνσταντινούπολη, διαπιστώνεται με περισσή ευκολία ότι είναι τόσο εκτεταμένα και τόσο βίαια που πραγματικά είναι σχεδόν αδύνατη μια πλήρης και αντικειμενική παρουσίασή τους.

Παράλληλα, πρέπει να τονιστεί και το γεγονός ότι πέρα από τη μεγάλη έκταση των γεγονότων σε όλα τα επίπεδα, άλλο ένα εμπόδιο που λειτουργεί ως τροχοπέδη για την πλήρη απεικόνισή τους, είναι η σχεδόν δικτατορική, περιοριστική και αυταρχική πολιτική του τουρκικού καθεστώτος, που έθετε ανυπέρβλητα εμπόδια σε οποιαδήποτε δημοσιογραφική ή άλλη φωνή τυχόν επιθυμούσε να καταγράψει τα γεγονότα και τις επιπτώσεις τους.

Είναι απολύτως σαφές και ξεκάθαρο πως όλα τα διαθέσιμα στοιχεία, που παρατίθενται, υπάρχουν χάρη στη μαχητικότητα και το απαράμιλλο θάρρος ανθρώπων οι οποίοι αψήφησαν πολλές φορές τον κίνδυνο και αφοσιώθηκαν στην επιτέλεση του καθήκοντός τους, ήτοι την όσο το δυνατό καλύτερη και παραστατικότερη περιγραφή των γεγονότων.

Μια πολύ σημαντική μαρτυρία έρχεται από τα πιο επίσημα χείλη, καθώς σύμφωνα με τον πρέσβη των ΗΠΑ Άβρα Γουόρρεν «Στην Κωνσταντινούπολη το μεγαλύτερο κύμα των ταραχών ξέσπασε στην πλατεία Ταξίμ περίπου στις 7.00 μ.μ., όταν άρχισε να συγκεντρώνεται μεγάλο πλήθος νεαρών. Αφού άκουσαν τμηματικά μία ή δυο ομιλίες, το συλλαλητήριο άρχισε να σπάει σε ξεχωριστές μεγάλες ομάδες με πυρήνες αποτελούμενους από 20 έως 30 μαχητικά μέλη. Κάποιες από τις

ομάδες προχώρησαν στη λεωφόρο Ιστικλάλ και στη γύρω αστική και εμπορική περιοχή που ονομάζεται Πέρα. Οι ομάδες που παρέμεινα στο Ταξίμ κινήθηκαν προς το Κουρτουλούς, το Σισλί και το Ντολάπ, όπου επιτέθηκαν σε σπίτια και καταστήματα που ανήκαν σε Έλληνες και τα κατέστρεψαν. Την ίδια περίπου ώρα άλλες ομάδες που ήρθαν από διάφορα μέρη άρχισαν να επιτίθενται στα ελληνικά καταστήματα και σπίτια στους διάφορους μικρούς οικισμούς κατά μήκος της ευρωπαϊκής ακτής του Βοσπόρου. Είναι σχεδόν αδύνατο να φτιαχτεί ένα χρονοδιάγραμμα, αλλά φαίνεται ότι έως τις 9.00 μ.μ. χωριστές ομάδες είχαν αρχίσει να διαπράττουν βιαιότητες σχεδόν σε κάθε περιοχή της πόλης, πάνω και κάτω από τον Βόσπορο, στη Μαύρη θάλασσα και κάτω στους Πριγκιπόννησους στη θάλασσα του Μαρμαρά. Ο ελληνικός πληθυσμός είναι διάσπαρτος σε όλη την Κωνσταντινούπολη και σχεδόν χωρίς εξαίρεση σημειώνονταν ταραχές σε κάθε σημείο της πόλης και των περιχώρων της, δηλαδή τα σημεία των ταραχών απλώνονταν σε μια περιοχή με εύρος τουλάχιστον δεκαπέντε επί δέκα μίλια!»²⁰.

Μια ακόμα ακριβής και λεπτομερής καταγραφή των γεγονότων καταγράφεται στην έκθεση που συνέταξε τον Ιανουάριο του 1956 ο Βύρων Θεωδορόπουλος, πρώην πρόξενος της Ελλάδας στην Κωνσταντινούπολη, στην οποία περιγράφεται διεξοδικά η εξέλιξή τους:

- ώρα 18.00 η συγκέντρωσις εις την πλατεία Ταξίμ από διάφορους ρήτορας εκφωνούντας εμπρηστικούς λόγους κατά των Ελλήνων και της Ελλάδος.
- ώρα 18.30 , η συγκέντρωσις μεταβάλλεται εις διαδήλωσιν της οποίας μια ομάς φτάνει μέχρι του Γενικού Προξενείου και διαλύεται με την άμεσον εμφάνισιν αστυνομικών δυνάμεων οι οποίοι κλείουν όλας τας προς το Προξενείον προσβάσεις.

²⁰ Σπύρος Βρυώνης: Ο μηχανισμός της καταστροφής, Εστία, Αθήνα 2007

- ώρα 17.00, άρχεται η θραύσις των υαλοπινάκων καις σιδηρών θυρών των ομογενών καταστημάτων της πλατείας Ταξίμ και της οδού του Πέραν. Σχεδόν ταυτοχρόνως με μικράν διαφοράν ώρας αρχίζουν να εκδηλούνται αι βιαιοπραγίαι εις τας λοιπάς συνοικίας και εντός δύο ωρών το πράγμα είχε γενικευθή εις εν τεράστιον τρίγωνον από της ανατολικής άκρας του Βοσπόρου μέχρι της Προποντίδος και των Νήσων.

Ο συγχρονισμός αυτών των εκδηλώσεων αποκτά έτι μεγαλυτέραν σημασίαν συνδυαζόμενος και προς την ακολουθείσαν τακτικήν των δηώσεων και καταστροφών. Δύναται πράγματι τις να διακρίνη κατά το μάλλον ή ήττον τρία κύματα επιτιθέμενων :

- α) το πρώτον κύμα είχε σκοπόν να θραύση τας θύρας και τας προθήκας των καταστημάτων και ενδεχομένως των οικιών και να ετοιμάση ούτω την ενέργειαν του δευτέρου, β) το δεύτερον ήτο το κύμα της λεηλασίας και της διαρπαγής παντός του φορητού και γ) το τρίτον κύμα αποστολήν είχε την πλήρη καταστροφήν των εναπομεινάντων». ²¹

Επιπλέον, σε άλλη περιγραφή των γεγονότων αναφέρεται ότι «μετά από 5-6 ώρες την έκρηξη της βόμβας στον κήπο του Προξενείου στη Θεσσαλονίκη η εφημερίδα "Ισταμπούλ Εξπρές", άρχισε να εκδίδει και δεύτερο παράρτημα, δημοσιεύοντας την είδηση της βόμβας και φωτογραφία του δήθεν μισοκατεστραμμένου σπιτιού του Κεμάλ. Φυσικά, ήταν οι φωτογραφίες που είχε πάρει ο ανίδεος φωτογράφος και οι οποίες παραποιήθηκαν έντεχνα και πλασαρίστηκαν στον τουρκικό τύπο σαν γνήσιες (...). Έτσι, το σούρουπο της 6^{ης} Σεπτεμβρίου άρχισαν να στρέφονται προς όλες τις κατευθύνσεις της Πόλης οι επιθέσεις, οι καταστροφές και οι λεηλασίες και επεκτάθηκαν σε τέτοιο βαθμό, ώστε η

²¹ Σπύρος Βρυώνης: Ο μηχανισμός της καταστροφής, Εστία, Αθήνα 2007

νύχτα της 6^{ης} προς την 7^η Σεπτεμβρίου πολύ ορθά ονομάστηκε “νύχτα τρόμου” και από άλλους σαν η “νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου”.

Ο όχλος αχαλίνωτος, ακράτητος λυσομανούσε. Πρόσωπα άγνωστα είχαν έρθει από την Ανατολή και με κάθε μέσο και πολλοί μάλιστα είχαν μεταφερθεί με στρατιωτικά μέσα. Τους είχαν ορίσει τη λεία τους και τους έταξαν πλούτη και θησαυρούς, φανατίζοντας τους με την πρόφαση ότι πρόκειται για εθνικό θέμα και για υπηρεσία προς την πατρίδα (...) Αφού συγκεντρώθηκαν και κατέθεσαν το καθιερωμένο στεφάνι στον ανδριάντα του Κεμάλ ψάλλοντας τον εθνικό ύμνο άρχισαν να χωρίζουν με βάση το σχέδιο που τους είχε δοθεί σε ομάδες. Σε τρεις ομάδες δρούσαν στα γεγονότα: η πρώτη έσπαζε τις προθήκες και τα ρολά, η δεύτερη αποτελείωνε την καταστροφή και η τρίτη λεηλατούσε το περιεχόμενο και το μετέφερε στο δρόμο. Εν τω μεταξύ συμμετείχαν και πυροσβεστικές αντλίες, που ήταν σταθμευμένες στις παρόδους. Αυτό είναι ένα άλλο στοιχείο που δείχνει ότι τα πάντα ήταν προσχεδιασμένα. Φοβόντουσαν επεκτάσεις των γεγονότων ή και μετάδοση πυρκαγιών σε τουρκικές περιουσίες και τούτο γιατί μάλλον δεν είχαν εμπιστοσύνη και στους ίδιους τους ανθρώπους τους.

Άρχισαν να ρημάζουν και να σπάζουν καθετί το ελληνικό και να απλώνονται σε όλα τα σημεία του Πέρα, των προαστίων, του Βοσπόρου και των Πριγκιπόνησων, καταστρέφοντας ό,τι συναντούσαν στο πέρασμα τους. Στόχος τους ήταν κοσμηματοπωλεία, ραφεία, παντοπωλεία, ζαχαροπλαστεία, εμπορικά καταστήματα. Το θέαμα που παρουσίαζε το Πέρα ήταν παρόμοιο ή και φοβερότερο από θεομηνία ή ακόμα και από βομβαρδισμό πόλεως κατά τη διάρκεια πολέμου. Ολόκληρη η περιοχή του Πέρα ήταν γεμάτη από σπασμένα κρύσταλλα, από κομμένα σε κομματάκια μικρά υφάσματα, από πεταμένα αλλαντικά, από κρέατα και από καθετί που μπορεί να διανοηθεί ανθρώπινη σκέψη. Ο όχλος έτρεχε πότε εδώ και πότε από εκεί, για να ολοκληρώσει το “εθνικό” του έργο.

Στο τέλος, μη βρίσκοντας να καταστρέψουν τίποτε, έσχιζαν τα ρούχα τους από τη μανία και το μίσος τους.

Άλλοι πάλι πονηροί, παράλληλα με τις καταστροφές προέβαιναν και σε κλοπές, σε οτιδήποτε ήταν πρόσφορο, όπως κανένα κόσμημα ή χρήματα. Όσα δεν μπορούσαν να τα μεταφέρουν, τα φόρτωναν σε φορτηγά και τα φυγάδευαν σε ασφαλή μέρη και από εκεί τον τόπο τους. Άλλοι πάλι, για εύκολη μεταφορά, και αν τα είδη που είχαν αρπάξει ήταν υφάσματα, άλλα τα τοποθετούσαν στο σώμα τους σαν ζωνάρι, ενώ τα υπόλοιπα τα έκοβαν σε μικρά κομμάτια, βγάζοντας τα απωθημένα τους πάνω στα άψυχα αυτά πράγματα. Πολλοί ήταν επίσης αυτοί που αναποδογύριζαν αυτοκίνητα και τα έκαιγαν ή τα έσερναν μέχρι τη θάλασσα, αν υπήρχε εκεί κοντά, με σκοπό να τα αφανίσουν»²².

Σε άλλο βιβλίο σημειώνεται ότι «από την Κωνσταντινούπολη ο γάλλος γενικός πρόξενος Saint Harduin, στις 7 Σεπτεμβρίου του 1955, ώρα 13.40, έστειλε το υπ' αριθμ. τηλεγράφημα, αναφέροντας: "Το ανθελληνικό κίνημα που ανέφερε το τελευταίο τηλεγράφημα μου, μεταβλήθηκε απότομα μέσα στη νύχτα σε πραγματική λεηλασία των καταστημάτων. Η καταστροφή συνοδεύτηκε από κλοπές... διήρκεσε μέχρι η ώρα μία της νύχτας. Γευμάτισα με τον υπουργό Οικονομικών και πολλές άλλες τουρκικές προσωπικότητες οι οποίοι, με την είδηση των επεισοδίων αυτών, τα απέδωσαν αμέσως στην πληροφορία που έφτασε το απόγευμα, σύμφωνα με την οποία μια βόμβα ρίφθηκε πάνω στο πατρικό σπίτι του Ατατούρκ, στη Θεσσαλονίκη. Δε φάνηκαν έκπληκτοι από την αντίδραση της τουρκικής νεολαίας....»(....) Επίσης, σε άλλο απόσπασμα του γάλλου καθηγητή της Σορβόνης, Φρανσουά Κρουζέ στο βιβλίο του "LE CONFLIT DE CHYPRE", γράφεται πως «ότι τα συμβάντα ήταν οργανωμένα, αλήθεια, δε φαίνεται αμφισβητήσιμο. Άρχισαν ταυτόχρονα σε συνοικίες απομακρυσμένες η μία από την άλλη. Οι ταραξίες διέθεταν, σε αφθονία,

²² Μέγας Ρευμώτης, Η Συρρίκνωση του Ελληνισμού, Κομοτηνή 1984.

σημαίες και πορτραίτα του Ατατούρκ. Φορτηγά αυτοκίνητα τους μετέφεραν σιδερένιες μπάρες και οι καθοδηγητές διέθεταν καταλόγους μαγαζιών που ανήκαν σ' Έλληνες. Ομοίως, επί πολλές ώρες ο αποχαλινωμένος όχλος απήλαυσε την ουδετερότητα της αστυνομίας, η οποία τον άφησε να ενεργήσει, όπως ήθελε. Μαγαζιά λεηλατήθηκαν κάτω από τα μάτια των αστυνομικών. Αυτή η συμπεριφορά, χωρίς αμφιβολία, ήταν αποτέλεσμα κατευθύνσεων και συννεοχής εκ των άνω»(...)

Σε άλλη αναφορά του γάλλου πρέσβη προς τον προϊστάμενο του υπουργού αναφέρεται σχετικά με τα γεγονότα «Δεν είναι παρά μετά μερικών ημερών καθυστέρηση που μπορεί κανείς να κρίνει τα γεγονότα όπως αυτά τα οποία, μέσα στη νύχτα της 6^{ης} προς 7^η Σεπτεμβρίου, παρέδωσαν την Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη, τις δυο πιο πλούσιες πόλεις της Τουρκίας, στην καταστροφική μανία παράφορων ομάδων. Χωμένος κανείς στο πλήθος των διαδηλωτών, τη νύχτα που προκλήθηκε η λεηλασία, δοκίμαζε το ενοχλητικό αίσθημα που συνέβαινε μερικούς αιώνες νωρίτερα, βλέποντας μια ορδή στο έργο της ισοπέδωσης μιας κατακτημένης πόλης.

Το πρωί της 7^{ης}, διασχίζοντας τους γεμάτους συντρίμια δρόμους, μεταξύ των οποίων οι αγανακτισμένοι έμποροι μάταια έψαχναν το παραμικρό αντικείμενο που τυχόν διέφυγε την καταστροφή, έπρεπε κανείς να κάνει προσπάθεια, για να απαλλαγεί από το ημιστίχιο του Ουγκά: "Οι Τούρκοι πέρασαν από δώ!" (...) Το απόγευμα της 6^{ης} Σεπτεμβρίου, μια ειδική έκδοση της "Istanbul Express", με χαρακτήρα αφίσας, ανακοίνωσε ότι το πατρικό σπίτι του "Ατατούρκ μας", στη Θεσσαλονίκη, καταστράφηκε από μια βόμβα. Στην πραγματικότητα ένα φυσίγγιο εξερράγη την προηγούμενη μέρα στους κήπους του γενικού τουρκικού προξενείου, σπάζοντας μερικά τζάμια.

Αυτή η είδηση προκάλεσε αμέσως θορυβώδεις συναθροίσεις οι οποίες, κάτω από την προτροπή μερικών καθοδηγητών, μεταβλήθηκαν γρήγορα σε πομπές. Προηγούμενων σημαίων, πινακίδων με εχθρικά συνθήματα κατά της Ελλάδας, θορυβώδεις ομάδες διέτρεξαν τις κυριότερες αρτηρίες της πόλης, αναγκάζοντας τους εμπόρους, όπως συνηθίζεται σε παρόμοιες περιπτώσεις, να σημαιοστολίσουν. Γύρω στις 19.00, αυτές οι πατριωτικές διαδηλώσεις πήραν μια μορφή πιο απειλητική. Προηγούμενων πάντοτε των σημαίων ή προτομών του Ατατούρκ, εμφανίστηκαν ταξιαρχίες αποτελούμενες συχνά από νέους ανθρώπους, οι οποίοι οπλισμένοι με ρόπαλα και με διάφορα εργαλεία, επιτέθηκαν στις προθήκες καταστημάτων που ανήκαν σ' Έλληνες. Τα μεταλλικά ρολά ξεπατώθηκαν, οι βιτρίνες πέταξαν σε θρύψαλα(...) Η λεηλασία των μαγαζιών υπήρξε, γενικά, το έργο ενός δεύτερου κύματος όχλου που εισέβαλε στους δρόμους. Γύρω στις 23.00 η ώρα, οι συνοικίες της πόλης όπου ήταν συγκεντρωμένοι ξένοι έμποροι παρουσίαζαν ένα θέαμα παραφροσύνης.

Δεν επιτίθεντο μόνο στους εμπόρους, σε όλη την οικιστική περιοχή της Κωνσταντινούπολης υπήρξε μια επέλαση κατά των ελληνικών θρησκευτικών εγκαταστάσεων. Μια ιδιαίτερα βδελυρή τύχη επιφυλάχτηκε σε πολλούς ορθόδοξους ιερείς, των οποίων οι εκκλησίες πυρπολήθηκαν. Νεκροταφεία βεβηλώθηκαν, παρουσιάζοντας σκηνές τρόμου στους επισκέπτες. Ένας Έλληνας έμπορος ξεχνώντας την υλική του καταστροφή ορκίστηκε, να εκδικηθεί για το θαμμένο πριν λίγες ημέρες τέκνο του, του οποίου άνοιξαν τον τάφο και του έβγαλαν τα μάτια»²³.

Ακολουθως σε άλλο έργο καταγράφεται ότι «τα στίφη έξαλλα εξώρμησαν την νύχτα της 6^{ης} Σεπτεμβρίου εις τρία κύματα. Πόσαι χιλιάδαι εκινήθησαν και πώς; Οι ηγέτες τους είχαν καταλόγους εις τα

²³ Χάρη Τσιρκινίδη, Αγώνες χωρίς δικαίωση..., Εκδ. Ερωδιός, 2000.

χέρια των. Το πρώτον κύμα συνέτριβε τας προθήκας και τας προσόψεις. Το δεύτερον τις άνοιγε ή τις διερρηγγυε. Το τρίτον τας ελεηλάτει. Φορητά αυτοκίνητα μετέφερον τας ορδές αυτάς των εγκληματιών από την Θράκην και την Μικρασίαν. Τέσσερις χιλιάδες ταξί εχρησιμοποιήθησαν. Εχρησιμοποιήθησαν ακόμη και τα δημαρχιακά βαποράκια, τα εκτελούνταν την συγκοινωνίαν των μέσων (...) όσοι έζησαν την τραγωδίαν της νυκτός εκείνης δε θα τη λησμονήσουν. Οι αλλαλαγμοί του μαινόμενου πλήθους, αι ύβρεις κατά των γκιαούρηδων (απίστων), αι απειλαί περί σφαγής των, οι κρότοι των θραυομένων προθηκών και των διαρρηγνυομένων ρολών, αι οιμωγαί των καταστρεφόμενων, αι μάταιαι επικλήσεις βοηθείας των γυναικόπαιδων, έχουν δώσει τον χαρακτηρισμόν μιας δευτέρας "Αλώσεως".

Υπό τας ενθαρρύνσεις των αστυνομικών και των στρατιωτικών, όλα τα εμπορεύματα εχύθησαν εις τους δρόμους. Το κατάστρωμα της Μεγάλης Οδού του Πέρα από το Ταξίμ μέχρι το Τούνελ και τα Σκαλάκια, από το Τούνελ ως το Καράκιοι είχαν γίνει υψηλότερα κατά έν περίπου μέτρον επί του οποίου εβάδιζεν ο όχλος.

Διαπιστούται ότι η συμφορά είναι ολοκληρωτική. Εις ορισμένας συνοικίας, εις τα πτωχοτέρας, εις τας πλέον απομακρυσμένας, όλα τα σπίτια ελεηλατήθησαν. Υαλοπίνακες εθρυσματίσθησαν, έπιπλα και σκεύη συνετρίβησαν, κλινοστρωμαί ερρίφθησαν εις τους δρόμους και όπου δεν υπήρχε ο φόβος μεταδόσεως πυρκαγιάς εις παρακειμένας τουρκικάς ιδιοκτησίας, εχύνετο βενζίνη και το παν εκαίετο. Εις την Βλάγκαν επί 260 οικογενειών είναι ζήτημα αν εσώθησαν 60 σπίτια. Την εκκλησίαν και το σπίτι του ιερέως και τον Σύλλογον και το Σχολείον, τα ενέπησαν οι αστυνομικοί. Από τας 83 εκκλησίας της Κωνσταντινούπολης μόνον πέντε ή εξ διεσώθησαν.

Κοντά εις τας εκκλησίας κατεστράφησαν και τα σχολεία. Εις το Ζάππειον Παρθεναγωγείον η έφιππος αστυνομία εβοήθησε τους αλήτας

να πηδήσουν το κιγκλίδωμα και να εισχωρήσουν εις αυτό δια να ανοίξουν τας κύριαις πύλας και να το παραδώσουν εις την μανίαν του όχλου. Την Μεγάλην του Γένους Σχολήν την κατέστρεψαν οι φρουροί της, οι στρατιώται. Τα σχολεία των προαστίων και των χωρίων ηκολούθησαν την τύχην των εκκλησιών.»²⁴

Από τα προηγούμενα αποσπάσματα καθίσταται φανερή και η ένταση αλλά και η αγριότητα των γεγονότων εκείνης της τραγικής για τη ρωμαίικη κοινότητα νύχτας. Μια ακόμη αναφορά θα φωτίσει ακόμη περισσότερο το μέγεθος της συντελεσθείσας επιχείρησης και συνακόλουθης καταστροφής. Συγκεκριμένα, «με το πρωτοσέλιδο και τουρκικές σημαίες στα χέρια, η ήδη προγραμματισμένη συγκέντρωση των μελών της φοιτητικής οργάνωσης "Η Κύπρος είναι τουρκική" στην πλατεία Ταξίμ της Κωνσταντινούπολης παίρνει διαφορετικές διαστάσεις. Ανάμεσα στους συγκεντρωμένους δε βρίσκονται μόνο φοιτητές, αλλά και εργάτες και χωροφύλακες που έχουν ταξιδέψει δυο ημέρες πριν μαζικά, με τρένα από τα βάθη της Ανατολίας. Όπως θα αποδειχθεί αργότερα, οι μη Κωνσταντινουπολίτες βρίσκονται εκεί έπειτα από ενορχηστρωμένη κινητοποίηση των τοπικών οργανώσεων του κυβερνώντος Δημοκρατικού Κόμματος, αλλά και εξαιτίας αντίστοιχης οργάνωσης εκ μέρους των μυστικών υπηρεσιών που έχουν καταφέρει να διαβρώσουν και τις τάξεις της οργάνωσης "Η Κύπρος είναι τουρκική". Αυτά είναι τα μυστικά "συνεργεία καταστροφής" που εξυπηρετώντας σκοπούς της τουρκικής κυβέρνησης και κρατώντας λίστες με πληροφορίες για τα μειονοτικά σπίτια και καταστήματα ξεκινούν το καταστροφικό τους έργο από την πλατεία Ταξίμ, το απόγευμα της 6^{ης} Σεπτεμβρίου. Γρήγορα θα εξαπλωθούν σε ολόκληρη την Πόλη.

²⁴ Δημήτριος Καλούμενος: Η Σταύρωση του Χριστιανισμού, Αθήνα 1966.

Στη μεγάλη οδό του Πέρα τα ρολά των περισσότερων ελληνικών καταστημάτων είναι κλειστά από νωρίς. Τούρκοι πολίτες είχαν προσπαθήσει να ειδοποιήσουν τους Έλληνες φίλους και γείτονές τους. (...) προφορικές μαρτυρίες αναφέρουν ανθρώπους που σπάζουν βιτρίνες με το κεφάλι τους, διαδηλωτές που μπαίνουν σε επιχειρήσεις Ελλήνων και άλλων και πετούν βαριές μηχανές και εμπορεύματα από τον πρώτο και το δεύτερο όροφο στους δρόμους της Πόλης, αλλά και ξυλοδαρμούς και βιασμούς στα σπίτια. Τουρκικά καταστήματα, μεσοτοιχία με μειονοτικά, θα παραμείνουν ανέπαφα δίπλα στα συντρίμια ελληνικών, αρμένικων και εβραϊκών κτηρίων. Δεκάδες εκκλησίες παραδίδονται στη μανία του πλήθους αλλά και στις φλόγες της φωτιάς»²⁵.

Από τα προηγούμενα συνάγεται ότι πράγματι είναι αδύνατο μέσα σε λίγες γραμμές, σ' ένα κείμενο, σ' ένα έργο, σ' ένα βιβλίο, να περιγραφεί πλήρως και με ακρίβεια το μέγεθος της καταστροφής, μιας τραγωδίας που "έβαλε" σε μεγάλες περιπέτειες την ρωμαϊκή κοινότητα της Πόλης και σήμανε την αρχή του τέλους ή έστω της παρακμής για τη μακραιώνη παρουσία της.

Από την άλλη πλευρά τίθεται με παρρησία και με αμεσότητα ένα καίριο ερώτημα, όταν περιγράφονται τέτοιου είδους και αναλόγου μεγέθους επεισόδια: ποιο είναι πιο σημαντικό, πιο τραγικό, πιο ακραίο; οι βιασμοί, ακόμη και ανήλικων κοριτσιών και αγοριών; οι βάνουσοι και χωρίς έλεος ξυλοδαρμοί, ειδικότερα εναντίον ιερέων; η σύληση των κοιμητηρίων; η βεβήλωση των νεκρών; η υλική και οικονομική καταστροφή χιλιάδων ανθρώπων που δεν έφεραν καμία ευθύνη για όσα τους συνέβησαν;

Ως ένα ξεκάθαρο και απόλυτα απάνθρωπο παράδειγμα καταγράφονται τα γεγονότα στο ρεπορτάζ της εφημερίδας "Έθνος" της εποχής, σύμφωνα με το οποίο «στο Γενή Σεχίρ, ώρα επτά το απόγευμα

²⁵ ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ: Τα Σεπτεμβριανά, ο διωγμός των Ελλήνων της Πόλης, Αθήνα 2010

μέσα στη μέση του δρόμου ο όχλος περικύκλωσε ένα κοριτσάκι 6 ετών, το παρέδωσε σ' έναν ημιπαράφρονα χαμάλη γνωστό ως "γορίλλα" και εκείνος, παρουσία δυο χιλιάδων λαού, το εβίασεν επανειλημμένως, ενώ το πλήθος ούρλιαζε: "Αυτά παθαίνουν οι Έλληνες! Σκοτώσ' τη, σκότωσ' τη την σκύλα την Ελληνίδα"...».

Σε άλλη αναφορά για ατομικές περιπτώσεις εξευτελισμού και βάνανυσης μεταχείρισης ανθρώπων περιγράφεται το ακόλουθο περιστατικό, σύμφωνα με το οποίο «προτού η πενήντάχρονη γυναίκα προλάβει να αμυνθεί, τα κτήνη οι Τούρκοι, την έριξαν στο χώμα, την αναποδογύρισαν, έσχισαν τα φορέματα της και την εβίασαν στη σειρά, μέχρι που την άφησαν αναίσθητη με αιμορραγία στο βρώμικο πεζοδρόμιο. Όλη τη νύχτα έμεινε ξαπλωμένη στο χώμα και βογκούσε δυνατά και προσπαθούσε να συρθεί ως το σπίτι της. Φώναζε τους Χριστιανούς να τη βοηθήσουν, μα οι Χριστιανοί ήταν κρυμμένοι, γιατί ο όχλος τους περίμενε να τους ποδοπατήσει. Μόνο την επομένη, όταν το λεφούσι των σατανάδων υποχώρησε και οι πρώτοι Έλληνες τόλμησαν να βγουν στο δρόμο, πλησίασαν τη γυναίκα να τη βοηθήσουν, αλλά είχε πια τρελαθεί»²⁶.

Υπάρχουν πολλές παρόμοιες περιπτώσεις αθών ανθρώπων, γυναικών, ακόμη και κοριτσιών, που έζησαν τέτοιου είδους τραγικές στιγμές, άλλες καταγγέλθηκαν, άλλες δε δημοσιοποιήθηκαν ποτέ, ειδικότερα σε μια χώρα που τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούσαν μια άγνωστη ίσως και ενοχλητική ιδέα για το πολιτικό καθεστώς, πολύ δε περισσότερο, όταν αφορούσαν σε ανθρώπους της μειονότητας. Ποιος θα πίστευε και ποιος θα ασχολούνταν με την υπόθεση μιας οποιασδήποτε Ελληνίδας, που θα αποφάσιζε να καταγγείλει ένα τέτοιο γεγονός στις τουρκικές αρχές; Η απάντηση είναι προφανής, και πρέπει να σημειωθεί, ότι και οι βιασμοί που έγιναν γνωστοί, δημοσιοποιήθηκαν μέσα στους

²⁶ Σπύρος Βρυώνης: Ο μηχανισμός της καταστροφής, Εστία, Αθήνα 2007

κόλπους της μειονότητας, σχεδόν ποτέ δεν “πέρασαν” την είσοδο ενός αστυνομικού τμήματος.

Και για να δοθεί μια σχετικά γενική εικόνα της έκτασης της καταστροφής, θα αναφερθεί το ακόλουθο απόσπασμα, το οποίο είναι αποκαλυπτικό αλλά και εξαιρετικά σοβαρό, όπου γράφεται πως «είναι αξιοσημείωτο ότι κατά τη συνεδρίαση της κοινοβουλευτικής ομάδας του Δημοκρατικού κόμματος στις 12 Σεπτεμβρίου, ο ίδιος ο Μεντερές προσδιόρισε σε γενικές γραμμές τις ζημιές στις ελληνικές περιουσίες, κάνοντας λόγο για 5.000 ελληνικές επιχειρήσεις και 7.000 κατοικίες»²⁷.

²⁷ Σπύρος Βρυώνης: Ο μηχανισμός της καταστροφής, Εστία, Αθήνα 2007

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Σχετικά με το σκέλος των επιπτώσεων που είχαν τα έκτροπα εκείνης της νύχτας στην καθημερινότητα, στη ζωή αλλά και στο μέλλον των ανθρώπων της ελληνικής μειονότητας της Πόλης, προκύπτουν πολλά και ενδιαφέροντα δεδομένα που ενδεχομένως είναι και μη προβλέψιμα.

Για παράδειγμα, ενώ κεντρικός και βαθύτερος στόχος των εμπνευστών αυτών των επεισοδίων ήταν η άμεση αποχώρηση των Ρωμηών από την Πόλη, αυτό δε συνέβη, τουλάχιστον όχι στο βαθμό που ανέμεναν ούτε και στο χρόνο που προσδοκούσαν. Τα μέλη της κοινότητας αποδείχτηκαν, για πολλούς και εξηγήσιμους λόγους, ιδιαίτερα ανθεκτικά και αποφασισμένα, οπότε δεν ήταν εύκολη, τελικά, υπόθεση, η εκδίωξη τους από την Πόλη, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από το ακόλουθο απόσπασμα, σύμφωνα με το οποίο «τα Σεπτεμβριανά γεγονότα του 1955 δημιούργησαν αισθήματα ανησυχίας και αβεβαιότητας για τη μελλοντική παραμονή της μειονότητας στην Πόλη, δεν οδήγησαν όμως σε άμεσο, γενικευμένο κύμα φυγής» (...) Μετά τα Σεπτεμβριανά και παρά το γεγονός ότι είχε αρχίσει ένα νέο κύμα μετανάστευσης Κωνσταντινουπολιτών, η κοινωνία της Πόλης, που αριθμούσε ακόμη αρκετές χιλιάδες, άντεχε. Με την παρότρυνση του Πατριαρχείου αφενός και ορισμένων επίλεκτων μελών της ομογένειας αφετέρου, είχε καταστεί δυνατόν να ξεκινήσει μια δραστηριότητα σε πολλούς κοινωνικούς τομείς»²⁸.

Σε κάθε περίπτωση, όμως, η βιαιότητα και το μέγεθος των επεισοδίων αλλά και η αμφιλεγόμενη τουρκική πολιτική έναντι της μειονότητας τα χρόνια που ακολούθησαν, οδήγησε αρκετούς Ρωμηούς, στο δρόμο της ξενιτιάς, της μετανάστευσης, κυρίως στην Ελλάδα και άλλους στο λύση

²⁸ Βασίλης Μούτσουγλου, Η Τουρκία στο Μεταβαλλόμενο Διεθνές Περιβάλλον και οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, Εκδόσεις Παπαζήση.

της παραμονής. Είναι αλήθεια, ότι τα επόμενα χρόνια, μολονότι αρχικά υπήρξε ένα αιωρούμενο κλίμα “μεταμέλειας” και διάθεσης για ειρηνική συνύπαρξη και σχετική αποδοχή των μειονοτήτων, αποδείχτηκαν πολύ δύσκολα για τη μειονότητα, καθώς «με τη συνεχή κυκλοφορία φημών περί γενικής σφαγής, ιδιαίτερα σύμφωνα με τις ειδήσεις που έφταναν από την Κύπρο, την άσκηση διαφόρων καταπιεστικών διοικητικών μέτρων εναντίον της ομογένειας στην Πόλη και τα μέτρα εθνικής κάθαρσης εναντίον της Τιμβρου και της Τενέδου, οι τουρκικές αρχές μηχανεύτηκαν μια διαδικασία καταπίεσης που κατάφεραν να μην προκαλέσει την αντίδραση ούτε της απληροφόρητης διεθνούς κοινής γνώμης, ούτε των διεθνών οργανισμών, τουλάχιστον αυτών που είχε προσφύγει η Ελλάδα. Η κατάσταση που δημιούργησαν οι Τούρκοι με διάφορα διοικητικά μέτρα και τη συστηματική κρατική τρομοκρατία, οδήγησε σ' ένα πρώτο κύμα φυγής των Κωνσταντινουπολιτών από τις εστίες τους»²⁹.

Πιο συγκεκριμένα, «τα “Σεπτεμβριανά» προκάλεσαν πολλά μεταναστευτικά κύματα μεταξύ των Ελλήνων, Αρμενίων και Εβραίων. Σύμφωνα με τα επίσημα κυβερνητικά στοιχεία το 1955 διέμεναν ακόμη στην Τουρκία 79.691 ελληνόφωνοι, το 1960 αυτός ο αριθμός μειώθηκε σε 65.139 και πέντε χρόνια αργότερα σε 48.096. Για μεγάλο μέρος των μη Μουσουλμάνων τα “Σεπτεμβριανά” ήταν η τελειωτική απόδειξη ότι δεν γίνονταν αποδεκτοί ως Τούρκοι πολίτες. Η πεποίθηση ότι, ανεξάρτητα από ποιο κόμμα κυβερνούσε, ήταν εκτεθειμένοι και σε μελλοντικές δυσμενείς διακρίσεις, έκανε ισχυρότερη την επιθυμία τους να μεταναστεύσουν στο εξωτερικό»³⁰.

²⁹ Βασίλης Μούτσογλου, *Η Τουρκία στο Μεταβαλλόμενο Διεθνές Περιβάλλον και οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδόσεις Παπαζήση.

³⁰ Ντιλέκ Κιουβέν: *Εθνικισμός, Κοινωνικές μεταβολές και μειονότητες*, Εστία, Αθήνα 2006.

Στο παραπάνω πλαίσιο και με απώτερο στόχο την οριστική απαλλαγή των Τούρκων από την “ενοχλητική” παρουσία της ρωμαίικης μειονότητας το 1964, η τουρκική κυβέρνηση εφήρμοσε το νόμο των απελάσεων, που έμελε και να προδιαγράψει με μελανά χρώματα το μέλλον των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης και συνακόλουθα την ίδια την ύπαρξη και την οντότητα της ρωμαίικης κοινότητας.

Και, όπως είναι αυτονόητο αλλά και αναφέρθηκε παραπάνω πολλές και ανυπέροβλητες, μερικές φορές δυσκολίες αντιμετώπισαν και όσοι αποφάσισαν να παραμείνουν, αλλά και όσοι επέλεξαν τον δρόμο της προσφυγιάς και της εγκατάλειψης των εστιών τους.

Σε πρώτο επίπεδο, οι Ρωμηοί που παρέμειναν στην Πόλη αντιμετώπισαν στην πλειονότητά τους άμεσα και ουσιαστικά προβλήματα επιβίωσης, δεδομένου ότι είχε καταστραφεί ολοσχερώς σχεδόν το σύνολο των επιχειρήσεων και των υποδομών τους, αλλά σε πολλές περιπτώσεις ακόμα και τα ίδια τα σπίτια τους, οι ρίζες τους. Αυτό είχε ως άμεση συνέπεια πολλοί άνθρωποι να είναι άστεγοι μετά τα επεισόδια, να μην είναι σε θέση να προσφέρουν ασφάλεια και φροντίδα στα παιδιά και τις οικογένειες τους. Όπως αναφέρεται, «τα παραβιασμένα σπίτια παρέμεναν ανοιχτά, καθώς οι πόρτες και τα παράθυρα είχαν καταστραφεί, και το εσωτερικό τους έμοιαζε με πληγή που την καυτηρίασαν, πληγή αγιάτρευτη, με θρυμματισμένα τζάμια, καπνό και την οσμή της πυρκαγιάς, άδεια από έπιπλα, συσκευές, ακόμη και από σκεύη για το φαγητό και το μαγείρεμα, με τα ψυγεία και τις κουζίνες να έχουν κάνει φτερά, τα τρόφιμα να έχουν λεηλατηθεί, να έχουν καταστραφεί ή να έχουν αχρηστευτεί από τη βενζίνη, και τις ντουλάπες να στέκονται εντελώς άδειες: τίποτα να φας, τίποτα να φορέσεις και σχεδόν τίποτα για να κοιμηθείς πάνω του. Ακόμα και οι τουαλέτες είχαν καταστραφεί. (εντωμεταξύ, Τούρκοι, γυναίκες και

άνδρες, συχνά έκαναν επιδεικτικά τον περίπατο τους με τα ρούχα και τα κοσμήματα που είχαν κλέψει από τους γείτονες τους)»³¹.

Επειδή ο χειμώνας είναι δύσκολος και αφού αρκετοί είτε δεν ήθελαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους, έστω και κατεστραμμένες, είτε δεν είχαν και τη δυνατότητα να μεταναστεύσουν, καθώς δεν είχαν συγγενείς στην Ελλάδα ή το εξωτερικό, αλλά ούτε και χρήματα για να μετακινηθούν ή να δημιουργήσουν μια εργασιακή υποδομή στη χώρα υποδοχής, αποφάσισαν να χρησιμοποιήσουν τις κατεστραμμένες οικίες τους, όπου αυτό ήταν εφικτό και να προσπαθήσουν να αντιμετωπίσουν τις εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες διαβίωσης που επέρχονταν. Πιο συγκεκριμένα, «πολλοί δεν είχαν άλλη επιλογή από το να επιστρέψουν στις ερειπωμένες κατοικίες τους και να προσπαθήσουν να επιβιώσουν σ' αυτές τις αβίωτες συνθήκες. Καθώς είχε μπει το φθινόπωρο, αυτά τα ερειπωμένα σπίτια βρίσκονταν στο έλεος των στοιχείων της φύσης, και πέρα από την ταλαιπωρία, μπορούσε να κινδυνεύσει ακόμη και η υγεία των μελών των οικογενειών (...). Για τα περισσότερα άτυχα θύματα, το πρόβλημα της πείνας, μαζί με την έλλειψη ρουχισμού και στέγης, έλαβε σύντομα μεγάλες διαστάσεις. Τα συσσίτια που παρείχαν ένα καθημερινό γεύμα για τα παιδιά και τους ηλικιωμένους είχαν καταστραφεί τη νύχτα της 6^{ης} - 7^{ης} Σεπτεμβρίου. Εκτός όμως από τα συσσίτια, το πογκρόμ είχε αποδιοργανώσει σοβαρά τη συνολική βιομηχανία και το σύστημα διανομής τροφίμων, καθώς το λιαν εμπόριο τροφίμων υπέστη μεγάλης κλίμακας καταστροφή»³².

Πάντως, παρά τις πολύ μεγάλες αντιξοότητες λόγω των άνευ προηγουμένου επεισοδίων, η ρωμαϊκή κοινότητα πάλεψε με όσες δυνάμεις διέθετε, κυρίως ψυχικές, και κατάφερε σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα να δώσει μια ελπίδα και μια ανάταση στα μέλη της

³¹ Σπύρος Βρυώνης: Ο μηχανισμός της καταστροφής, Εστία, Αθήνα 2007

³² Σπύρος Βρυώνης: Ο μηχανισμός της καταστροφής, Εστία, Αθήνα 2007

και να "χτίσει" από την αρχή ένα τουλάχιστον μέρος της προηγούμενης οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής υποδομής της. Σίγουρα, η κοινότητα δε μπόρεσε, σε καμία περίπτωση, να επανακτήσει τη χαμένη της αίγλη και ευρωστία, αλλά μόνο ένα μέρος αυτής, γεγονός που δεν επέτρεψε σε αρκετούς Ρωμαίους να παραμείνουν στην Πόλη, αφού δεν αισθάνονταν επαγγελματική και οικονομική ασφάλεια αλλά ούτε, φυσικά, ένιωθαν και τυπικά ασφαλείς και προστατευμένοι από ένα κράτος που επεδίωκε, έστω και αν δεν το δήλωνε ξεκάθαρα, την οριστική εκδίωξή τους.

Στο παραπάνω πλαίσιο, αρκετοί απ' όσους έμειναν επέτυχαν να επαναλειτούργησουν αρκετές επιχειρήσεις, με πολύ κόπο και μεγάλες δαπάνες, και, παράλληλα να δώσουν ξανά πνοή στην ευρύτερη πολυποίκιλη ζωή της κοινότητας μέσω της ανασύστασης σωματείων, ευαγών ιδρυμάτων, εκκλησιών, σχολείων κτλ.

Σχετικά με όσους έφυγαν από την Πόλη είτε άμεσα είτε αργότερα, αφού προσπάθησαν να αξιοποιήσουν, έστω και σε χαμηλότερη αξία, μέρος της περιουσίας τους, η πλειονότητα τους ήρθε στην Ελλάδα, όπου ως επί το πλείστον, υπήρχαν συγγενείς που μπορούσαν να τους υποδεχθούν. Δυστυχώς, όμως στις περισσότερες περιπτώσεις, το ευρύτερο συγγενικό περιβάλλον μπορούσε να προσφέρει μόνο προσωρινή στέγη, καθώς η οικονομική κατάσταση της χώρας ήταν δύσκολη, υπήρχε πολύ μεγάλη φτώχεια, χαμηλή ανάπτυξη, λίγες δουλειές, και μόλις ξεκινούσε μια προσπάθεια ανασυγκρότησης της. Αξίζει να σημειωθεί, ότι σχεδόν πάντοτε οι ημεδαποί είχαν ενημερώσει τους Έλληνες της Πόλης για την κοινωνικοοικονομική κατάσταση της χώρας, οπότε είχαν επίγνωση, σ' ένα βαθμό τουλάχιστον των δυσκολιών που θα συναντούσαν, όπως επίσης ότι το βιοτικό επίπεδο ήταν πολύ πιο χαμηλό από το παλαιότερο δικό τους στην Πόλη, την εποχή της ακμής και της πλήρους άνθησης της ρωμαϊκής κοινότητας.

Συνεπώς, στη διαδικασία ένταξης στους στην ελλαδική κοινωνία, στον τρόπο ζωής, στην προσπάθεια ομαλής και επιτυχούς προσαρμογής, έδωσαν πολλές μάχες και κατέβαλαν πολύ μεγάλη προσπάθεια, για να καταφέρουν να διατηρήσουν την οντότητά τους. Πιο συγκεκριμένα «Οι ελθόντες Κων/πολίτες από το 1964 κι εξής αντιμετώπισαν αρχικά πλήθος προβλημάτων. Στο βιβλίο «30 χρόνια από τις απελάσεις 1964 - 1994 αναφέρονται οι αρχικές δυσχέρειες: «Είχαμε βεβαίως και απώλειες τους πρώτους μήνες, τα πρώτα χρόνια... Ήταν φυσικό, άνθρωποι κάποιας ηλικίας τότε, που δούλεψαν όλη τους τη ζωή, να μην αντέξουν το τρομερό πλήγμα... Είχαμε αρκετούς θανάτους ανάμεσα στους ανθρώπους αυτής της κατηγορίας. Είχαμε απελαθέντες που, όταν έφτασαν στο αεροδρόμιο, δεν είχαν χρήματα και δεν ήξεραν πού θα κοιμηθούν την πρώτη νύχτα. Και πρέπει να θυμόμαστε ότι την εποχή των απελάσεων η ανεργία στην πατρίδα βρισκόταν στα ύψη και η μετανάστευση του πληθυσμού προς την Ευρώπη, Αυστραλία, Καναδά, Η.Π.Α. ήταν σε μεγάλη έξαρση. Ο Αθηνόδωρος Π. Τσουκάτος ανέφερε: «Μετά την άφιξή μου στην Αθήνα, χωρίς την γυναίκα και τα παιδιά μου που ήταν ακόμη στην Πόλη, έζησα φιλοξενούμενος του αδελφού μου Ανδρέα στη Νέα Σμύρνη για τρεις μήνες. Στο τέλος των τριών μηνών μου παρουσιάστηκε μια θέση εργασίας ως λογιστού στην εταιρεία του Όθωνα Λέφα Τετενέ». Ο Παναγιώτης Ανδρέα Τσουκάτος είπε: «Ήρθαμε εδώ, και μας έδωσαν 100\$ (3.000 δρχ.) και 40δρχ την ημέρα, 4 δρχ. για τη γυναίκα και 4 δρχ. για το παιδί, σύνολο δηλαδή 48 δρχ. τον μήνα για 8 ή 9 μήνες, δε θυμάμαι ακριβώς. Το επίδομα αυτό το παίρναμε ύστερα από μήνες. Δηλαδή το ποσόν το πήραμε σε δυο ή τρεις δόσεις. Η αρχή της ζωής μας στην Ελλάδα ήταν δύσκολη, αλλά με τη βοήθεια του Θεού τα καταφέραμε».

«Ήρθαν τότε (οι Κων/πολίτες) στη μάνα Ελλάδα που από τον τόπο τους φαινόταν αλλιώς... Κι αυτοί που ήταν αφέντες στην Πόλη, πούλησαν, για

ένα κομμάτι ψωμί, το βίος τους κι έκαναν εδώ απ' την αρχή τις πιο βαριές δουλειές...»(...)«Οι Τούρκοι μας διώξαν σαν Έλληνες. Οι Έλληνες μας υποδέχθηκαν σαν Τούρκους.» (...) «Ερχόμενοι εδώ, οι Ελλαδίτες μας υποδέχθηκαν σαν Τούρκους. Σε βαθμό που αποφασίσαμε να κρύβουμε την καταγωγή μας! Ο κόσμος τότε δεν είχε λεφτά κι εμείς γρήγορα ξαναπροκόψαμε»³³.

Επιπλέον είναι χαρακτηριστικό ότι αρκετά έως και πολλά χρόνια μετά οι προσφυγες από την Πόλη διέπονταν από έναν ενδόμυχο φόβο, ένα συναίσθημα που “κουβαλούσαν” μαζί τους από την εποχή των διωγμών και των παρακολουθήσεων. Σύμφωνα με τη διδακτορική διατριβή του Ιακωβίδη που ασχολήθηκε επισταμένα με το θέμα της ένταξης των Ρωμηών της Πόλης στην ελλαδική κοινωνία, «βασικό πρόβλημα των εδώ Κων/πολιτών, που διαπίστωσε και ο γράφων με την άρνηση κάποιων να του παραχωρήσουν συνέντευξη ή εξασφαλίζοντάς τη με την ανωνυμία τους, υπήρξε ο φόβος που τους διακατείχε και ας μη διέμεναν πλέον στην Κων/πολη. Αναφέρεται χαρακτηριστικά: «... Μετά από προσπάθεια της αγαπημένης φίλης Φραγκώς Καράογλαν συναντήσαμε στο Παλαιό Φάληρο την κ. Χαρούλα Μπ., που είχε απελαθεί μαζί με την οικογένειά της το 1964. Είχε επισκεφτεί την Πόλη μετά από δεκαοκτώ χρόνια, το 1982, και είχε αποφασίσει να μην ξαναπάει. Μετά από τη συνέντευξη, μας έθεσε τον όρο να μη γράψουμε το όνομά της. Δεν είχαμε καταλάβει το γιατί. Η ίδια ήταν στην Αθήνα. Στην Πόλη δεν είχε μείνει κανένας δικός της. Εντούτοις, έχοντας το φόβο μέσα της μας είπε ότι δεν ήθελε να έχει μπλεξίματα...».

Από την άλλη πλευρά αξίζει να σημειωθεί ότι δεν υπήρξε ουσιαστική οικονομική συμπαράσταση από την ελληνική πολιτεία, ώστε να μπορέσουν να δημιουργήσουν κάποιο επαγγελματικό και εργασιακό

³³ Πνευματικό Κέντρο Κωνσταντινουπολιτών, 30 χρόνια από τις απελάσεις. 1964-1994 Αθήνα, 1994.

πλαίσιο. Αναφέρεται ότι «οικονομικά» δεν υπήρξε στήριξη. Μετά από «πολλούς κόπους» χορηγήθηκε άδεια στην Ελλάδα σε αρτοποιούς, αυτοκινητιστές ή πρατηριούχους υγρών καυσίμων». Επιπρόσθετα, η διαφορετικότητα της κουλτούρας που ήταν υπαρκτή και εμφανής είχε ως αποτέλεσμα, αρχικά τουλάχιστον να δημιουργηθεί ένα κλίμα επιφυλακτικότητας ανάμεσα στους Ελλαδίτες και τους Κωνσταντινουπολίτες. Παρατηρείται ότι «υπήρχε και μια μορφή προκατάληψης έναντι των Ελλαδιτών, μια φοβία είναι η αλήθεια ότι οι Έλληνες είναι πολύ έξυπνοι και θα χάσετε λεφτά και μην κάνετε επιχειρήσεις με τους Έλληνες...»

Κάποιοι αντιμετώπισαν το πρόβλημα της υπηκοότητας: «οι μεν Έλληνες υπήκοοι, όταν ήρθαν εδώ, έτυχαν και κάποιας συμπαράστασης, έστω και υποτυπώδους από την ελληνική πολιτεία. Οι Τούρκοι υπήκοοι καμία... τους έδιωχναν κιάλας, για να γυρίσουν πίσω... Δεν τους δίνουν άδεια παραμονής και άδεια εργασίας... Αυτό κράτησε μέχρι το 1972...». «Τι απέγιναν οι ομογενείς που απελάθηκαν από την Τουρκία; Πώς τακτοποιήθηκαν και πού ζουν; Οι περισσότεροι όπως ο εικονιζόμενος... που πωλεί λαχεία στην οδό Σταδίου;».

«Τότε τους Κων/πολίτες και μέχρι σήμερα τους αντιμετώπισαν σαν Τούρκους, χθες ακόμη ήμουν στο λεωφορείο... από την ομιλία μου το πιάνει ο άλλος, «δεν μου λες είσαι Πολιτάκι;». Γιατί, δηλ., δεν είμαι εγώ Έλληνας, επειδή γεννήθηκα στην Κων/πολη;».

«... Μετά την απέλαση ήρθαμε στην Αθήνα και εγκατασταθήκαμε στα Πατήσια. Ήταν δύσκολη η ένταξή μας στην ελληνική κοινωνία. Όμως με την επαγγελματική εμπειρία, την εργατικότητα, την αλληλοϋποστήριξη και την υπομονή κατόρθωσαν οι απελαθέντες και εξαναγκασθέντες να ορθοποδήσουν «Η αυτοαποκατάστασή μας κάτω από αυτές τις συνθήκες πρέπει να θεωρείται μεγάλη επιτυχία. Αυτές είναι μερικές από τις φράσεις που αποτυπώνονται στις συνεντεύξεις που διεξήγαγε ο

Ιακωβίδης με Κωνσταντινουπολίτες που ήρθαν στην Ελλάδα μετά το πογκρόμ του 1955 και τις απελάσεις του 1964, στο πλαίσιο της διδακτορικής του διατριβής.

Σύμφωνα με όλα τα προαναφερθέντα στο πλαίσιο της ενότητας των επιπτώσεων από τα γεγονότα αλλά και γενικότερα την εχθρική συμπεριφορά του τουρκικού καθεστώτος έναντι της μειονότητας, προκύπτει αβίαστα το συμπέρασμα ότι πογκρόμ αποτέλεσε την αρχή του τέλους για την ρωμαϊκή κοινότητα στις πατρογονικές της εστίες, αλλά και την αφορμή για την αλλαγή της φυσιογνωμίας και της εικόνας της Πόλης. Συνακόλουθα, μια ψύχραιμη και αντικειμενική εκτίμηση για τη φυσιογνωμία και την ταυτότητα της Πόλης στην εξέλιξη των χρόνων, και ειδικότερα μετά τα επεισόδια του '55, θα κατέληγε εύλογα στο συμπέρασμα ότι η και τα δυο προαναφερθέντα χαρακτηριστικά άλλαξαν δραματικά, δεδομένου ότι η εικόνα της έχει σχεδόν μεταμορφωθεί και δε θυμίζει σε τίποτα τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα της εποχής εκείνης. Στο παραπάνω συμπέρασμα συνηγορεί και το ακόλουθο απόσπασμα, που σκιαγραφεί με απόλυτα ειλικρινή και ευθύ τρόπο την Πόλη του σήμερα, αναφέροντας ότι «εκτός του ελληνισμού της Πόλης τα Σεπτεμβριανά κατέφεραν βαρύ πλήγμα και στον μακραίωνα κοσμοπολίτικο χαρακτήρα της Κωνσταντινούπολης»(...)Δε θα ήταν υπερβολή να ισχυριστεί κανείς ότι με τα Σεπτεμβριανά ξεκινά η δραματική μεταβολή του κοινωνικού ιστού της Πόλης. «Τον Σεπτέμβριο του 1955 η Κωνσταντινούπολη είχε περί το ενάμιση εκατομμύριο κατοίκους, με τις μη μουσουλμανικές μειονότητες να αριθμούν πάνω από το 10% του πληθυσμού της και μεγάλο μέρος του αστικού τουρκικού πληθυσμού να μοιράζεται μαζί τους τις ίδιες κοινωνικές αξίες. Σήμερα η Κωνσταντινούπολη φιλοξενεί περί τα δεκαπέντε εκατομμύρια κατοίκους, οι οποίοι έφεραν μαζί τους στοιχεία πολιτιστικά και αξίες τελείως διαφορετικές.

Οι μη μουσουλμανικές μειονότητες μετά βίας σήμερα αριθμούν όλες μαζί 100.000 μέλη. Τα αναπαλαιωμένα κτήρια στη μεγάλη οδό του Πέραν ή τα ακόμη ερειπωμένα στα Ταταύλα ή το Φανάρι μαρτυρούν μία άλλη Κωνσταντινούπολη, η οποία πλέον αποτελεί ιστορική ανάμνηση»³⁴.

³⁴ ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ: Τα Σεπτεμβριανά, ο διωγμός των Ελλήνων της Πόλης, Αθήνα 2010

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Συνέντευξη με Ελευθέριο Φερεκίδη

ΕΝΟΤΗΤΑ Α' (ΣΧΕΤΙΚΗ ΜΕ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥΣ)

Ξεκινώντας, θα ήθελα να σας ρωτήσω πότε και πού γεννηθήκατε;

Γεννήθηκα στην Κωνσταντινούπολη το 1941, οι παππούδες μου γεννήθηκαν στην Πόλη, αλλά κατάγονταν από την Καισάρεια.

Σε ποια ηλικία ήσασταν, όταν συνέβησαν τα γεγονότα της 6ης Σεπτεμβρίου του 1955 στην Κωνσταντινούπολη;

Ήμουν δεκατριών - δεκατεσσέρων ετών, όταν έγιναν τα γεγονότα, ήμασταν σε διακοπές, γιατί στις 15 – 20 Σεπτεμβρίου κατεβαίναμε στην Πόλη.

Πώς ήταν η κατάσταση στην Πόλη, έτσι όπως τη βιώνατε εσείς, πριν τα μεγάλα γεγονότα;

Εκείνο τον καιρό όλη η πόλη είχε διαδηλώσεις από το σωματείο η Κύπρος είναι Τουρκική. Είχαν ιδρύσει ένα σωματείο και κάθε τόσο έβγαιναν με σημαίες και φώναζαν, δεν υποψιαζόμασταν ποτέ ότι θα γινόντουσαν αυτά τα γεγονότα, αλλά υπήρχε ένας φόβος διάχυτος, δεν έπρεπε να μιλάμε πια φωναχτά ελληνικά. Ήταν όλο το καλοκαίρι, προς το τέλος Αυγούστου ειδικά, είχαν αρχίσει αυτοί να λυσσάνε. Μία λυσσώδης αντίδραση, στο Κιορτίκι οι εμείς στα εξοχικά μας μιλούσαμε

φωναχτά ελληνικά και είχαν αρχίσει κάποιοι να δυστροπούν, να λένε: «Μη μιλάτε, σωπάτε». Εμείς εντωμεταξύ όλοι από την οικογένεια ήμασταν συμμαζεμένοι και είχαμε οδηγίες να μη φωνάζουμε ελληνικά, γιατί συμπεριφερόμασταν σαν να ήμασταν στην Ελλάδα.

Δεν υποφέραμε κιόλας, δεν ήταν η κατάσταση τόσο τραγική, μετά έγινε και όταν λοιπόν τη Δευτέρα βγήκαν πάρα πολλά ψάρια στον Βόσπορο, εμείς παραθερίζαμε στον Βόσπορο και το Σαββατοκύριακο κατά μήκος του Βοσπόρου ψαρεύαμε. Είχε τόνους ψάρια τα έβλεπες βγαίνουν στον αφρό. Όταν τη Δευτέρα ήρθε ο πατέρας μου το βράδυ κατά τις επτά και είπε να πάμε να ψαρέψουμε και είχαμε ψαρέψει δύο τρία κιλά ψάρια, ανησυχήσαμε, γιατί είπαμε τι ψάρι έπεσε τώρα, αυτός είναι κακός οιωνός και αργότερα το συνδέσαμε με τα γεγονότα. Λέγανε οι Βυζαντινοί ότι, όταν πέσει πολύ ψάρι στον Βόσπορο, όταν το ψαρέψεις μετά από αυτό θα έρθει κάποιο κακό.

Μπορείτε να μας περιγράψετε την πολιτική "ατμόσφαιρα" που επικρατούσε τον τελευταίο καιρό πριν τα γεγονότα;

Υπήρχαν κάποιες ενδείξεις, κάποιες υπόνοιες για το τι θα επακολουθούσε;

Ποια πιστεύετε ότι ήταν τα αίτια αυτών των γεγονότων;

Την Τρίτη έβλεπες όλος ο Βόσπορος είχε μία ησυχία, μετά ξεκίνησε η ένταση. Εγώ ήμουν παιδί, αλλά μεγάλο διάβαζα εφημερίδες καταλάβαινα. Οι εφημερίδες γράφανε για την Κύπρο ότι είναι Τουρκική, να πεθάνει ο Μακάριος, να τελειώσει ο Μακάριος, τον έβριζαν και γενικώς δυναμίτιζαν το κλίμα.

ΕΝΟΤΗΤΑ Β' (ΓΕΓΟΝΟΤΑ)

Θα ήθελα τώρα να περάσουμε στο κομμάτι εκείνο που αφορά στην επονομαζόμενη "νύχτα των κρυστάλλων", τη νύχτα που έμελλε να αλλάξει τη ζωή των Ρωμηών της Πόλης.

Μπορείτε να θυμηθείτε πως ξεκίνησαν τα γεγονότα; Πότε καταλάβατε ότι κάτι κακό συνέβαινε στην Πόλη;

Δεχτήκατε εσείς ή η οικογένειά σας κάποια επίθεση; Είχατε κάποιο τραυματισμό ή κάποια απώλεια;

Μπορείτε να περιγράψετε τι συνέβη εκείνη τη νύχτα;

Το βράδυ εκείνης της Τρίτης, μόλις έφτασε 20.30 - 21.00 βλέπαμε στον Βόσπορο καράβια γεμάτα, μαούνες γεμάτες με κόσμο που είχαν φτυάρια, γκασμάδες να βγαίνουν σε κάποια χωριά και να αρχίζουν να σπάνε. Εμείς παραθερίζαμε ανάμεσα στον Νινώρι και τα Θεραπιά και είδαμε να έρχονται ομάδες από αυτούς να κατεβαίνουν από τα φορτηγά άνθρωποι, οι οποίοι καθοδηγούνταν από κάποιους ανθρώπους της γειτονιάς και άρχιζαν να σπάνε και να ρημάζουν. Εμείς μέναμε σε αρμένικο σπίτι, το νοικιάζαμε, δεν ήταν ελληνικό. Στο απέναντι όμως σπίτι ήταν Έλληνας υπήκοος, με την οικογένειά του και προσπαθούσαν... άρχισαν να σπάνε, να πετάνε πέτρες και διάφορα τέτοια πράγματα. Στη συνέχεια πετούσαν πέτρες και στο δικό μας σπίτι, αλλά δεν μπορούσαν να μπούνε μέσα, γιατί κάτω είχε σίδερα που προστάτευαν την πόρτα, την οποία αυτοί προσπαθούσαν να σπάσουν, για να μπούνε μέσα. Σε άλλα σπίτια τα κατάφεραν σε άλλα όχι. Στα μαγαζιά όμως τα έσπασαν όλα και τα πέταξαν έξω. Αυτό διήρκεσε

μέχρι τις 24.30, μετά άρχισε να ηρεμεί. Εντωμεταξύ εμείς από τον φόβο που είχαμε, ανεβήκαμε όλοι στο πάνω μέρος του σπιτιού περιμένοντας πότε θα σπάσουν την πόρτα, για να μπουν. Δεν επέμεναν, γιατί ήταν αρμένικο το σπίτι. Στο απέναντι όμως σπίτι επέμεναν, με τα φτυάρια δεν έσπαγε η πόρτα οπότε άρχισαν να σπάνε τα τζάμια πετώντας πέτρες. Στο τέλος μπήκαν στο φορτηγό, ήρθε ο στρατός και επήλθε ηρεμία.

Όταν ήρθε ο στρατός με στρατιωτικά φορτηγά σε κάθε σπίτι που είχανε γίνει βανδαλισμοί κατά μήκος του δρόμου έμεναν δύο τρεις στρατιώτες σαν περιφρούρηση.

Πώς ήταν η επόμενη μέρα, ποια ήταν η εικόνα της πόλης και κυρίως η κατάσταση των ελληνικών ιδιοκτησιών;

Εμείς νομίζοντας ότι δεν είχε γίνει κάτι τόσο κακό στην Κωνσταντινούπολη θέλαμε να πάμε να δούμε τι έγινε στο σπίτι μας. Ξεκινάει ο πατέρας μου να πάει στη δουλειά του την άλλη μέρα το πρωί και τα βρίσκει όλα σπασμένα, τίποτα δεν είχε μείνει όρθιο, τα λάδια ήταν στους δρόμους χυμένα, ήταν έμπορος, είχανε σπάσει όλα τα δοχεία, οπότε περπάταγε μέσα στα λάδια.

Στη συνέχεια πάει στο σπίτι, τα τζάμια ήταν σπασμένα, αλλά μέσα δεν είχε γίνει τίποτα. Τι είχε συμβεί... Είχαμε έναν γείτονα Βόσνιο, στην Τουρκία οι πιο ευρωπαϊστές ήταν αυτοί που ήταν από τη χώρα της Βαλκανικής, Βοσνία, Σερβία, Κόσσοβο, οι οποίοι είχαν έρθει στην Πόλη και είχαν αναπτύξει αξιόλογη δραστηριότητα. Αυτοί ήταν η άρχουσα τάξη της εποχής, ειδικά στις όχι πολύ αριστοκρατικές περιοχές. Δηλαδή η μεσαία τάξη της Τουρκίας σε ένα μεγάλο ποσοστό ήταν όχι από τα βάθη της Ανατολίας, αλλά από τους Τούρκους των Βαλκανίων, οι οποίοι από τα ελληνικά μέρη ήταν πάμφτωχοι από τα σερβικά μέρη ήταν πιο

πλούσιοι. Μία τέτοια οικογένεια είχε έρθει απέναντί μας και είχε αναπτύξει αγαθές σχέσεις με τη γιαγιά μου που ήταν τουρκόφωνη λόγω Καππαδοκίας. Και αυτή επειδή είχε ένα λαμπρό αξιωματικό τότε, του ζήτησε να ντυθεί γρήγορα και να πάει έξω από το σπίτι μας. Πήγε, στάθηκε μπροστά, αυτοί ήθελαν να το σπάσουν το σπίτι, μέσα δεν υπήρχε κανείς. Αυτός τους είπε ότι σε αυτό το σπίτι έμεναν Αρμένηδες και τους Αρμένηδες οι ταραξίες είχαν εντολή να μην τους πειράξουν. Βέβαια, κάποιοι που είχαν προσωπικές διαφορές μαζί τους εκμεταλλεύτηκαν τη συγκυρία και επιτέθηκαν σε αυτούς.

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ' (ΑΙΤΙΑ)

Ποια πιστεύετε ότι ήταν τα αίτια αυτών των γεγονότων;

Ποια ήταν η αφορμή;

Πώς οδηγήθηκαν τα πράγματα σε αυτή την εξέλιξη;

Το κράτος, οι ισχυροί, οι εθνικιστές ήθελαν από χρόνια να μας διώξουν. Δεν ήταν θετική η παρουσία μας εκεί, γιατί είχαμε τον πλούτο στα χέρια μας. Ελέγχαμε το εμπόριο, την οικονομία της Πόλης. Αυτοί δεν μπορούσαν να το ανεχθούν αυτό, δεν δέχονταν ότι οι μεγάλες επιχειρήσεις ήταν στα χέρια των Ρωμηών που είχαν εργάτες τους Τούρκους. Ήταν αδιανόητο γι' αυτούς, έπρεπε να τελειώνουν με την ελληνική κοινότητα. Πίστευαν ότι όλα αυτά που είχαμε εμείς, έπρεπε να ανήκουν σ' αυτούς. Και αφού δεν μπορούσαν να μας διώξουν με άλλο τρόπο, εφάρμοσαν το σχέδιο του πογκρόμ, ώστε να φοβηθούμε και να φύγουμε. Τώρα, για την αφορμή συνεχώς έλεγαν για τον Μακάριο και την Κύπρο, αλλά τα επεισόδια ξέσπασαν με την έκρηξη βόμβας στο προξενείο τους στη Θεσσαλονίκη.

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ' (ΦΥΓΗ - ΕΡΧΟΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ)

Πώς νιώθατε εσείς, η οικογένειά σας;

Πώς ήταν τα πράγματα εδώ στην Ελλάδα;

Σας βοήθησε η πολιτεία;

Πώς στήσατε την καινούρια σας ζωή στην Ελλάδα; Πού δουλεύατε (αν δουλεύατε);

Πώς ήταν τα επόμενα χρόνια; Τελικά η προσαρμογή σας ήταν ομαλή με το πέρασμα του χρόνου;

Μετά εγώ είχα φοβηθεί, αρχίσαμε στο σπίτι να συζητάμε αν έπρεπε να φύγουμε. Επειδή οι θείοι μας ήταν εδώ (Αθήνα), λέγαμε να έρθουμε εδώ. Οι πληροφορίες όμως από εδώ ήταν μην έρχεστε αν δεν έχετε τα προς το ζην. Δηλαδή αν είστε οριακοί και δεν μπορείτε να αγοράσετε σπίτι μην έρχεστε, γιατί εμείς εδώ δεν τα βγάζουμε πέρα, τρώμε κρέας μόνο τις Κυριακές. Φτώχεια το '55, στο Παγκράτι ήταν ένας αδελφός της μητέρας μου που έλεγε ότι δεν είναι καλά τα οικονομικά. Εμείς στην Πόλη είχαμε τρία σπίτια από παππούδες και σκεφτόμασταν τότε να αγοράσουμε δικό μας, το οποίο αγοράσαμε αναγκαστικά μετά εδώ. Αρχικά, ο πατέρας μου σκέφτηκε να έρθει στην Ελλάδα να δει πως είναι τα πράγματα. Όταν όμως ο θείος μου είπε ότι δεν μπορεί να αναλάβει την ευθύνη, γιατί εδώ δεν υπήρχαν δουλειές το '55 έπρεπε να έχεις κεφάλαιο για να δουλέψεις, το ξανασκέφτηκε.

Στη συνέχεια τα πράγματα στην Πόλη ηρέμησαν, οι Τούρκοι μερικώς έδειξαν μία μεταμέλεια. Εξάλλου, ένα μεγάλο ποσοστό από αυτούς δεν είναι πραγματικοί Τούρκοι, διότι οι γονείς τους ή έστω ο ένας εκ των δύο

ήταν Έλληνες που αλλαξοπίστησαν. Αυτοί λοιπόν άρχισαν να ξαναδουλεύουν με εμάς και να συνεργάζονται, οπότε οι γονείς το ξανασκέφτηκαν και είπαν αφού εδώ υπάρχει δουλειά και σπίτι και δεν έχουμε ενοίκια και τέτοια έξοδα ας παραμείνουμε για λίγο. Εγώ όμως ήμουν 14 ετών, η αδελφή μου 8 και ήθελα να φύγω. Θυμόμουν ότι ο πατέρας μου είχε κάνει 3 – 4 φορές στρατιωτικό και εγώ δεν άντεχα να πάω στρατό, φοβόμουν κιάλας. Για αυτό ήθελα να φύγω. Όταν ήρθε η ώρα να φύγω, ο πατέρας μου ήθελε να δώσει 4.000 δραχμές το μήνα για την ιατρική που ήθελα εγώ καθώς τότε τα συγγράμματα ήταν ακριβά. Το μόνο που παρεχόταν στην Αθήνα ήταν η φιλοξενία στον θείο μου. Αυτή η πραγματικότητα με έκανε να αποφασίσω να μείνω στην Πόλη και να προσπαθήσω να πετύχω εκεί. Τα κατάφερα και μπήκα στην ιατρική.

Εμείς παραμείναμε εκεί για οικονομικούς λόγους, αλλά και για λόγους επιβίωσης. Όταν ήρθα εδώ το '65 ήταν ο ανένδοτος, δεν υπήρχε κυβέρνηση, ήταν ανώμαλη η πολιτική κατάσταση. Εμείς ούτε ξέραμε τι ήμασταν εξαναγκασθέντες, απελαθέντες. Εκεί όταν τελείωσα τις σπουδές, ήμουν Έλληνας μη Τούρκος, μειονοτικός οπότε δεν μπορούσα να δουλέψω σε τουρκικό νοσοκομείο ούτε να πάρω ειδικότητα, θα έπρεπε να δουλέψω σαν ελεύθερος επαγγελματίας. Εγώ όμως ήθελα να δουλέψω σε νοσοκομείο να κάνω έρευνες, οπότε τότε έφυγα από την Πόλη. Αν με έπαιωναν σε ένα νοσοκομείο δε θα έφευγα.

Θα παραμένετε;

Ε βέβαια, γιατί θεωρούμαστε πολίτες υψηλής τάξης όπως θεωρείται εδώ ένας Αμερικάνος. Υπήρχε μία ιδιαίτερη αντίληψη για εμάς ως κάτι το καλύτερο, το ανώτερο. Αυτή την ανωτερότητα τη νιώθαμε. Και όταν τη νιώθεις, όταν είσαι περιζήτητος, δεν μπορείς να φύγεις. Όταν σου λέει ο απλός Τούρκος: «Εσείς είστε άλλοι άνθρωποι», αυτή είναι η γνώμη

του απλού Τούρκου, τότε το σκέφτεσαι. Μπορεί σήμερα να έχουν μία ανάπτυξη, να εντυπωσιάζονται από το καινούργιο το ευρωπαϊκό, ξέρουν όμως ότι δεν έχουν φτάσει στο πολιτισμικό επίπεδο της Ελλάδας και της Ευρώπης.

Οπότε, πού αποφασίσατε να πάτε; Η οικογένεια σας;

Τί έγινε με τα περιουσιακά σας στοιχεία στην Πόλη;

Έμειναν κάποιοι συγγενείς πίσω;

Μη μπορώντας λοιπόν να δουλέψω στην Πόλη, έμαθα γερμανικά, πήγα στη Γερμανία, έκανα ειδικότητα και συνέχισα την καριέρα μου εκεί. Γιατί στην Τουρκία δε μου έδιναν άδεια εργασίας, μου έδιναν ένα διαβατήριο ευκαιρίας, χωρίς να είμαι γραμμένος πουθενά, άρα χωρίς να μπορώ ουσιαστικά να δουλέψω. Εμείς εντωμεταξύ αφού πουλήσαμε ένα σπίτι, αγοράσαμε ένα σπίτι εδώ και το '72 ήρθαμε όλοι μαζί σαν οικογένεια και ο πατέρας μου 65 χρονών άρχισε να δουλεύει.

Πώς σας υποδέχθηκαν οι ντόπιοι; Υπήρξε κάποια συμπαράσταση;

Υπήρχαν, γενικότερα, φαινόμενα ρατσιστικής συμπεριφοράς;

Εδώ είχαν προκαταλήψεις οι άνθρωποι, διότι και οι ίδιοι είχαν σοβαρές οικονομικές δυσκολίες. Μετά το '73 άρχισε μία βελτίωση. Εγώ προσωπικά δεν αντιμετώπισα κάποιο πρόβλημα, οι άνθρωποι ήταν φιλικοί, όχι σε μεγάλο βαθμό εξυπηρετικοί, ο καθένας έκανε τη δουλειά του. Δεν έχω πάντως αρνητικές εμπειρίες.

ΕΝΟΤΗΤΑ Ε' (ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ)

Πώς θυμάστε την Πόλη και τη ζωή σας εκεί, σήμερα;

Πολύ όμορφη, ήταν ωραία χρόνια, όταν η κοινότητα ανθούσε, γιατί πέρα από τις δυσκολίες το επίπεδο ζωής ήταν υψηλό και έτσι είχαμε γεμάτη ζωή.

Έχετε επισκεφθεί ποτέ την Πόλη μετά τα γεγονότα, τα μέρη που ζήσατε;

Πηγαίνω, αλλά δε νιώθω ότι μου λείπει. Η ζωή μου είναι γεμάτη και όμορφη. Θέλω όμως να μπορώ να πηγαίνω.

Κλείνοντας πώς θα περιγράφετε την ιστορία της ζωής σας, μετά από τόσα χρόνια;

Είναι δύσκολο να πεις με λόγια αυτά που έχεις περάσει, μοιάζει με βιβλίο.

Συνέντευξη με Βενιαμίν Κανάκη

ΕΝΟΤΗΤΑ Α' (ΣΧΕΤΙΚΗ ΜΕ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥΣ)

Ξεκινώντας, θα ήθελα να σας ρωτήσω πότε και πού γεννηθήκατε.

Στην Κωνσταντινούπολη, στο περίφημο Φανάρι, δίπλα στη Μαράσλειο Σχολή, πολύ κοντά στο Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Σε ποια ηλικία ήσασταν, όταν συνέβησαν τα γεγονότα της 6ης Σεπτεμβρίου του 1955 στην Κωνσταντινούπολη;

15 ετών προς τα 16.

Πώς ήταν η κατάσταση στην Πόλη, έτσι όπως τη βιώνατε εσείς, πριν τα μεγάλα γεγονότα;

Πριν τα γεγονότα η κατάσταση δεν ήταν άσχημη. Οι μειονότητες είχαν ορισμένα δικαιώματα, αλλά πάντα υπήρχε αυτός ο φόβος ότι δεν είμαστε Τούρκοι, πως οτιδήποτε και να γίνει θα μας επιτεθούν, σχετικά με την ελληνική μειονότητα, και για τους Αρμένιους και για τους Εβραίους ίσχυε αυτό, οι Εβραίοι ήταν πιο εξοικειωμένοι με την υπόθεση αυτή, αλλά οι Ρωμηοί όχι τόσο πολύ.

Π.χ στις γειτονιές, γιατί εγώ πήγαινα στη Μεγάλη του Γένους Σχολή, περνούσαμε από γειτονιές, τουρκογειτονιές, πολλές φορές έπεφτε ξύλο.

Οπότε δεν πήγαίναμε μετά, η Μεγάλη του Γένους Σχολή ήταν πάνω σ' ένα βουνό, στον Κεράτιο, το λεγόμενο Τσασαμπά και παίρναμε το λεωφορείο που μας πήγαινε στο άλλο μέρος του Κερατίου, στο Πέρα. Δεν

ήταν εύκολο να περάσεις από τις γειτονιές, γιατί μας έβλεπαν Τούρκοι μαθητές και μας χτυπούσαν. Γιατί, όσο να είναι ήμασταν πιο καλοντυμένοι, αυτή η κοινωνική διαφορά πάντα υπήρχε. Στην περιοχή που ήταν το σχολείο μας ήταν οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις, της Τουρκίας, οι λαϊκές, δεν έμεναν ευκατάστατοι πολίτες.

Οπότε πιστεύετε ότι η αντίδραση των μαθητών ήταν κοινωνική, ταξική και όχι τόσο εθνική;

Όλα μαζί έπαιζαν ρόλο. Κατά πάσα πιθανότητα έβγαινε από την οικογένεια μέσα, ότι οι Έλληνες είναι πιο πλούσιοι, έχουν τα λεφτά.

Πώς ήταν η σχέση σας με τους Τούρκους;

Όταν πηγαίναμε το καλοκαίρι εξοχή στο Χρυσοκέραμο, στο Βόσπορο, είχα εγώ σχέσεις με Τούρκους φίλους "καλοκαιρινούς", παίζαμε, κάναμε τις "τρέλες" της εποχής, αλλά κάπου κάπου, κάποιιοι ήταν μεγαλύτεροι, στη λογική ότι οι μεγάλοι επιβάλλονται στους μικρότερους, έριχναν και ξύλο.

Ο πατέρας μου, που ήταν εργοστασιάρχης σοκολατοποιίας, και είχε την ευθύνη της εξωτερικής δουλειάς, είχε πάρα πολλούς Τούρκους φίλους, και στην Πόλη και στην Ανατολή, καθώς πήγαινε εκεί και μάζευε τα έσοδα, είχε πολλούς φίλους. Με αυτούς τους φίλους δεν περνούσε άσχημα. Και μεν τους δωροδοκούσε, με χρήματα, με σοκολάτες, με ζαχαρωτά, τους έκανε τραπέζια, απ' την άλλη μεριά είχε και το συμφέρον του, δεν τον ενοχλούσαν γενικώς οι Τούρκοι πολύ. Τον προστάτευαν βέβαια και αυτοί οι φίλοι.

Υπήρχαν πράγματι φιλίες μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων;

Ναι, βέβαια, αλλά δεν ήταν φιλίες "θα δώσω εγώ το αίμα μου για σένα", ήταν φιλίες επιφανειακές. Σπάνιο το φαινόμενο πραγματικών φιλιών. Επικρατούσε η έννοια του συμφέροντος.

ΕΝΟΤΗΤΑ Β' (ΓΕΓΟΝΟΤΑ)

Θα ήθελα τώρα να περάσουμε στο κομμάτι εκείνο που αφορά στην επονομαζόμενη "νύχτα των κρυστάλλων", τη νύχτα που έμελλε να αλλάξει τη ζωή των Ρωμηών της Πόλης.

Μπορείτε να θυμηθείτε πώς ξεκίνησαν τα γεγονότα; Πότε καταλάβατε ότι κάτι κακό συνέβαινε στην Πόλη;

Βέβαια, ξεκίνησαν πάρα πολύ ξαφνικά, τον Σεπτέμβριο δεν περιμέναμε να γίνει τέτοιο μακελειό. Βρισκόμαστε στο Χρυσοκέραμο, είχαμε σπίτι εκεί πέρα και κάναμε διακοπές. Το σχολείο ξεκινούσε κατά τις 20 Σεπτέμβρη.

Βλέπουμε κατά τη 1.30 με 2.00 τη νύχτα οχλοβοή, κακό. Σηκώνεται ο πατέρας μου και βλέπει έξω από το σπίτι μας μαζεμένο έναν όχλο.

Ακόμη και στις εξοχικές περιοχές, που ήταν μακριά από την Πόλη....

Ναι, και στις εξοχικές όχι μόνος τις κεντρικές περιοχές του Πέρα, του Γαλατά, αλλά και στα Πριγκηπόνησσα, στον Βόσπορο, όπου οι Ρωμηοί είχαν μια κοινωνική θέση και μπορούσαν, είχαν την οικονομική δυνατότητα, να πάνε τις οικογένειες τους διακοπές. Σηκώνεται λοιπόν και βλέπει έξω κάνα δυο γνωστούς στον όχλο μέσα, ο ψαράς, ο βαρκάρης που

μας πήγαινε βαρκάδες, ο μανάβης της περιοχής και ανησυχώντας τους ρώτησε τι συνέβαινε και του απάντησε αυτός, να μην ανησυχεί. Εμείς αυτούς τους ξέραμε, είχαμε καθημερινή επαφή. Μετά έφυγε αυτός ο όχλος, και στη συνέχεια μετά από περίπου μια με μιάμιση ώρα ακούμε ξανά φωνές και φασαρία. Όχλος μαζεύτηκε πάλι απ' έξω, αλλά περισσότεροι από πριν, αυτός ο όχλος, όχι όλοι τους βέβαια, αλλά ένα μεγάλο μέρος τους αποτελούνταν από στρατιώτες και υπαξιωματικούς της Στρατιωτικής Σχολής που υπήρχε στο Χρυσοκέραμο, οι οποίοι φώναζαν με λοστούς, πέτρες μεγάλες στα χέρια και άρχισαν και λιθοβολούσαν όλο το σπίτι. Πέφτουν τζάμια κάτω, τρομάξαμε εμείς βέβαια και πήγαμε και κρυφτήκαμε όλοι μαζί στην τουαλέτα. Υπήρχε ένα παράξενο σχεδιάγραμμα του σπιτιού, ήταν τριώροφο το σπίτι και στα άλλα δυο πατώματα κατοικούσαν Έλληνες, η πόρτα του μπάνιου, όταν άνοιγε έκλεινε την πόρτα του αποχωρητηρίου και δεν φαινόταν ότι πίσω από εκεί υπήρχε ένας ακόμη χώρος.

Υπήρχε η γιαγιά μου, πολύ κατάκοιτη, αυτοί μπήκαν στον σπίτι, της είπαν να μην ανησυχεί, να μην κουνηθεί και αυτοί θα έκαναν τη δουλειά τους και θα έφευγαν. Δεν έμεινε τίποτα όρθιο, στρώμα για στρώμα, γυαλικό για γυαλικό, κοσμήματα, σταυροί, δεν υπήρχε τίποτα που να μη διαλύσουν. Είχαν κυριολεκτικά καταστρέψει ένα διαμέρισμα τεσσάρων μεγάλων δωματίων. Ότι υπήρχε εκεί εξαφανίστηκε, ρούχα, τα πάντα. Μια ώρα κράτησε αυτό, εντωμεταξύ η μητέρα μου άρχισε το παραλήρημα, γιατί υπήρχε ο φόβος μη μας σκοτώσουν.

Δε σας εντόπισαν;....

Όχι, δε μας εντόπισαν.

Δεχτήκατε εσείς ή η οικογένειά σας κάποια επίθεση; Είχατε κάποιο τραυματισμό ή κάποια απώλεια;

Όχι σωματικό τραυματισμό, αλλά πνευματικό και ψυχικό όμως ναι, η μητέρα μου δε οπωσδήποτε, εμείς ήμασταν μικρά και ο αδερφός μου, μικρότερος από εμένα, τρομάξαμε πολύ, αλλά ο τρόμος των παιδιών είναι, όσο να' ναι, διαφορετικός, από τον τρόμο των ενηλίκων.

Και έπειτα, όταν ησύχασαν λίγο, βγήκαμε από το κρησφύγετο'' και είδαμε τι είχε γίνει, η ώρα ήταν 4.00..5.00 το πρωί, ότι ρούχα βρήκαμε που δεν ήταν πολύ σκισμένα, τα φορέσαμε, κλειδώσαμε το σπίτι και πήραμε το πρώτο βαποράκι από το Χρυσοκέραμο, κατεβήκαμε στην Πόλη.

Στο σπίτι σας στην Πόλη...

Τίποτα, τίποτα, ευτυχώς. Ευτυχώς ήταν κοντά στο Πατριαρχείο και δεν έγιναν πολλά πράγματα. Πολλά έγιναν στο Πέρα, στον Γαλατά, πολύ άσχημα πράγματα.

Πώς ήταν η επόμενη μέρα, ποια ήταν η εικόνα της πόλης και κυρίως η κατάσταση των ελληνικών ιδιοκτησιών;

Η επόμενη μέρα ήταν τρομακτική. Δεν τολμούσαμε ένα βγούμε έξω. Ο πατέρας μου βέβαια βγήκε να δει τι είχε γίνει με το εργοστάσιο στην παραλία του Γαλατά, αλλά έμαθε ότι δεν έγινε τίποτα, πάρα μόνο του είχαν κάνει μια ρωγμή. Αλλά υπήρχε ένας αχθοφόρος και ένας νυχτοφύλακας του εργοστασίου, οι οποίοι βγήκαν έξω, γιατί ξέραν ότι ήταν ελληνικό το εργοστάσιο και ήθελαν να το σπάσουν το εργοστάσιο, και βγήκαν, το προστάτεψαν και το έσωσαν το εργοστάσιο και ήταν πολύ σημαντικό, γιατί αυτή ήταν η περιουσία μας, η επιβίωση μας.

Υπήρχε φόβος; ποια ήταν τα συναισθήματα;

Υπήρχε ένας διάχυτος φόβος γενικής μορφής. Το τι κακό έγινε, έπειτα σιγά- σιγά μαθεύτηκε από τις τουρκικές εφημερίδες τις οποίες διάβαζαν πολλοί Ρωμηοί, αλλά και από τις ελληνικές εφημερίδες, Απογευματινή, Ταχυδρόμος, σιγά- σιγά αποκάλυψαν τι είχε γίνει, στα μοναστήρια, στις εκκλησίες, στο Μπαλουκλή, στο Πέρα, στα κοιμητήρια.

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ' (ΑΙΤΙΑ)

Μπορείτε να μας περιγράψετε την πολιτική “ατμόσφαιρα” που επικρατούσε τον τελευταίο καιρό πριν τα γεγονότα;

Υπήρχαν κάποιες ενδείξεις, κάποιες υπόνοιες για το τι θα επακολουθούσε;

Ποια πιστεύετε ότι ήταν τα αίτια αυτών των γεγονότων;

Ποια ήταν η αφορμή;

Πώς οδηγήθηκαν τα πράγματα σε αυτή την εξέλιξη;

Η πολιτική ατμόσφαιρα ήταν τεταμένη, οπωσδήποτε ένα σπινθήρα ζητούσε. Βέβαια το σχέδιο, όπως μάθαμε ύστερα, ήταν προμελετημένο πάρα πολύ καλά, από τη ΜΠΤ, τη λεγόμενη μυστική υπηρεσία και αυτοί οι περισσότεροι, οι οποίοι ήρθαν και έκαναν τις λεηλασίες στην πόλη μας, τους φέρανε όλους από την Ανατολή, με στρατιωτικά λεωφορεία, λεωφορεία κοινής ωφελείας. Αυτοί οι σπινθήρες διόλου απίθανο να είχαν σχέση με το Κυπριακό, ότι έπρεπε να δοθεί μια αιτία, να σκάσει το καζάνι και αυτή η αιτία ήταν ότι δήθεν βάλαμε βόμβα στο σπίτι του Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη, και βγήκαν εφημερίδες, αλλά όλα αυτά ήταν προετοιμασμένα, για να μπορέσει να γίνει όλη αυτή η ιστορία. Γιατί, όταν

βγήκαν οι εφημερίδες, ήδη σε ορισμένες περιοχές είχαν αρχίσει οι λεηλασίες, οι επιθέσεις και τα σπασίματα. Οπότε καταλαβαίνει κανείς πως όλα αυτά έχουν σχέση με το Κυπριακό αλλά κυρίως με το μίσος, ο φανατισμός των Τούρκων απέναντι στη μειονοτική κοινότητα η οποία είχε λίγο πολύ τα σκήπτρα από οικονομικής, επιστημονικής, πνευματικής πλευράς, αυτοί κρατούσαν το εμπόριο, ήταν επιστήμονες. Και αυτό δεν άρεσε πολύ στους Τούρκους. Υπήρχε κοινωνική ανισότητα από πολλά χρόνια. Και αν κοιτάξει κανείς θα δει ότι αυτή η ανισότητα είχε τον αντίκτυπο της εναντίον της μειονότητας, πολύ συχνά με διάφορα ξεσπάσματα. Το 1940 πήραν τις δεύτερες ηλικίες στα τάγματα εργασίας, το 1942 ο φόρος περιουσίας, 1949-50 κάποια επεισόδια με τις μειονότητες, 1955 τα γεγονότα και το 1964 οι απελάσεις. Πάντα κάτι γινόταν.

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ' (ΦΥΓΗ - ΕΡΧΟΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ)

Πώς φύγατε; Ήρθατε στην Ελλάδα; Είχατε κάποιον συγγενή που σας βοήθησε ή έστω που σας περίμενε;

“Όχι, συνεχίσαμε γιατί μια οικογένεια με δυο παιδιά, που λίγο πολύ ήταν σε καλή οικονομική κατάσταση, με το εργοστάσιο, ο πατέρας μου είχε πολλές συναλλαγές με την Πόλη, με την Ανατολή, τα δυο παιδιά στο σχολείο, η μητέρα μου ήταν δραστήρια στους συλλόγους, ήταν δύσκολο να αποφασίσεις να φύγεις να πας στην Ελλάδα, να ξεριζωθείς. Εξάλλου, οι γονείς μου βρίσκονταν σε ηλικία 45- 50 ετών, σε μια δημιουργική ηλικία, δεν ήταν εύκολο, μολονότι η μητέρα μου θα ήθελε. Ο πατέρας μου ήταν ανένδοτος, δε ρίσκαρε τη ζωή μας σε ένα άγνωστο χώρο, χωρίς βάσεις, “γυμνοί στα αγκάθια”, πως μεταφέρονται όλα αυτά στην Ελλάδα. Ήταν ρεαλιστής.

Και η ζωή μετά τα γεγονότα;

Η ζωή μετά τα γεγονότα επανήλθε, αλλά πάντα πιο επιφυλακτικοί, πιο προσεκτικοί. Άνοιξαν πάλι οι σύλλογοι, τα θέατρα μας, τα σχολεία λειτουργούσαν. Επιφυλακτικότητα μεγάλη. Και αφού οι Τούρκοι είδαν ότι με τη μειονότητα δεν μπορούσαν να τελειώσουν εύκολα ήρθε το '64 με τις απελάσεις, οπότε και εκριζώθηκε ο ρωμαϊκός πληθυσμός.

Πότε, τελικά, φύγατε;

Εγώ τέλειωσα το 1958 τη Μεγάλη του Γένους Σχολή, το 1959 μπήκα στο Πανεπιστήμιο της Πόλης και εκεί ως νεαρός άρχισα να καταλαβαίνω τις πολιτικές και κοινωνικές σχέσεις περισσότερο σαν ενήλικος πλέον . Και είδα πάρα πολλά δυσάρεστα, ήμασταν περίπου 10 με 12 Έλληνες που μπήκαμε. Και τότε κατάλαβα ότι υπήρχε αυτή η ενδόμυχη έχθρα έναντι των μειονοτήτων και από τους συμφοιτητές αλλά ακόμη και από την πλευρά των καθηγητών, όχι βέβαια όλοι, διακρινόταν η μη ανεκτικότητα έναντι των μειονοτήτων μέσα στον πανεπιστημιακό κύκλο. Έτσι, κατάλαβα, ότι, για μένα ως μειονότητα, ως νέος, δεν υπήρχε μέλλον στην Πόλη. Μου δόθηκε η ευκαιρία από το υπουργείο Παιδείας να πάω στην Άγκυρα, για να πάρω το δικαίωμα να φοιτήσω στο εξωτερικό. Μαζευτήκαμε από όλη την Τουρκία γύρω στα 800 άτομα, από όλη την επικράτεια, 2-3 Έλληνες, αρκετοί Αρμένιοι, αρκετοί Εβραίοι και οι περισσότεροι Τούρκοι.

Δώσαμε εξετάσεις και πέρασαν 60 άτομα, τον Ιούνιο έδωσα, τον Σεπτέμβριο βγήκαν τα αποτελέσματα. Ο πατέρας μου έπρεπε να δίνει κάποια χρήματα, για να σπουδάσω εκεί, πράγμα που ήθελε προς μεγάλη λύπη της μητέρας μου. Αλλά ο πατέρας μου καταλάβαινε ότι έπρεπε να

φύγω, γιατί μόνο εκεί υπήρχε προοπτική.

Πάντως στην Ελλάδα δεν ήθελα να έρθω, κυρίως γιατί ήθελα να σπουδάσω Χημεία την οποία στο μυαλό μου είχα ταυτίσει με τη Γερμανία.

Και συνεχίσατε στη Γερμανία;

Ναι, πήγα στη Γερμανία για περίπου ένα με ενάμιση χρόνο έκανα μόνο γερμανικά, ήθελα να μάθω καλά τη γλώσσα, γιατί πως θα παρακολουθούσα μαθήματα στο Πανεπιστήμιο, δεν είναι εύκολο πράγμα.

Έδωσα εξετάσεις μετά στα μαθήματα που έπρεπε στα γερμανικά, μπήκα στο Πανεπιστήμιο, τέλειωσα το 1967, σπούδασα Γενική Χημεία στο Μόναχο και πολυμερή Χημεία στο Άαχεν. Ταυτόχρονα είχα σχέση με μια Πολίτισσα, την οποία γνώρισα, όταν πήγαινα διακοπές στην Πόλη, και το 1966 παντρευτήκαμε, στην Ελλάδα. Την πήρα και φύγαμε για τη Γερμανία, όπου είχα βρει μια καλή δουλειά και από εκεί και έπειτα άρχισε η ωραία ζωή της Γερμανίας. Ίσως με το ζήλο μου, ίσως επειδή είχα αφομοιώσει τον τρόπο ζωής της Γερμανίας και είχα υιοθετήσει τη μεθοδολογία τους, ένιωθα πολύ καλά, η γυναίκα μου όμως δυσκολεύτηκε στην αρχή, γιατί ήταν τελείως διαφορετική η κουλτούρα. Παρ' όλα αυτά υπήρχε αγάπη, βοήθησαν και κάποιοι φίλοι και τελικά προσαρμόστηκε. Έκανα πάντως καλή καριέρα.

Τί έγινε με τα περιουσιακά σας στοιχεία στην Πόλη;

Στο τέλος, τα κατάφερε και με το εργοστάσιο και την υπόλοιπη περιουσία μας, και ήρθε για οριστική εγκατάσταση στην Ελλάδα, και επειδή ήταν δραστήριος άνθρωπος άνοιξε εδώ ένα ζαχαροπλαστείο.

Έμειναν κάποιοι συγγενείς πίσω;

Μείναν στην Πόλη, το 1964 ήρθε ο αδελφός μου στην Ελλάδα να σπουδάσει Αρχιτεκτονική, το 1966-67 ήρθε η μητέρα μου και το 1969-70 ήρθε και ο πατέρας μου, τα παράτησε και έφυγε. Απέλασαν τους συνέταιρους του, οι οποίοι ήταν ελληνικής υπηκοότητας, κατάλαβε ότι δε μπορούσε να διοικεί μόνος του το εργοστάσιο.

Πώς ήταν τα πράγματα εδώ στην Ελλάδα;

Πώς έστησε την καινούρια της ζωή στην Ελλάδα η οικογένειά σας;;

Πώς ήταν τα επόμενα χρόνια; Τελικά η προσαρμογή τους ήταν ομαλή με το πέρασμα του χρόνου;

Για εκείνους που είχαν τη δυνατότητα να αναπτύξουν εργασία, να αναπτύξουν παραγωγή ήταν πολύ εύκολα, διότι η ζωή η οικονομική και η κοινωνική στην Πόλη ήταν πολύ πιο δύσκολη σε σχέση με την Ελλάδα. Επιπλέον, η Ελλάδα τότε αναπτυσσόταν, τότε βρισκόταν σε φάση δημιουργίας, οπότε ο πατέρας μου άνοιξε ένα ζαχαροπλαστείο, μια επιχείρηση στο Παγκράτι που το κράτησε για 22 χρόνια.

Ο πατέρας μου ήταν δημιουργικός άνθρωπος, ήρθε 60 ετών στην Ελλάδα και ίδρυσε επιχείρηση από την αρχή.

Βοήθησε η πολιτεία;

Πώς τους υποδέχθηκαν οι ντόπιοι; Υπήρξε κάποια συμπαράσταση;

Δεν τα πολυξέρω, καθώς ζούσα στη Γερμανία. Πάντως απ' ότι ξέρω με τους Πολίτες δεν υπήρχαν τόσα προβλήματα, είχαν σχέσεις. Βέβαια, ακούγονταν λέξεις, όπως "Τουρκόσποροι", αλλά όχι εκτεταμένα. Από την άλλη πλευρά ο πατέρας μου λόγω δουλειάς, είχε συναλλαγές με τους ντόπιους, η μητέρα μου όμως και ο αδερφός μου, έκαναν παρέα κυρίως με

Πολίτες που είχαν έρθει και αυτοί εδώ και οι οποίοι ήταν πάρα πολλοί.

Υπήρχαν, γενικότερα, φαινόμενα ρατσιστικής συμπεριφοράς;

Όχι, δεν αντιμετώπισαν ιδιαίτερα προβλήματα. Αυτά, βέβαια, είναι και θέματα πνευματικού επιπέδου, εμείς είχαμε σχέσεις και με ανθρώπους που είχαν ένα πνευματικό επίπεδο, οπότε θα ήταν δύσκολο να υπάρχουν τέτοια προβλήματα. Τα πάντα εξαρτώνται και από τον συνομιλητή σου.

ΕΝΟΤΗΤΑ Ε' (ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ)

Πώς θυμάστε την Πόλη και τη ζωή σας εκεί, σήμερα;

Το 1973 ήρθε ένα έγγραφο από τον Στρατιωτικό Ακόλουθο της Τουρκίας στη Γερμανία ότι ήμουν φυγόστρατος και έπρεπε εντός 15 ημερών να καταταγώ στον τουρκικό στρατό, αλλιώς δεν μπορούσα να πάω στην Πόλη, καθώς σ' αυτή την περίπτωση θα πήγαινα φυλακή. Στην πορεία πήρα την ελληνική υπηκοότητα, καθώς ως τότε ζούσα με την τουρκική υπηκοότητα.

Έχετε επισκεφθεί ποτέ την Πόλη μετά τα γεγονότα, τα μέρη που ζήσατε;

Ήθελα πάρα πολύ να πάω, γιατί εκεί ήταν νιάτα μου, το σχολειό μου, εκεί που γεννήθηκα, όσο να 'ναι αυτό το συναίσθημα είναι πολύ σημαντικό για τον άνθρωπο. Αλλά εγώ, επειδή ήμουν φυγόστρατος, φοβόμουν. Το 2008, όλοι οι απόφοιτοι του 1958 της Πόλης, όσοι είμαστε εδώ συναντιόμαστε κάθε Τετάρτη απόγευμα και πίνουμε το τσάι μας στον πολιτικό καφενέ εδώ στο Φάληρο και στη συνέχεια πίνουμε το ουζάκι μας. Συμφωνήσαμε να πάμε στην Πόλη, το 2008, για να γιορτάσουμε τα 50 χρόνια της αποφοίτησης από τη Μεγάλη του Γένους Σχολή, και ήταν η πρώτη φορά μετά από 44 χρόνια που πήγα στην Πόλη. Έκλαψα, παρόλο το συναίσθημα γι' αυτά που μας έκαναν, αλλά όταν

μπορείς να απωθείς αυτά τα αρνητικά που σε πίκραναν και κρατάς τις καλές στιγμές της ζωής σου, και βλέπεις το μέρος που γεννήθηκες, το σχολείο που πήγες, τους καθηγητές σου, το δημοτικό, το γυμνάσιο, τα μέρη που έζησες, που πρωτοφίλησες, βλέπεις την Πόλη πολύ διαφορετική απ' ότι την είχες αφήσει, πολύ εξελιγμένη και στα κοινωνικά αλλά και στις υποδομές, τότε δε μπορείς παρά να συγκινηθείς και να αναπολήσεις.

Κλείνοντας πώς θα περιγράφετε την ιστορία της ζωής σας, μετά από τόσα χρόνια;

Μια περιπέτεια με καλές και με κακές στιγμές.

Συνέντευξη με Ειρήνη Ποίντεζη

Ξεκινώντας, θα ήθελα να σας ρωτήσω πότε και πού γεννηθήκατε.

Γεννήθηκα στην Κωνσταντινούπολη, στο Πέρα, αλλά θα ήθελα να μην αναφερθώ στη χρονολογία, καθώς εμείς οι γυναίκες συνηθίζουμε να κρύβουμε την ηλικία μας.

Σε ποια ηλικία ήσασταν, όταν συνέβησαν τα γεγονότα της 6ης Σεπτεμβρίου του 1955 στην Κωνσταντινούπολη;

Μόλις είχα τελειώσει τι Δημοτικό, συνεπώς ήμουν σε μικρή ηλικία που μου επέτρεπε όμως και να αντιλαμβάνομαι τα προβλήματα, αλλά και να θυμάμαι καθαρά τα γεγονότα.

Πώς ήταν η κατάσταση στην Πόλη, έτσι όπως τη βιώνατε εσείς, πριν τα μεγάλα γεγονότα;

Η αλήθεια είναι ότι δεν μπορώ να ισχυριστώ ότι είχα καταλάβει την αλλαγή της συμπεριφοράς και της ατμόσφαιρας που επικρατούσε στην Πόλη λίγο πριν τα γεγονότα, αλλά επιπρόσθετα οι γονείς μου προσπαθούσαν να μη μεταφέρουν τα προβλήματα και τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι ίδιοι στις δουλείες τους και τις συναλλαγές τους με τους Τούρκους.

Πώς ήταν η σχέση σας με τους Τούρκους;

Υπήρχαν πράγματι φιλίες μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων;

Υπήρχε πάρα πολύ καλή σχέση, είχαμε Τούρκους φίλους, πάρα πολλούς και έρχονταν στο σπίτι και τα καλοκαίρια πηγαίναμε στη Χάλκη, το τρίτο απ' τα Πριγκηπόνησα και είχα και Τούρκους φίλους και

Εβραίους και Αρμεναίους, γιατί ήμασταν πολλές φυλές, ας το πω, μαζί. Δεν είχαμε κανένα πρόβλημα, ο μπαμπάς μου είχε ταπετσιέρικο, και είχε στο μαγαζί του ένα κάλφα, ένα προϊστάμενο, ας πούμε, ο οποίος ήταν Τούρκος και παιδιά που δούλευαν στο μαγαζί τα οποία ήταν Τουρκάκια. Είχαμε καλές σχέσεις καθώς ο μπαμπάς μου τα καλοκαίρια στο νησί, κάθε Σάββατο έφερνε ένα από τα δυο παιδιά και τα φιλοξενούσαμε στο σπίτι, κοιμόμασταν όλοι μαζί. Ο μπαμπάς μου κάθε μέρα έπαιρνε, το καλοκαίρι, το караβάκι από τη Χάλκη και πήγαινε στην Πόλη για τη δουλειά και το απόγευμα επέστρεφε, 45 λεπτά η διαδρομή. Στο караβάκι έπαιρνε πάντα σοκολάτες και αμύγδαλα και για μας και για παιδιά που φιλοξενούσαμε.

Αλλά και όταν πηγαίναμε σχολείο, κατεβαίναμε το πρωί με τις τσάντες στο σχολείο και το βράδυ όλα τα παιδιά ραντεβού στο υπόγειο κάτω και γινόταν ο χαμός, περνούσαμε πάρα πολύ ωραία. Εγώ έχω τις καλύτερες αναμνήσεις από τα παιδικά μου χρόνια, δεν ήμασταν ποτέ οι πλούσιοι, αλλά δεν ήμασταν και ποτέ οι άνθρωποι που λέγαμε αχ τι θα φάμε αύριο. Είχαμε μια οικονομική άνεση, μπορώ να πω, εγώ σαν παιδί δε θυμάμαι να μου έλειψε τίποτα. Δεν ήμουν και παιδί που ζητούσα, αλλά δε μου έλειψε και τίποτα. Ότι ήθελα σαν παιδί το είχα. Ήταν πολύ καλά τα χρόνια, το '55, βέβαια, ζοριστήκαμε τότε με τα γεγονότα.

ΕΝΟΤΗΤΑ Β' (ΓΕΓΟΝΟΤΑ)

Θα ήθελα τώρα να περάσουμε στο κομμάτι εκείνο που αφορά στην επονομαζόμενη "νύχτα των κρυστάλλων", τη νύχτα που έμελλε να αλλάξει τη ζωή των Ελλήνων της Πόλης.

Μπορείτε να θυμηθείτε πώς ξεκίνησαν τα γεγονότα; Πότε καταλάβατε ότι κάτι κακό συνέβαινε στην Πόλη;

Ναι, αυτά ξεκίνησαν Παρασκευή απ' ότι θυμάμαι. Πήγε ένας φίλος του θείου μου, ο οποίος θείος μου μόλις είχε ανοίξει ένα κουρείο, πήγε ένας Τούρκος και του λέει «Αντρέα, απόψε μάζεψε όλο σου τον σόι, πήγαινε και ειδοποίησε όλους σου τους συγγενείς, τηλέφωνα δεν υπήρχαν, άφησε το μικρό στο μαγαζί, πήγαινε και πες να μείνουν όλοι μέσα». Του λέει γιατί, και ο άλλος του απαντάει "δε μπορώ να σου πω παραπάνω", Τούρκος σου λέω φίλος του, "δεν μπορώ παραπάνω, το μόνο που μπορώ να σου πω είναι αυτό". Και ήρθα και ειδοποίησανε και ήρθε και ο μπαμπάς μου και μαζευτήκαμε στο σπίτι. Υπήρχε ένας προβληματισμός, εγώ, βέβαια, σαν παιδί δεν καταλάβαινα πολύ καλά, αλλά έβλεπα ότι κάτι δεν πάει καλά. Κάπως έτσι ήταν πιεσμένα τα πράγματα και φτάσαμε εκείνο το βράδυ και ξεκίνησαν τα γεγονότα και σταμάτησαν την άλλη μέρα το πρωί.

Δεχτήκατε εσείς ή η οικογένεια σας κάποια επίθεση; Είχατε κάποιο τραυματισμό ή κάποια απώλεια;

Η οικογένεια μου όχι, στο μαγαζί βέβαια ναι. Στο σπίτι όμως όχι, γιατί ήμασταν στο κέντρο της πόλης, μπορούσαμε βέβαια, και θα ήταν άσχημα πολύ, καθώς στην πολυκατοικία που μέναμε υπήρχαν και κοπελίτσες 13 και 14 ετών, αλλά έμενε στον πρώτο όροφο ένας Τούρκος που ήταν αστυνομικός, ο οποίος είχε παντρευτεί μια Ελληνίδα και είχαν κανένα κοριτσάκι 13- 14 μηνών. Είδε αυτός ότι "έμπαινε σε σπίτια και κατέβηκε στην είσοδο, στο λέω και ανατριχιάζω πραγματικά, της πολυκατοικίας με το περίστροφό και πήγαν να μπουν αυτοί και λέει "που πάτε". Λέει "δεν έχουμε χριστιανούς, όλοι Τούρκοι είναι". Και του έδειξε ότι είναι αστυνομικός και του είπε ότι έμενε εκεί και έτσι τη γλιτώσαμε.

Δεν ξέρω τι μπορούσε να γίνει, γιατί εκτός της Πόλης στα προάστια τα διάφορα, γίνονταν πολλά πράγματα. Είχε έρθει η θεία μου η οποία είχε άντρα παπά και είχε σκεπαστεί ο άνθρωπος με το κασκόλ, για να μην τον βλέπουν κιόλας που είχε το γένη, γιατί γίνονταν φοβερά πράγματα. Η

γυναίκα, επειδή έβλεπε ότι μπαινοβγαίνουν και ρημάζουν τα σπίτια και καίνε εκκλησίες είχε υποστεί σοκ. Και τη θυμάμαι δεν ήταν καμία γυναίκα φωνακλού, ήταν ήρεμος και κανονικός άνθρωπος. Είχε υποστεί σοκ, γιατί δεν ήξερε τι την περιμένει. Σου λέει μπορεί να σφάξουν εμένα, τον άντρα μου, το παιδί μου. Αυτή έμενε στο Τσέρκεκευ, μια περιοχή στον Βόσπορο, πήρε πρωί πρωί το βαπόρι μόλις ξύπνησαν και ήρθανε και μείνανε στο σπίτι μας, γιατί φοβόντουσαν οι άνθρωποι. Γίνανε πάρα πολλά και απ' ότι καταλάβαινα εγώ και απ' ότι μου είπαν και οι δικοί μου. Εμείς τη γλιτώσαμε, γιατί ήμασταν μέσα στο κέντρο.

Στο μαγαζί όμως του πατέρα σας...

Το μαγαζί του μπαμπά μου το έκαναν γυαλιά καρφιά, ο μπαμπάς μου είχε ταπετσιέρικο, στο κέντρο της πόλης ήταν κι' αυτό, κοντά στο Τούνελ και αυτό το μαγαζί το είχε από το μπαμπά του, το είχε βέβαια ο άνθρωπος για τη δουλειά του, να φτιάχνει κάτω έπιπλα και πάνω είχε μια αποθήκη, ένα πατάρι και μας πρόδωσε μια Εβραία. Αν και είχα Εβραίες φίλες και πριν και μετά, εξάλλου το σημαντικό είναι να θυμάσαι, αλλά να μην κρατάς κακία..

Τέλος πάντων, πήγαιναν οι Τούρκοι από το βράδυ και σημειώνανε με ένα σταυρό ποια είναι τα μαγαζιά τα χριστιανικά, για να πάνε την άλλη μέρα να τα ρημάξουν. Και όπως περνούσαν από το μαγαζί του μπαμπά μου φωνάζει αυτή κι αυτός Χριστιανός είναι. Και είχαμε μια ξύλινη μεγάλη μπάρα που προστάτευε το μαγαζί και αυτοί τη σπάσανε. Είχαν μαζί τους γκασμάδες, λοστούς τα πάντα. Και μπήκαν μέσα, τα σπάσανε και δεν άφησαν τίποτα. Θυμάμαι είχα εγώ ένα ρολογάκι με κόκκινο λουρί και το είχε πάρει ο μπαμπάς μου να πάει να μου το φτιάξει, εξαφανίστηκε, ξέρεις ως παιδί τότε αυτό μου έμεινε. Δεν έμεινε τίποτα. Είχε ο άνθρωπος επάνω αποθήκη με ξύλα, με καρφιά, με διάφορα, δεν έμεινε τίποτα. Τα βαλαν όλα μέσα στη μέση και τα έκαψαν. Όταν

ξημέρωσε και είχαν ηρεμήσει τα πράγματα και βγήκαν όλοι οι χριστιανοί να δουν τι γίνεται βγήκε ο μπαμπάς μου και πήγε να δει τι είχε συμβεί.

Κι αυτό που θυμάμαι είναι ότι ήρθε στο σπίτι και είχαμε στη μέση ένα τετράγωνο τραπέζι, ακούμπησε πάνω του και άρχισε να κλαίει. Ήταν ένα μαγαζί κληρονομιά από το μπαμπά του που είχε καταστραφεί και χωρίς αποζημίωση ξεκίνησε πάλι απ' την αρχή.

Πώς ήταν η επόμενη μέρα;

Πολλοί φίλοι του είχαν έρθει εδώ (ενν. Ελλάδα) και του είπαν "σήκω, βρε Τζώρτζη, σήκω να πάμε στην Ελλάδα, δεν ήταν άνθρωπος που έλεγε να τα βροντήξει, να σηκωθεί να φύγει. Πιστεύω ότι αν ερχόμασταν το '55 θα είχαμε καλύτερες προδιαγραφές, προοπτική για το μέλλον. Το '64 που τελικά ήρθαμε αναγκαστικά, ήταν πολύ πιο δύσκολα, καθώς τότε έρχονταν όλοι, ενώ το '55 δεν είχε έρθει πολύς κόσμος. Εμείς κυριολεκτικά ήρθαμε μόνο με τις βαλίτσες μας. Ήταν πάρα πολύ δύσκολα. Την άλλη μέρα το πρωί, θυμάμαι και διάφορα, είχαμε την εκκλησία δίπλα, ήταν όλος ο δρόμος με γυαλιά κάτω. Πιο πάνω από μας υπήρχε η αποθήκη του ΑΚΡΟΝ ΙΑΙΟΝ ΚΡΥΣΤΑΛ, το είχαμε πρώτα στην Πόλη αυτό το γνωστό μαγαζί, και είχαν μπει μέσα στην αποθήκη και έβγαλαν όλα τα πράγματα της αποθήκης έξω και τα έσπασαν. Μήνες περπατούσες και έκανε κάτω κρουτς κρουτς ...Τα είχαν ρημάξει όλα.

Την άλλη μέρα ήταν ο απολογισμός. Όλοι πηγαίνανε, βλέπανε τα μαγαζιά τους και γυρίζανε απελπισμένοι. Όσοι είχαν το θάρρος και τη δύναμη, σηκωθήκανε και φύγανε και όσοι δεν είχαν μείνει, ξαναφτιαχτήκαν για να φύγουν μετά από μια δεκαετία. Γιατί μετά κάθε δέκα χρόνια είχαμε και μια ιστορία. Το '45 είχαμε το βαρλίκι, το λεγόμενο της περιουσίας, όποιοι ήταν Έλληνες υπήκοοι έπρεπε να τα κρύβουν όλα, ό,τι είχαν να μη φαίνονται, γιατί θα τους τα παίρνανε. Εγώ θυμάμαι, έλεγε η μαμά μου, τα είχαν κατεβάσει κάτω στη γειτόνισσα, έπιπλα τα

πάντα μην μπουν μέσα στο σπίτι και τους κάνουν κατάσχεση. Μετά ήρθε το '55, μετά το 64. Είδαν ότι το '55 δε φύγανε όλοι, γιατί ήταν προγραμματισμένο να σηκωθούμε να φύγουμε, οπότε το '64 μας έδωσαν τη χαριστική βολή, έβλεπες το όνομά σου και σε 24 ώρες έπρεπε να εγκαταλείψεις την Πόλη.

Την άλλη μέρα ήταν φρικτή η κατάσταση, θυμάμαι απέναντι ήταν μια οικογένεια με δυο παιδιά συνομήλικα μου Τουρκάκια. Και δεν είχαν ήταν φτωχοί άνθρωποι. Πήγαινα εγώ του έδινα διάφορα. Και βγαίνω στο παράθυρο και βλέπω να φοράνε ρούχα που δεν τα είχαν ποτέ. Βέβαια μετά δεν είχαν χρήματα να πάρουν καινούρια, οπότε μετά από χρόνια και αυτά γίνονταν ερείπια. Έγιναν φρικτές καταστάσεις, μπήκαν μέσα σε εκκλησίες και τις άδειασαν, εγώ θυμάμαι, την εικόνα αλλά και τον ήχο, ήταν ένα πιτσιρίκι που είχε έναν κουμπαρά, το είχε κλέψει από κάπου, μάλλον από σπίτι, και προσπαθούσε να το σπάσει και δεν έσπαγε με τίποτα. Και επίσης στην ανηφόρα του δρόμου που έμενα ήταν ένα φορτηγό, πήγαιναν στις εκκλησίες και έπαιρναν τα πάντα, τα έβαζαν σε τσουβάλια και τα άδειαζαν μέσα στο φορτηγό, εξαπτέρυγα, τάματα, εικόνες. Έγιναν και κωμικοτραγικά πράγματα, είχε έρθει ένας φίλος στο σπίτι και έλεγε ότι τη βραδιά που μπήκαν μέσα σε μια εκκλησία να τη λεηλατήσουν, ο καντηλανάφτης, ο έρημος, είχε τη γυναίκα του και το παιδί του μαζί, πήγαν και κρύφτηκαν κάτω από την Αγία Τράπεζα. Μπήκαν αυτοί, ουρούσαν μέσα στα δισκοπότηρα, το παιδάκι φοβήθηκε και κουνήθηκε, κουνήθηκε και η τράπεζα και αυτοί φοβήθηκαν και άρχισαν να φωνάζουν "Αλλάχ, Αλλάχ". Νόμιζαν ότι μπήκε ο Θεός και κουνούσε την τράπεζα, για να φοβηθούν και να φύγουν. Και γλίτωσαν και η οικογένεια του καντηλανάφτη και η εκκλησία από τα χειρότερα.

Μπορείτε να περιγράψετε τι συνέβη εκείνη τη νύχτα;

Πώς νιώθατε εσείς, η οικογένειά σας;

Πώς ήταν η επόμενη μέρα, ποια ήταν η εικόνα της πόλης και κυρίως η κατάσταση των ελληνικών ιδιοκτησιών;

Σε πολλά μέρη υπήρχαν άτομα φιλάσθενα, και όταν μπήκαν μέσα στα σπίτια τους οι επιδρομείς αυτοί οι άνθρωποι έχασαν από τον τρόμο τη ζωή τους αμέσως. Σε πολλά κορίτσια έγιναν διάφορα, δηλ. βιασμοί, δεν μετρούσαν αν ήσουν παιδί, τίποτα. Εγώ τη γλίτωσα χάρις στον αστυνομικό, αλλιώς ποιος ξέρει τι θα γινόταν. Ειδικά εκτός Πόλης, στα χωριά, τα περίχωρα της Πόλης έγιναν πολλά και διάφορα. Γι' αυτό και οι άνθρωποι ήταν τρομοκρατημένοι. Πάντως υπήρχαν Τούρκοι που προσπάθησαν να βοηθήσουν, όπως σε μια γειτονιά που έμεναν πολλοί Ρωμηοί, μια γυναίκα 80 ετών, ψηλή όμως, αγέρωχη, Τουρκάλα, στάθηκε μπροστά τους και τους είπε εδώ δεν υπάρχουν Έλληνες και έτσι σώθηκαν τα ελληνικά σπίτια εκεί. Αντίθετα, στη γωνία όπου υπήρχε ένα μαγαζί με ελληνικές πινακίδες καταστράφηκε ολοσχερώς. Βέβαια πολλοί Τούρκοι θέλησαν να εκδικηθούν και κατηύθυναν τους εισβολείς σε οτιδήποτε ήταν ρωμαίικο.

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ' (ΑΙΤΙΑ)

Μπορείτε να μας περιγράψετε την πολιτική "ατμόσφαιρα" που επικρατούσε τον τελευταίο καιρό πριν τα γεγονότα;

Υπήρχαν κάποιες ενδείξεις, κάποιες υπόνοιες για το τι θα επακολουθούσε;

Υπήρχε ένα περίεργο κλίμα, μια καχυποψία, κρυφόλογα μια επιφυλακτικότητα από τη μεριά των Τούρκων, χωρίς όμως αυτό να μπορούσε να φανταστεί κάποιος ότι θα οδηγούσε σ' αυτά τα τραγικά γεγονότα.

Ποια πιστεύετε ότι ήταν τα αίτια αυτών των γεγονότων;

Ποια ήταν η αφορμή;

Πώς οδηγήθηκαν τα πράγματα σε αυτή την εξέλιξη;

Βασικά ήθελαν να φύγουμε από την Πόλη. Βασικός τους σκοπός και απώτερος ήταν να εγκαταλείψουμε οι Έλληνες τα σπίτια μας, τις περιουσίες, τις επιχειρήσεις μας, καθώς ελέγχαμε όλο το εμπόριο και αυτό τους ενοχλούσε. Αυτοί αισθάνονταν υποδουλωμένοι στο ίδιο τους το κράτος, είχε ο μπαμπάς μου τα παιδιά στο μαγαζί του, τα παιδιά δεν είχαν δικό τους μαγαζί, ήταν υπάλληλοι του πατέρα μου. Δε μας φερθήκαν καθόλου καλά, έτσι κι αλλιώς είναι αλήθεια ότι άμα σηκώσεις κεφάλι σε διώχνουνε. Πολλά πράγματα μας ξένισαν, καθώς άλλαξαν απότομα πράγματα, συμπεριφορές. Περπατούσαμε στο δρόμο και μας κοιτούσαν περίεργα.

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ' (ΦΥΓΗ - ΕΡΧΟΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ)

Πώς ήρθατε στην Ελλάδα; Είχατε κάποιον συγγενή που σας βοήθησε ή έστω που σας περίμενε;

Η αλήθεια ήταν ότι στην αρχή τα πράγματα ήταν πολύ δύσκολα, καθώς φύγαμε από την πόλη μόνο με τις βαλίτσες μας. Υπήρχαν κάποιοι συγγενείς που μας βοήθησαν και καταφέραμε να σταθούμε στα πόδια μας. Ο μπαμπάς μου δούλεψε σαν ζαχαροπλάστης εδώ στην Αθήνα και στη συνέχεια κατάφερε να ανοίξει και δικό του ζαχαροπλαστείο. Οπότε έστω και με κόπο και θυσία χτίσαμε από την αρχή για τρίτη φορά ένα καινούριο νοικοκυριό.

Τί έγινε με τα περιουσιακά σας στοιχεία στην Πόλη;

Αυτά ουσιαστικά χαθήκαν και κατελήφθησαν από το τουρκικό κράτος και στη συνέχεια δόθηκαν σε φτωχούς Τούρκους. Το σπίτι μας δόθηκε σε οικογένεια Τούρκων, το ξέρω, το επισκέφθηκα και το είδα με τα μάτια μου. Ευτυχώς μου επέτρεψαν να μπω και να το ξαναδώ, κατάλαβαν ότι εκεί είχα ζήσει ένα σημαντικό μέρος της ζωής μου.

Εμειναν κάποιοι συγγενείς πίσω;

Πώς ήταν τα πράγματα εδώ στην Ελλάδα;

Σας βοήθησε η πολιτεία;

Πώς σας υποδέχθηκαν οι ντόπιοι; Υπήρξε κάποια συμπαράσταση;

Τα πράγματα εδώ ήταν δύσκολα, καθώς η Ελλάδα τότε αναπτυσσόταν, ενώ εμείς προερχόμασταν από μια πόλη στην οποία η ελληνική κοινότητα ήταν πλούσια ή έστω οικονομικά ισχυρή σχεδόν στο σύνολο της, με τις επιχειρήσεις της, τις περιουσίες της, τα ιδρύματα της, τα σχολεία της. Εδώ έπρεπε να ξεκινήσουμε από το μηδέν. Οι πολίτες συχνά ήταν αρνητικοί απέναντί μας έως είχαν και μια ρατσιστική συμπεριφορά ορισμένοι. Σε μια δουλειά, ως πωλήτρια θυμάμαι, με αποκαλούσαν Τουρκάλα, στην Πόλη ήμασταν Ρωμηοί, εδώ ήμασταν Τούρκοι. Μια ζωή χωρίς πατρίδα.

Πώς στήσατε την καινούρια σας ζωή στην Ελλάδα; Πού δουλεύατε (αν δουλεύατε); Πώς ήταν τα μετέπειτα χρόνια; Τελικά η προσαρμογή σας ήταν ομαλή με το πέρασμα του χρόνου;

Με πολλές δυσκολίες, αλλά με την ειλικρινή συμπαράσταση και στήριξη του άντρα μου, που ήταν Ελλαδίτης, κατάφερα και έφτιαξα αυτό το ιατρείο κουκλών, στο οποίο κατασκευάζω και επισκευάζω κούκλες, ίσως και να είμαι η μόνη στην Αθήνα. Στην Πόλη, τέτοιου είδους επιχειρήσεις ήταν πολλές και ανθηρές. Τελικά, τα κατάφερα και έφτιαξα μια καλή επιχείρηση που με βοήθησε και να ζήσω όπως ήθελα, αλλά και

να βοηθήσω την οικογένεια μου.

ΕΝΟΤΗΤΑ Ε (ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ)

Πώς θυμάστε την Πόλη και τη ζωή σας εκεί, σήμερα;

Με πολύ ωραίες και δυνατές αναμνήσεις. Τα παιδικά μου χρόνια ήταν όμορφα και ανέμελα. Υπήρχε αγάπη και στοργή από την οικογένεια μου και ζούσαμε όμορφα και αρμονικά. Προτιμώ να θυμάμαι αυτά.

Έχετε επισκεφθεί ποτέ την Πόλη μετά τα γεγονότα, τα μέρη που ζήσατε;

Ναι, και θα το ξανακάνω, την αγαπώ την Πόλη.

Κλείνοντας πώς θα περιγράφετε την ιστορία της ζωής σας, μετά από τόσα χρόνια;

Ένα ταξίδι γεμάτο περιπέτειες.

Συνέντευξη με Ευστάθιο Αρβανίτη

ΕΝΟΤΗΤΑ Α' (ΣΧΕΤΙΚΗ ΜΕ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥΣ)

Ξεκινώντας, θα ήθελα να σας ρωτήσω πότε και που γεννηθήκατε.

Γεννήθηκα στην Πρίγκηπο, στο Βόσπορο, το 1946

Σε ποια ηλικία ήσασταν, όταν συνέβησαν τα γεγονότα της 6ης Σεπτεμβρίου του 1955 στην Κωνσταντινούπολη;

Ήμουν εννέα ετών.

Πώς ήταν η κατάσταση στην Πόλη, στην Πρίγκηπο, έτσι όπως τη βιώνατε εσείς, πριν τα μεγάλα γεγονότα;

Στην Πρίγκηπο, λόγω και του ότι ήταν νησί και σχετικά μακριά από το επίκεντρο των γεγονότων, τα πράγματα ήταν πιο ήρεμα, αν και είχαν αρχίσει να φαίνονται κάποιες αλλαγές στη συμπεριφορά διαφόρων.

Πώς ήταν η σχέση σας με τους Τούρκους;

Η περίπτωση της Πριγκήπου ήταν ιδιαίτερη, καθώς η πλειονότητα των κατοίκων ήταν μειονοτικοί, και κυρίως Έλληνες. Υπήρχαν βέβαια και Αρμένιοι και Εβραίοι, αλλά οι περισσότεροι ήταν Ρωμηοί. Οι Τούρκοι κάτοικοι του νησιού ήταν πολύ λίγοι. Αντίθετα, στη Χάλκη, που υπήρχαν και δυο στρατιωτικές σχολές, έμεναν Τούρκοι, κυρίως στρατιώτες. Στο νησί μας όμως ήταν λίγοι, οπότε δεν υπήρχαν προβλήματα και διενέξεις.

Υπήρχαν πράγματι φιλίες μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων;

Δεν μπορώ να απαντήσω, λόγω της ιδιαιτερότητας της περιοχής, που ήταν σχεδόν ελληνική, αλλά θα έλεγα πως όχι.

ΕΝΟΤΗΤΑ Β' (ΓΕΓΟΝΟΤΑ)

Θα ήθελα τώρα να περάσουμε στο κομμάτι εκείνο που αφορά στην επονομαζόμενη "νύχτα των κρυστάλλων", τη νύχτα που έμελλε να αλλάξει τη ζωή των Ρωμηών της Πόλης.

Μπορείτε να θυμηθείτε πως ξεκίνησαν τα γεγονότα; Πότε καταλάβατε ότι κάτι κακό συνέβαινε στην Πόλη;

Εγώ εκείνο το καλοκαίρι είχα πάει στο βουνό Όλυμπος στην Προύσα, καθώς ήμουν πολύ αδύνατος και σ' εκείνη την περιοχή πήγαιναν όσοι ήθελαν να θεραπευτούν από διάφορες ασθένειες. Οπότε ήμουν για αρκετό καιρό επάνω στο βουνό, μαζί με τη μητέρα μου, για να μου ανοίξει η όρεξη, να γίνω καλά.. Στις 4 Σεπτεμβρίου φύγαμε με τη μητέρα μου από την Προύσα και πήγαμε στο επίγειο της και πήραμε το καραβάκι για την Πρίγκηπο, το οποίο συνέχιζε μετά για την Πόλη. Μέσα στο καραβάκι, λοιπόν, υπήρχαν πολλοί άνθρωποι, που φαινόταν ότι έρχονταν από την Ανατολία και οι οποίοι συζητούσαν μεταξύ τους σχετικά χαμηλόφωνα και με μισόλογα. Γενικώς, δεν έπρεπε να μιλάνε δυνατά, για να μην αποκαλυφθεί το σχέδιο. Αυτοί δεν είχαν, όμως, καταλάβει ότι ήμασταν Ρωμηοί, και λέγανε μεταξύ τους για το πώς θα σπάνε, ποιος θα τους δώσει τα υλικά που χρειαζόνταν, ποιος ήταν ο ομαδάρχης τους, ο αρχηγός της ομάδας. Η μητέρα μου κυρίως καταλάβαινε ότι κάτι κακό

σχεδιαζόταν, αλλά, σε καμία περίπτωση, δεν μπορούσε να φανταστεί αυτά που συνέβησαν. Κάποια στιγμή, εγώ όντας μικρός, ζήτησα στα ελληνικά νερό από τη μητέρα μου, οπότε αμέσως σταμάτησε κάθε συζήτηση γύρω μας. Αυτό ήταν περιστατικό που συνέβη μόλις δυο μέρες πριν τα γεγονότα και μας έδειξε ότι κάτι θα γινόταν, αλλά κανείς δεν περίμενε την καταστροφή.

Δεχτήκατε εσείς ή η οικογένειά σας κάποια επίθεση; Είχατε κάποιο τραυματισμό ή κάποια απώλεια;

Σχετικά με το σπίτι μας δεχτήκαμε μόνο πέτρες που έσπασαν τζάμια, καθώς και κάποια έπιπλα μέσα στο σπίτι, όπως μια βιτρίνα. Μέσα δεν ήταν εύκολο να μπουν γιατί το σπίτι ήταν ψηλό και γερά ασφαλισμένο. Στο μαγαζί, όμως του πατέρα μου που ήταν ακριβώς απέναντι από το σπίτι καταστράφηκαν όλα. Και εδώ υπάρχει ένα φαιδρό περιστατικό: ο πατέρας μου ήταν κατασκευαστής παπουτσιών, και είχε ένα ωραίο και καλό μαγαζί. Δίπλα ήταν ένα καφενείο, που το είχε ένας Τούρκος, ο Αλί, ο οποίος ήταν καλός και τον αγαπούσε τον πατέρα μου. Όταν πλησίαζε ο όχλος, ο Αλί έβαλε μια τουρκική σημαία έξω από το μαγαζί του πατέρα μου και έμεινε εκεί για να το προστατέψει. Πέρασαν τα κύματα των εισβολέων, έκαναν καταστροφές, όχι όμως στο δικό μας μαγαζί. Αφού ολοκληρώθηκε η καταστροφή και εμφανίστηκε και ο στρατός μετά την επιβολή του στρατιωτικού νόμου, ο Αλί έφυγε και πήγε σπίτι του. Και όταν οι ταραξίες έκαναν τον τελευταίο τους γύρο για να αποτελειώσουν ό,τι είχε απομείνει εμφανίστηκε ένας Τούρκος φαρμακοποιός, που είχε φαρμακείο δίπλα στον πατέρα μου και τους φωνάζει λέγοντας: "Αυτό το ελληνικό μαγαζί δεν το περιποιηθήκατε, γιατί το αφήνετε;". Αυτός ήταν γνωστός εθνικιστής που μισούσε τους χριστιανούς. Αυτοί τότε μπήκαν μέσα και τα κατέστρεψαν όλα.

Μπορείτε να περιγράψετε τι συνέβη εκείνη τη νύχτα;

Στην Πρίγκηπο δεν έγιναν οι καταστροφές που έγιναν στην Πόλη, και κυρίως στο Πέρα που τα κατέστρεψαν όλα, τα έκαψαν, πέταγαν πράγματα στο δρόμο, έκλεψαν, ξύρισαν παπάδες, έκαναν βιασμούς, και σκότωσαν. Στο νησί μας κυρίως έσπαγαν μαγαζιά και κάποια σπίτια και έκλεβαν και κατέστρεφαν πράγματα.

Πώς νιώθατε εσείς, η οικογένειά σας;

Φόβο, πολύ μεγάλο φόβο, στην αρχή σκεφτήκαμε να φύγουμε για την Ελλάδα, αλλά δεν το κάναμε. Στη συνέχεια έγινα κάπως καλύτερα τα πράγματα, ξανακτίσαμε τις περιουσίες μας και τα μαγαζιά μας και μείναμε.

Πώς ήταν η επόμενη μέρα, ποια ήταν η εικόνα του νησιού και κυρίως η κατάσταση των ελληνικών ιδιοκτησιών;

Καταστροφή. Οι περισσότεροι ήταν σε απόγνωση, καθώς η δουλειά τους είχε καταρρεύσει, έχασαν την περιουσία τους. Από τότε άρχισε η εγκατάλειψη και η φυγή, χωρίς όμως να λάβει εκτεταμένες διαστάσεις. Ο οριστικός ξεριζωμός έγινε με τις απελάσεις το 1964 και το 1974 με την Κύπρο, όπου έφυγαν και οι τελευταίοι. Πιο πριν, το 1955, τα πράγματα εδώ στην Ελλάδα ήταν πολύ δύσκολα, φτώχεια μετά από πολέμους,

χαμηλό επίπεδο ζωής, καμία σχέση με αυτό που είχαμε εμείς στην Πόλη. Μάλιστα, υπήρξαν κάποιοι, που ενώ αρχικά έφυγαν λόγω φόβου, τελικά επέστρεψαν αργότερα , επειδή στην Ελλάδα οι συνθήκες ήταν πολύ δύσκολες.

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ' (ΑΙΤΙΑ)

Μπορείτε να μας περιγράψετε την πολιτική “ατμόσφαιρα” που επικρατούσε τον τελευταίο καιρό πριν τα γεγονότα;

Ήταν βαριά, είχαν αρχίσει στην Πόλη, κυρίως, διάφορες συγκεντρώσεις εναντίον του Μακάριου, των Ελληνοκυπρίων, των Ελλήνων γενικώς. Κυκλοφορούσαν φήμες ότι η ελληνική κοινότητα και ιδιαίτερα το Πατριαρχείο στήριζε οικονομικά τον αγώνα των Κυπρίων, που λεγόταν ότι φέρνονταν άσχημα στους Τουρκοκύπριους. Ακόμη τον τελευταίο καιρό είχαν αρχίσει να βάζουν αφίσες παντού που ζητούσαν από τους Τούρκους να μην αγοράζουν από ελληνικά μαγαζιά με τη φράση: “Πατριώτη, μην ψωνίζεις στα μαγαζιά των απίστων”. Επίσης, άρχισαν να μας απαγόρευαν να μιλάμε ελληνικά δημοσίως ακόμη και οι Τουρκάλες δασκάλες στο σχολείο οι οποίες ήταν και πολύ σκληρές.

Υπήρχαν κάποιες ενδείξεις, κάποιες υπόνοιες για το τι θα επακολουθούσε;

Στο βαθμό των επεισοδίων που ακολούθησαν , τουλάχιστον στην Πρίγκηπο, όχι.

Ποια πιστεύετε ότι ήταν τα αίτια αυτών των γεγονότων;

Φαινομενικά η Κύπρος, το Κυπριακό, το οποίο σίγουρα έπαιζε το ρόλο του. Η πραγματική αιτία όμως ήταν η προσπάθεια η Τουρκία να απαλλαγεί από τις μειονότητες και κυρίως από τους Έλληνες και να γίνει μια χώρα καθαρή και ομοιογενής. Η παρουσία και η δράση των μειονοτήτων ήταν ενοχλητική. Αυτό ήταν στρατηγική των Νεότουρκων από την εποχή που κατέλαβαν την εξουσία μετά το 1908. Ήθελαν να διώξουν τους μειονοτικούς και μετά το 1922. Δεν το έκαναν, όμως, αμέσως, καθώς οι Τούρκοι δεν ήταν έτοιμοι να αναλάβουν τις επιχειρήσεις των Ρωμηών και γενικά των μειονοτικών. Οι Τούρκοι ως τότε ήταν νομάδες που ζούσαν φτωχικά και διαφορετικά από τους μειονοτικούς, οπότε καθυστέρησε το σχέδιο εξόντωσης των μειονοτήτων μέχρι η Τουρκία να γίνει ένα αστικό κράτος.

Ποια ήταν η αφορμή;

Πως οδηγήθηκαν τα πράγματα σε αυτή την εξέλιξη;

Υποτίθεται η βόμβα που εξερράγη στο σπίτι του Ατατούρκ στη Θεσσαλονίκη, την οποία, όπως απεδείχθη εκ των υστέρων, είχαν τοποθετήσει οι ίδιοι, για να τονωθεί το εθνικό αίσθημα των Τούρκων εναντίον των Ελλήνων.

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ' (ΦΥΓΗ - ΕΡΧΟΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ)

Πώς ήρθατε στην Ελλάδα; Είχατε κάποιον συγγενή που σας βοήθησε ή έστω που σας περίμενε;

Ήρθαμε με τις απελάσεις το 1964, καθώς ο πατέρας μου ήταν Έλληνας υπήκοος, αφού ο παππούς μου είχε πάει από τη Σαντορίνη στην Πόλη.

Εδώ στην Αθήνα και συγκεκριμένα στην Ανθούσα που τότε είχε δυο σπίτια είχε αγοράσει μια θεία μου ένα οικόπεδο και είχε χτίσει ένα σπίτι. Ο άντρας της έχτιζε σπίτια και είχε κάνει μια περιουσία, οπότε στην αρχή μείναμε σ' αυτή που μας βοήθησε να σταθούμε στα πόδια μας.

Τί έγινε με τα περιουσιακά σας στοιχεία στην Πόλη;

Έμειναν κάποιοι συγγενείς πίσω;

Πίσω έμεινε μια θεία μου με τον άντρα της που πρόσεχαν το σπίτι και το νοίκιαζαν. Μετά και τη δική τους όμως φυγή, όπως και των ενοικιαστών, το σπίτι καταλήφθηκε από Τούρκους οι οποίοι το κατοικούν και σήμερα. Και το σημαντικότερο το σπίτι μου ανήκει στο μισό, το άλλο μισό ανήκει στο τουρκικό κράτος, καθώς μετά το θάνατο της θείας μου που της ανήκε το άλλο μισό, και καθώς εκείνη δεν είχε παιδιά, η μισή ιδιοκτησία περιήλθε στο κράτος. Εγώ από την άλλη πλευρά έδωσα 16 χρόνια μάχες στα τουρκικά δικαστήρια και με τη βοήθεια ενός άξιου και καλού Τούρκου δικηγόρου, κέρδισα τη δική μου ιδιοκτησία σ' αυτό το ακίνητο και υποχρεώθηκαν οι ενοικιαστές που μένουν σήμερα σ' αυτό να μου πληρώνουν ενοίκιο. Είναι μικρό το ποσό, αλλά για μένα είναι σημαντικό ότι είμαι από τους λίγους Ρωμηούς που είναι γραμμένη στο τουρκικό κτηματολόγιο η ιδιοκτησία μου, στο όνομά μου.

Πώς ήταν τα πράγματα εδώ στην Ελλάδα;

Σας βοήθησε η πολιτεία;

Μας έδωσε κάποιο επίδομα, αλλά ήταν μικρό, ίσα για να καλύψουμε τις πρώτες ανάγκες. Εδώ στην αρχή ήταν δύσκολα λόγω διαφορετικών οικονομικών συνθηκών, αλλά παλέψαμε και τα καταφέραμε.

Πώς σας υποδέχθηκαν οι ντόπιοι; Υπήρξε κάποια συμπαράσταση;

Υπήρχαν, γενικότερα, φαινόμενα ρατσιστικής συμπεριφοράς;

Γενικά, δεν είχαμε ακραία φαινόμενα συμπεριφοράς, ήταν μάλλον ήρεμα τα πράγματα, αλλά οι λέξεις Τούρκος και Τουρκόσπορος ακούγονταν συχνά, ακόμη και από σοβαρούς ανθρώπους. Είναι κάτι, που σπάνια, αλλά μπορεί να ακουστεί και σήμερα. Υπήρχε μια ειρωνεία και μια διάθεση απόρριψης, όχι όμως γενικευμένη.

Πώς στήσατε την καινούρια σας ζωή στην Ελλάδα; Πού δουλεύατε (αν δουλεύατε);

Σπούδασα στη Σιβιτανίδειο ηλεκτρονικός μηχανικός και δούλεψα για 35 χρόνια σε μια μεγάλη εταιρεία σαν διευθυντικό στέλεχος. Σήμερα, είμαι συνταξιούχος και ασχολούμαι ερασιτεχνικώς με την εφημερίδα " Πολίτης" που εκδίδεται κάθε μήνα εδώ στην Αθήνα για 45 χρόνια και ασχολείται κυρίως με τα δικά μας θέματα.

Πώς ήταν τα επόμενα χρόνια; Τελικά η προσαρμογή σας ήταν ομαλή με το πέρασμα του χρόνου;

Και δύσκολα και όμορφα, είχαν και τις δυο πλευρές. Γενικά ,πάντως, ήταν ομαλή.

ΕΝΟΤΗΤΑ Ε' (ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ)

Πώς θυμάστε την Πόλη και τη ζωή σας εκεί, σήμερα;

Πολύ όμορφα, εγώ ήμουν παιδί και τότε περνούσαμε πολύ ωραία στην Πρίγκηπο. Δεν αισθανόμασταν ξένοι, ήμασταν στο σπίτι μας και ζούσαμε ειρηνικά, τουλάχιστον τα χρόνια που μπορώ να θυμάμαι. Γιατί παλαιότερα είχαν προηγηθεί ο φόρος περιουσιών , τα εξοντωτικά τάγματα εργασίας για τους άντρες 20 έως 45 ετών.

Έχετε επισκεφθεί ποτέ την Πόλη μετά τα γεγονότα, τα μέρη που ζήσατε;

Πολλές φορές, τώρα την επισκέπτομαι τρεις φορές τον χρόνο. Τα πράγματα έχουν αλλάξει, δεν ενοχλεί κανένα να μιλάς ελληνικά, να είσαι Έλληνας, ειδικά δε μετά το σεισμό του 1999 η εικόνα του μέσου Τούρκου για την Ελλάδα και τους Έλληνες βελτιώθηκε θεαματικά. Σήμερα, όπου και αν πας ακούς ελληνικά τραγούδια, σε τουρκικά μαγαζιά, σε εστιατόρια. Γίνονται ελεύθερα εκθέσεις μνήμης και φωτογραφιών, γίνονται συζητήσεις για τα περασμένα χωρίς προκαταλήψεις.

Κλείνοντας πώς θα περιγράφετε την ιστορία της ζωής σας, μετά από τόσα χρόνια;

Δυο κόσμοι, δυο πατρίδες, δυο ζωές με καλές και πικρές στιγμές...

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εκ προοιμίου θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ερμηνεία των γεγονότων, των αιτίων και των αφορμών τους, καθώς και οι επιπτώσεις τους στη ζωή των μελών της ρωμαϊκής κοινότητας της Πόλης, είναι μια πραγματικά δύσκολη υπόθεση, καθώς απηχεί πολλούς και διαφορετικούς παράγοντες αλλά και πλήθος παραλλαγών και αντιδράσεων.

Εξάλλου, το πρίσμα ανάγνωσης και εκτίμησης των καταστάσεων και των πρωταγωνιστών τους μπορεί να είναι και διαφορετικό, δεδομένου ότι όλοι μας αλλά και ο καθένας ξεχωριστά έχει τη δική του αντίληψη για τα συμβαίνοντα, έτσι όπως παρουσιάζονται μέσα από κάθε είδους μαρτυρίες, γραπτές είτε προφορικές. Ούτως ή άλλως ακόμη και η στάση των ανθρώπων που βίωσαν τα γεγονότα και τις συνέπειες τους μπορεί να ποικίλλει, αφού μπορεί να έχουν διαφορετική άποψη, για ένα σύνολο παραμέτρων, όπως για τα πραγματικά αίτια που προκάλεσαν το πογκρόμ του 1955 εναντίον της ελληνικής μειονότητας αλλά και κατ' επέκτασιν και εναντίον του συνόλου των μειονοτήτων που διαβιούσαν στην Πόλη για πάρα πολλά χρόνια. Επιπλέον, μπορεί να υπάρχουν διαφορετικές εκτιμήσεις για τη στάση των απλών Τούρκων, για την ικανοποίηση ή την δυσαρέσκεια που τους προκάλεσαν τα γεγονότα, για τα πραγματικά τους συναισθήματα έναντι των Ρωμηών, για την αλήθεια και την ειλικρίνεια των συναισθημάτων, ακόμη και για τη στάση των Ελλαδιτών απέναντι στους Κωνσταντινουπολίτες πρόσφυγες που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις πατρογονικές τους εστίες και τις ρίζες τους και να έρθουν στην Ελλάδα, στην "φυσική" τους πατρίδα.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, και πέρα από τις κατά καιρούς διαφορετικές προσεγγίσεις και αποκλίνουσες απόψεις, υπάρχουν κάποια σημεία στα οποία προκύπτει αβίαστα αλλά και με απόλυτη συνείδηση

των λεγομένων απόλυτη σύγκλιση και ταύτιση των εκτιμήσεων και των ερμηνειών, είτε εξετάζει κανείς τα γραπτά κείμενα είτε τις προφορικές μαρτυρίες.

Πρώτο και κύριο σημείο συναντίληψης είναι το γεγονός ότι όλοι συγκλίνουν πως τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου του 1955, δεν μπορεί και δεν ήταν μια τυχαία και αυθόρμητη αντίδραση ενός μέρους της τουρκικής κοινωνίας για πολιτικούς ή άλλους λόγους. Όπως, αποδεικνύεται από πολλές και διαφορετικές εξεταζόμενες πλευρές όλη αυτή η επιχείρηση εναντίον της ελληνικής μειονότητας ήταν μια απόλυτα προσχεδιασμένη και ελεγχόμενη επιχείρηση με εξαιρετικά ανεπτυγμένη διασύνδεση και διαπλοκή, καθώς άγγιζε τα ανώτερα επίπεδα διοίκησης του τουρκικού καθεστώτος, τον ίδιο τον πρωθυπουργό αλλά και υπουργούς.

Καταλυτικό στοιχείο που επιβεβαιώνει την παραπάνω άποψη είναι ότι το πογκρόμ δεν θα ήταν τόσο αποτελεσματικό στην οργάνωση και εκτέλεση του, αν δεν υπήρχε κεντρική καθοδήγηση είτε από τις τουρκικές μυστικές υπηρεσίες είτε από την ίδια την κυβέρνηση. Εξάλλου, η αλήθεια του ανωτέρου ισχυρισμού αποδείχτηκε καθαρά και στις δίκες της Γιασίντα, που ακολούθησαν το 1961, μετά την ανάληψη της κυβέρνησης από πραξικοπηματίες, οι οποίοι και οδήγησαν σε δίκη τα μέλη της κυβέρνησης Μεντερές που είχαν εξυφάνει και υλοποιήσει το σχέδιο εκφοβισμού και εξόντωσης της ελληνικής κοινότητας μέσω του πογκρόμ, όχι όμως μόνο για το θέμα αυτό αλλά και για πλήθος άλλων θεμάτων, όπως δημεύσεις περιουσιών, κατάχρηση δημόσιας περιουσίας, καταστρατήγηση του δικαιώματος της ελευθερίας του τύπου, και παραβίαση του συντάγματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι βασικοί πρωταγωνιστές εκτελέστηκαν δια απαγχονισμού μεταξύ των οποίων ο ίδιος ο Μεντερές αλλά και ο Υπουργός Εσωτερικών Ζορλού που ήταν και ο βασικός εμπνευστής και υποκινητής των γεγονότων του '55.

Κατά τη διάρκεια της δίκης, όπου εξετάστηκαν εκατοντάδες μάρτυρες προέκυψε η ευθύνη και η εμπλοκή της τότε τουρκικής κυβέρνησης στην σύλληψη και εφαρμογή του σχεδίου εις βάρος της ελληνικής μειονότητας αλλά και το σύνολο των ακολουθούμενων χειρισμών και δράσεων για τη διασφάλιση της επιτυχούς εκτέλεσής του. Για παράδειγμα πως θα ήταν δυνατή η λεηλασία και η καταστροφή της ελληνικής περιουσίας είτε αφορά σε καταστήματα και επιχειρήσεις είτε σε οικίες, ιδρύματα, σχολεία, εκκλησίες, νοσοκομεία, αν δεν είχε μεταφερθεί με κρατικά κυρίως μέσα και με τη σύμπραξη της αστυνομίας και του στρατού ένας όχλος χιλιάδων εξαθλιωμένων ανθρώπων από τα βόρεια της Ανατολίας, οι οποίοι και αποτέλεσαν τη δύναμη κρούσης για τη συντελεσθείσα καταστροφή.

Υπήρξαν μεγάλος αριθμός ανθρώπων που μεταφέρθηκε στην Πόλη με κάθε είδους μέσο, όπως δημόσια χρήσης λεωφορεία, στρατιωτικά οχήματα με μοναδικό αντικείμενο την επίθεση στην ελληνική μειονότητα, που παρέμεινε στο χώρο δράσης του για λίγες ώρες και μετά την ολοκλήρωση της καταστροφής “εξαφανίστηκε” ως δια μαγείας. Πρόκειται, όπως είναι φανερό, για ανθρώπους που πιθανότατα δεν είχαν επισκεφθεί ποτέ πριν την Πόλη και χωρίς την απαιτούμενη καθοδήγηση, θα ήταν αδύνατο να έχουν τόσο αποτελεσματική στόχευση, δεδομένου ότι λεηλατήθηκαν και παραδόθηκαν στην καταστροφή μόνο ελληνικής ιδιοκτησίας επιχειρήσεις και περιουσίες γενικότερα, ενώ οι τουρκικές παρέμειναν άθικτες. Σημειώνεται ότι, ενώ ήταν συχνό το φαινόμενο της καύσης των ελληνικών περιουσιών, αυτό δε συνέβαινε, όταν γειτνιάζαν με τουρκικές υπό το φόβο της εξάπλωσης των πυρκαγιών, που έβαζαν οι επιδρομείς. Αυτονόητο είναι ότι οι προερχόμενοι, ως επί το πλείστον, από την Ανατολή πάμφτωχοι και εξαθλιωμένοι Τούρκοι, δε θα ήταν σε θέση να γνωρίζουν, και μάλιστα με ακρίβεια τις ελληνικές ιδιοκτησίες, όταν δε γνώριζαν καν την ίδια την Πόλη, αν δεν υπήρχε κεντρικός σχεδιασμός και οργανωμένη καθοδήγηση.

Για τους παραπάνω λόγους από την αρχή δεν έγιναν αποδεκτές από την ελληνική κοινότητα οι θεωρίες περί αυθόρμητης εκδήλωσης συναισθημάτων των απλών Τούρκων ανθρώπων, που εξέφρασαν μ' αυτό τον απαράδεκτο τρόπο την "οργή" τους για την κατάσταση των συμπατριωτών τους στην Κύπρο αλλά και για την τοποθέτηση "βόμβας" στο τουρκικό προξενείο στη Θεσσαλονίκη, που ήταν και η γενέτειρα του Κεμάλ Ατατούρκ.

Οι παραπάνω καταστάσεις, ίσως, να αποτέλεσαν μια καλά σχεδιασμένη αφορμή και ένα ισχυρό κίνητρό αφενός μεν για να ξεκινήσουν και να εξελιχθούν τα γεγονότα αφετέρου δε για να αποκτήσουν μια υποτυπώδη πολιτική νομιμοποίηση από το σύνολο της τουρκικής κοινωνίας, μέρος της οποίας ήταν επιφυλακτικό έως και αρνητικό σε τέτοιου είδους ακραίες συμπεριφορές και μεθοδεύσεις που δεν τιμούσαν την Τουρκία ούτε την ενέτασσαν στον πολιτισμένο κόσμο.

Άλλο παράδειγμα που αποδεικνύει την εκ των άνω οργάνωση των γεγονότων, ήταν το γεγονός ότι εξελίσσονταν σε διαφορετικές φάσεις με απόλυτη τήρηση του σχεδίου και με μέγιστη αποτελεσματικότητα.

Στη συνέχεια ένα άλλο σημείο ταύτισης των ερευνητικών δεδομένων και των μαρτυριών είναι η επικράτηση ενός περίεργου πολιτικού κλίματος πριν τα γεγονότα, που δεν προοιωνιζόταν καλές μέρες για τη μειονότητα. Αναφέρεται ότι τουλάχιστον έναν χρόνο πριν είχε αρχίσει μια μεθοδευμένη και ενορχηστρωμένη επίθεση εναντίον της ρωμαϊκής κοινότητας είτε για λόγους σχετιζόμενους με την εκεί παρουσία της είτε και για αλλότριους προς αυτή λόγους.

Καταλυτικός παράγοντας στη δημιουργία και την ενίσχυση ενός κλίματος επιθετικού έναντι της μειονότητας ήταν ο ρόλος του τύπου και εν γένει της ενημέρωσης. Οι εφημερίδες, στην πλειονότητά τους, και μάλιστα ευρείας κυκλοφορίας άρχισαν να δημοσιεύουν άρθρα με πηχυαίους τίτλους είτε εναντίον της ίδιας της κοινότητας και των

δράσεων της είτε εναντίον του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στην Κύπρο, που τον θεωρούσαν υπεύθυνο για "εγκλήματα", που όπως ισχυρίζονταν συνέβαιναν στην νήσο εις βάρος των Τουρκοκυπρίων από τους Ελληνοκυπρίους. Από τη μελέτη των στοιχείων προκύπτει ξεκάθαρα ότι τέτοιου περιεχομένου δημοσιεύματα φιλοξενούνταν καθημερινά στον τουρκικό τύπο την περίοδο πριν τα Σεπτεμβριανά και είναι φυσικό ότι είχαν ως προφανή στόχο τη δημιουργία ενός ανθελληνικού κλίματος στους κόλπους της τουρκικής κοινωνίας, η οποία στη συνέχεια, εύλογα, θα έδειχνε τουλάχιστον την ανοχή της, αν όχι την έμμεση ή άμεση υποστήριξη της, ακόμη και με τη συμμετοχή της.

Στο ίδιο μήκος κύματος και με τους ίδιους στόχους κινούνταν και τα παρακλάδια του κυβερνώντος Δημοκρατικού κόμματος, που σε αγαστή και συνεχή συνεργασία με φοιτητικές, εργατικές και άλλες οργανώσεις, όπως η οργάνωση "Η Κύπρος είναι τουρκική" διοργάνωναν συνεχώς συλλαλητήρια στους κεντρικούς δρόμους της πόλης, όπου κυριαρχούσαν τα ανθελληνικά συνθήματα και ένα γενικό ανθελληνικό παραλήρημα.

Κεντρικός άξονας όλων των παραπάνω, σύμφωνα και με όλες τις πηγές, ήταν η δημιουργία ενός εχθρικού και απειλητικού κλίματος που άρχισε να φοβίζει τη μειονότητα, καθώς εκτοξεύονταν και διάφορες απειλές για διωγμούς και για την ανάγκη απομάκρυνσης των Ελλήνων της Πόλης. Είναι αλήθεια ότι παρά την αλλαγή του κλίματος και την προσπάθεια εκφοβισμού κανένας μειονοτικός δεν μπορούσε να φανταστεί τη βιαιότητα και την ένταση των όσων ακολούθησαν.

Ακριβώς αυτή η βιαιότητα, το μέγεθος και η έκταση των επεισοδίων συναντάται, επιπλέον, ως κοινός τόπος σε όλες τις μαρτυρίες που σχετίζονται με την περιγραφή τους. Αναδεικνύεται περίτρανα ότι το πογκρόμ αφορούσε στο σύνολο της Πόλης, όπου υπήρχε ελληνική παρουσία, ακόμη και ισχνή, και δεν περιορίστηκε μόνο στις κεντρικές συνοικίες της, αλλά επεκτάθηκε ακόμη και σε εξοχικές περιοχές, που

απέχαν τουλάχιστον 30 μίλια από την πόλη, όπως στις παραλιακές περιοχές του Βοσπόρου, στην ασιατική πλευρά της Πόλης έως και τα Πριγκηπόνησσα. Σχετικά δε με την ένταση και τη σοβαρότητα των επεισοδίων δεν εντοπίζεται η παραμικρή αμφιβολία, αντιθέτως ομολογείται περίτρανα σε όλες τις αναφορές πως ήταν μια πραγματική εισβολή με χαρακτηριστικά λεηλασίας, διωγμού, βίαιης και ολοκληρωτικής καταστροφής, που προηγούμενη της δεν είχε καταγραφεί στα πρόσφατα ιστορικά δεδομένα της ομογένειας. Ήταν μια απολύτως οργανωμένη, ληστρική και απάνθρωπη επίθεση σε μια κοινότητα που βρισκόταν στην περιοχή αυτή για διάστημα αιώνων, με ιδιαίτερα αξιόλογη προσφορά και συμμετοχή στα πεπραγμένα της Πόλης. Είναι αυτή ακριβώς η προσφορά, η συνδεδεμένη με την αξιοσύνη και το επιχειρηματικό πνεύμα των μελών της μειονότητας που της παρείχε την ευρωστία, ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο αλλά και μια ξεχωριστή θέση στην κοινωνική και πολιτισμική διαβάθμιση της πολιτικής κοινωνίας συνολικότερα.

Ίσως, βέβαια, αυτή η ιδιαίτερη κοινωνική θέση της κοινότητας και η αυτονόητη κοινωνική της διαφοροποίηση ήταν τα χαρακτηριστικά εκείνα που την καθιστούσαν ως μια διαρκή απειλή στα "μάτια" και στις αντιλήψεις των απλών Τούρκων πολιτών, συνάμα, όμως, και στις αντιλήψεις της τουρκικής πολιτικής ηγεσίας. Όπως προκύπτει από την ενδελεχή έρευνα και πιο ανάγλυφα μέσα από τις προφορικές μνήμες η ρωμαίικη κοινότητα είχε συγκεντρώσει στα "χέρια" της μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων και ουσιαστικά κατείχε τα ηνία του εμπορίου στην Πόλη, πράγμα που της επέτρεπε να προσλαμβάνει και τουρκικό εργατικό προσωπικό. Αντιληπτό είναι ότι αυτό ενοχλούσε και τους ιθύνοντες αλλά και τους απλούς Τούρκους εργαζόμενους, με τους μεν πρώτους να θεωρούν ότι όλη αυτή η επιχειρηματική δραστηριότητα που συντελούνταν στα όρια της επικράτειας της χώρας τους δεν έπρεπε να ανήκει στην

ελληνική επιχειρηματική τάξη, αλλά έπρεπε να ασκείται από εγχώριους επιχειρηματίες, τους δε δεύτερους που συνήθως προέρχονταν από τα χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, όπου επικρατούσε η έλλειψη μόρφωσης και εν γένει παιδείας, να κυριαρχούνται από συναισθήματα μειονεξίας και χαμηλής αυτοεκτίμησης, χαρακτηριστικά που με το κατάλληλο υπόβαθρο, μπορούσαν να εξελιχθούν και να διαφοροποιηθούν σε συναισθήματα φθόνου και εχθρικής διάθεσης για όσους μέσα στη χώρα τους κατείχαν περιουσία, που σύμφωνα με τη δική τους αντίληψη, έπρεπε να ανήκει είτε στους ίδιους είτε γενικώς σε Τούρκους επιχειρηματίες. Σε ένα τέτοιο καλλιεργούμενο εχθρικό κλίμα ήταν πολύ εύκολη διαδικασία η ανάπτυξη και η έξαρση των εθνικιστικών τάσεων και των αντιμειονοτικών συναισθημάτων, που θα οδηγούσαν με μαθηματική βεβαιότητα στα γεγονότα του Σεπτεμβρίου του 1955.

Σύμφωνα και με τα παραπάνω κοινός άξονας παραμένει ότι κεντρικός και απώτερος στόχος του πογκρόμ, πιο συγκεκριμένα των εμπνευστών και εκτελεστών, ήταν αφενός μεν ο αφελληνισμός των ελληνικών επιχειρήσεων που μετά τα γεγονότα, πίστευαν ότι θα εξαγοράζονταν σε εξευτελιστικές τιμές από Τούρκους επιχειρηματίες, πράγμα που έγινε σε μερικές περιπτώσεις, και το σπουδαιότερο: η οριστική εκδίωξη της ελληνικής μειονότητας από τις ρίζες της. Ακόμη και αν έπαιρναν τις περιουσίες των Ρωμηών, αυτό δε θα ήταν αρκετό, καθώς η ικανότητα, το πείσμα και το θάρρος των ομογενών μπορούσε να τους σπλίσει με δύναμη και αποφασιστικότητα για την αναζωογόνηση της επιχειρηματικότητας τους, άρα η παρουσία τους πάντα θα ήταν μια διαρκής απειλή σε σχέση με τα συμφέροντα των Τούρκων.

Και, όντως, η εξέλιξη των πραγμάτων με τα γεγονότα επιβεβαίωσε του λόγου το αληθές, καθώς η πλειονότητα των ομογενών αποφάσισε να μην αφήσει τον τόπο που γεννήθηκε, που μεγάλωσε και μεγαλούργησε, αλλά

να προσπαθήσει να ανασυσταθεί από τις στάχτες της, να αντιμετωπίσει με θάρρος αυτήν την απροσδόκητη καταστροφή.

Ίσως, στο σημείο αυτό θα ήταν χρήσιμο να τονιστεί ότι και μέσα από την έρευνα αλλά και μέσα από τις προσωπικές μαρτυρίες, προκύπτει ότι σημαντικό μέρος της τουρκικής κοινωνίας της Πόλης δεν ήταν σύμφωνο με τα γεγονότα, και την έκτασή τους, καθώς ζούσε αρμονικά με τους Ρωμηούς για χρόνια, έστω και αν δεν είχε τη δύναμη ή και το θάρρος να τα αποτρέψει. Είναι, πάντως, σημαντικό ότι αναφέρονται περιπτώσεις Τούρκων που προσπάθησαν και πέτυχαν να διασώσουν μια ελληνική περιουσία, ένα ελληνικό σπίτι ή μαγαζί, διακυβεύοντας ακόμα και τη ζωή τους. Πρόκειται για λίγες περιπτώσεις, αλλά αξίζει να δοθεί μια σημασία και σ'αυτή την πτυχή των επεισοδίων. Βέβαια υπάρχουν και τραγελαφικές περιπτώσεις ανθρώπων που μπορεί να υπερασπιζόνταν τη ζωή και την περιουσία του γείτονά τους αλλά αμέσως μετά επιτίθονταν με σφοδρότητα σε άλλα μειονοτικά καταλύματα και ρωμαίικες ιδιοκτησίες.

Ιδιοκτησίες τις οποίες στη συνέχεια, μέσα από άοκνη προσπάθεια και πολύ κόπο και μόχθο, κατάφεραν οι Ρωμηοί να ξαναδημιουργήσουν, όπως τις επιχειρήσεις τους, τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό, δεδομένου ότι το μέγεθος της καταστροφής δεν τους άφηνε περιθώρια επιστροφής στην προτεραία κατάσταση. Επιπρόσθετα, μπόρεσαν να ξαναδώσουν παλμό και δύναμη σε όλη την εν γένει κοινωνική και πολιτισμική δράση της κοινότητας, μέσω της επαναλειτουργίας των ευαγών ιδρυμάτων, των σχολείων, των συλλόγων και των φιλανθρωπικών σωματείων. Η κοινότητα προσπάθησε, και ως ένα βαθμό το πέτυχε, να επανακτήσει μέρος της απωλεσθείσας ζωντανίας και αίγλης, αλλά και της ίδιας της ταυτότητας της, που είχε κλονιστεί βαθιά από τα γεγονότα.

Δεν ήταν εύκολη προσπάθεια, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, καθώς εκτός της πραγματικά μεγάλης καταστροφής και της συνακόλουθης

έλλειψης χρημάτων, υπήρχε και το εμπόδιο της τουρκικής δημόσιας διοίκησης, που κάθε άλλο παρά επιθυμούσε την ανασύσταση της κοινότητας. Σημειώνεται ότι από το τουρκικό κράτος δεν υπήρξε καμία ουσιαστική βοήθεια, αφού και οι όποιες αποζημιώσεις δόθηκαν, αφορούσαν σε λιγότερους δικαιούχους από τους πραγματικούς αλλά και δεν ανταποκρίνονταν παρά στο 10% των καταγεγραμμένων αναγκών.

Επειδή η τουρκική πολιτική ηγεσία διαπίστωσε ότι η οριστική απαλλαγή της από την ελληνική παρουσία δεν ήταν εύκολη υπόθεση, εφήρμοσε εννέα χρόνια αργότερα τον νόμο των απελάσεων για τους Έλληνες υπηκόους, γεγονός που αποτέλεσε και το οριστικό πλήγμα για τη ζωή και το μέλλον της κοινότητας, οπότε και άρχισε η δραματική συρρίκνωσή της.

Σχετικά δε με τους μειονοτικούς που εγκατέλειψαν την Πόλη είτε άμεσα είτε λίγο αργότερα, αφού προσπάθησαν να αξιοποιήσουν με σχετικά ωφέλιμο τρόπο τα περιουσιακά τους στοιχεία, πράγμα σχεδόν ανέφικτο, και ήρθαν να εγκατασταθούν στην Ελλάδα, τα πράγματα δεν ήταν εύκολα, εκτός από εκείνους που είχαν φροντίσει εκ των προτέρων να δημιουργήσουν μια στοιχειώδη υποδομή εδώ στην Ελλάδα, όπως ένα σπίτι για να μείνουν, είτε αυτούς που κατάφεραν να μεταφέρουν μεγάλο μέρος του συναλλάγματός τους στην καινούργια γη. Είναι γνωστό και ομολογείται και από τους συνεντευξιαζόμενους ότι η πολιτική και οικονομική κατάσταση στη χώρα ήταν δύσκολη και το βιοτικό επίπεδο των πολιτών, σε κάθε περίπτωση κατώτερο αυτού που διαβιούσαν στην περίοδο των καλών εποχών οι ομογενείς στην Πόλη.

Αυτή ακριβώς η κοινωνική, πνευματική και πολιτισμική ανισότητα δημιουργούσε, πολλές φορές προβλήματα στις σχέσεις ημεδαπών και προσφύγων, καθώς η ελλαδική κοινωνία προσπαθούσε να ανασυγκροτηθεί και να σταθεί μετά από ένα παγκόσμιο πόλεμο και μια καταστροφική για την ίδια εμφύλια σύγκρουση. Κυριαρχούσε η φτώχεια

και η ανέχεια, καθώς και το χαμηλό κοινωνικό, μορφωτικό και εν γένει πνευματικό επίπεδο. Αντιθέτως, η προσφυγική κοινότητα γαλουχημένη σ' ένα τελείως διαφορετικό υπόβαθρο, πολύ υψηλότερο, εξευρωπαϊσμένο, "κουβαλούσε" τις δικές της συνήθειες και αντιλήψεις, που απέκλιναν σημαντικά απ' την επικρατούσα ατμόσφαιρα στην Ελλάδα.

Οι δεδομένες κοινωνικές αντιθέσεις προκάλεσαν αρχικά μεγαλύτερα προβλήματα προσαρμογής στους πρόσφυγες, καθώς ούτε η πολιτεία τους παρέσχε καμία ουσιαστική υποστήριξη ούτε η κοινωνία τους υποδέχτηκε με θέρμη, δεδομένων και των σημαντικών προβλημάτων επιβίωσης που αντιμετώπιζε και η ίδια. Αυτή η στάση δεν εξελίχθηκε ποτέ σε μορφή ανοιχτής σύγκρουσης, δημιούργησε, όμως, σε μερικές περιπτώσεις, ρατσιστικές διαθέσεις, που εμπόδιζαν τη συνεργασία και την ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ των δυο κοινοτήτων.

Παράλληλα, αυτό το πνεύμα επιφυλακτικότητας που αναπτύχθηκε αμφίπλευρα δεν βοήθησε στην απρόσκοπτη ένταξη των προσφύγων στους κόλπους της ελλαδικής κοινωνίας, δεδομένου ότι για πολλά χρόνια από τον ερχομό τους στην Ελλάδα δεν είχαν λύσει θέματα που αφορούσαν ακόμη και στην ίδια την υπηκοότητα, γεγονός, βέβαια, που αναδεικνύει και τις τεράστιες ευθύνες της ελληνικής πολιτείας που δεν ήταν έτοιμη να υποδεχθεί και να συνδράμει ανθρώπους που, σε καθεστώς βίας και τρομοκρατίας αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους, τις δουλειές, τη γη των προγόνων τους.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη διδακτορική διατριβή του Ιακωβίδη που αναφέρεται και στους διωχθέντες του 1955 αλλά και στους απελαθέντες του 1964 «καθίσταται, λοιπόν, προφανές ότι τις περισσότερες δυσχέρειες ένταξης αντιμετώπισαν κυρίως (α) όσοι εκ των αφιχθέντων το 1964 και εξής ήταν ηλικιωμένοι μη έχοντας τη δυνατότητα για επαγγελματική αποκατάσταση και τη δημιουργία νέων κοινωνικών σχέσεων με τους γηγενείς. (β) Οι νεότεροι αντεπεξήλθαν στις οικονομικές

αντιξοότητες με την εργατικότητα και το ζήλο τους, τη μόρφωση και τη γνώση ξένων γλωσσών. (γ) Αρχικά τουλάχιστον υπήρξαν προβλήματα τόπου κατοικίας ή υπηκοότητας. (δ) Φοβία και ανασφάλεια διακατείχαν αρκετούς, παρότι ζούσαν στην Αθήνα ως αποτέλεσμα των ταλαιπωριών που υπέστησαν στην Κων/πολη. (ε) Παρουσιάστηκαν προβλήματα προσαρμογής με τη χρήση της Τουρκικής ή λόγω της άγνοιας από μερίδα Ελλαδιτών της ιστορίας και της ιδιαίτερης παράδοσης των Κων/πολιτών. (στ) Η υπερηφάνεια και η νοσταλγία για την Βασιλεύουσα είναι συνάρτηση του εκεί χρόνου διαβίωσής τους. Έτσι για την πρώτη γενιά των Κων/πολιτών του 1964, παρά τις τραυματικές εμπειρίες, η Κων/πολη παραμένει, όπως την άφησε, μια αλησμόνητη πατρίδα, ενώ ένα σημαντικό μέρος των νέων, οι οποίοι γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην Ελλάδα, η Κων/πολη μπορεί ν' αποτελεί απλώς τον ιδιαίτερο τόπο καταγωγής του ενός ή και των δυο γονέων ή παππούδων του. (στ) οι Κων/πολίτες δεν ασχολήθηκαν με την ενεργό πολιτική, γιατί δεν κατόρθωσαν να διεισδύσουν στους μηχανισμούς του πελατειακού συστήματος. Η πολιτική τους συμμετοχή (και ένταξη) δεν υπερβαίνει την ανάμειξη ορισμένων στα δρώμενα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης».

Ειδικότερα, δεν εντοπίζεται η ιδιαίτερη συμμετοχή τους στις πολιτικές διαδικασίες, ούτε καν στο επίπεδο της πολιτικής παρατήρησης και παρακολούθησης των πραγμάτων, με την υποσημείωση ότι «η μη πολιτικοποίηση οφείλεται στη μεταφερθείσα από την Κωνσταντινούπολη νοοτροπία αποχής από την ενεργό ανάμειξη στα πολιτικά δρώμενα».³⁵

Από τις συνεντεύξεις, είναι αλήθεια ότι δεν προέκυψε ένα έντονο ρατσιστικό κύμα εναντίον των προσφύγων, αν και αναφέρονται τέτοια παραδείγματα, μεμονωμένου κυρίως χαρακτήρα, όπου αποκαλούνται

³⁵ Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης. Η ένταξη στην ελλαδική κοινωνία των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης (β΄ ήμισυ 20^{ου} αιώνα). Σύγκριση τους με τους Αιγυπτιώτες, Μικρασιάτες, Πόντιους και την αντίστοιχη διαδικασία ενσωμάτωσής τους (2005).

“Τούρκοι ή Τουρκόσποροι”, μια συνηθισμένη έκφραση που δηλώνει την άρνηση των ημεδαπών να αποδεχθούν την ύπαρξη αλλά κυρίως τη διαφορετικότητα αυτών των ανθρώπων.

Ακόμα, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία τους αποκαλούσαν “ψηλομύτες” και “φαντασμένους”. Η πρώτη γενιά δεν προσαρμόστηκε εύκολα, καθώς μερίδα των Ελλαδιτών αγνοούσε τον πολιτισμικό πλούτο των Κωνσταντινουπολιτών». ³⁶ Επιπρόσθετα αναφέρεται σε προσωπική μαρτυρία ότι «οι Τούρκοι μας διώξαν σαν Έλληνες. Οι Έλληνες μας υποδέχθηκαν σαν Τούρκους». ³⁷ Δυστυχώς ο κοσμοπολιτισμός τους και η πολιτισμική τους ετερότητα και ανωτερότητα εκλαμβάνονταν ως σοβαρή παρέκκλιση από τον έως τότε θεσμοθετημένο κώδικα αξιών.

Ένα άλλον κοινό στοιχείο που προκύπτει είναι το γεγονός ότι η ρωμαϊκή κοινότητα στην Αθήνα, όπου και κυρίως εγκαταστάθηκε, προσπάθησε να κρατήσει ζωντανή και αναλλοίωτη την πολιτική παράδοση. Δεν είναι τυχαίο το ότι σήμερα υπάρχουν δεκάδες σύλλογοι Κωνσταντινουπολιτών που έχουν μια σπουδαία κοινωνική και πολιτισμική παράδοση, καθώς διοργανώνουν διάφορες εκδηλώσεις μνήμης και διατήρησης της ξεχωριστής ταυτότητας τους, εκδρομές σε διάφορα μέρη ακόμα και στην Κωνσταντινούπολη.

Σίγουρα, σημαντικό ρόλο για τη δημιουργία και τη δράση αυτών των συλλόγων διαδραμάτισε και η επιθυμία τους να διατηρήσουν ισχυρούς εσωτερικούς δεσμούς μέσα στο πλαίσιο της κοινότητας, τη στιγμή, μάλιστα, που η επίσημη ελληνική πολιτεία αλλά και η ίδια η κοινωνία δεν τους προσέφερε την απαραίτητη αρωγή και υποστήριξη. Γι' αυτό και

³⁶ Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. Κωνσταντινουπολίτες πρόσφυγες και σύλλογοι στην Ελλάδα (2008)

³⁷ Ιακωβίδης Χρ. Ιωάννης. Η ένταξη στην ελλαδική κοινωνία των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης (β' ήμισυ 20^{ου} αιώνα). Σύγκριση τους με τους Αιγυπτιώτες, Μικρασιάτες, Πόντιους και την αντίστοιχη διαδικασία ενσωμάτωσής τους. (2005).

ειδικά τα πρώτα χρόνια οι κυριότερες συναναστροφές και οι παρέες τους περιστρέφονταν γύρω από τον άξονα των μελών της κοινότητας, καθώς εκεί αισθάνονταν οικειότητα και κατανόηση.

Ακόμη, όμως, και σήμερα που δεν υφίσταται κανένα ζήτημα διάκρισης και διαχωρισμού, είναι ολοφάνερη η προσπάθεια τους να κρατήσουν άσβεστη την αγάπη τους για την Πόλη, να διατηρούν τα ήθη και τα έθιμα που μετέφεραν μαζί με τις αποσκευές τους, και να έχουν υψηλό το συναίσθημα της αλληλεγγύης που τους κράτησε ενωμένους όλα αυτά τα χρόνια και τους βοήθησε να αντιμετωπίσουν τις κατά καιρούς αντιξοότητες.

Ένα παράδειγμα που βίωσε ο ερευνητής της παρούσας εργασίας και επιβεβαιώνει τον υψηλό βαθμό αλληλοϋποστήριξης είναι το ακόλουθο: Κατά τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων γνώρισε την Ειρήνη Πρίντεζη, που διατηρεί ένα ιατρείο κουκλών στο Παγκράτι, το μοναδικό στο είδος του, το οποίο αποτελεί και το μέσο βιοπορισμού της. Η ίδια, όχι μόνο επιδιορθώνει, αλλά και κατασκευάζει μοναδικής ομορφιάς και ποιότητας κούκλες, τις οποίες δεν πωλεί αλλά εκθέτει σε διάφορες εκθέσεις. Υπάρχει, όμως μια εξαίρεση, και αυτή σχετίζεται με τις εκθέσεις που, πολλές φορές, διοργανώνονται από συλλόγους Κωνσταντινουπολιτών με σκοπό τη συλλογή χρημάτων για τη στήριξη των ελάχιστων εναπομεινάντων Ρωμηών που διαβιούν σήμερα στην Πόλη είτε σε γηροκομεία είτε στις οικίες τους αλλά υπό συνθήκες φτώχειας και ανέχειας.

Συνεπώς, οι άνθρωποι αυτοί δεν ξεχνούν, θυμούνται, νοσταλγούν, συνεχίζουν όμως να ζουν και να δημιουργούν επιβεβαιώνοντας πως πρόκειται για μια ξεχωριστή και ιδιαίτερη κοινότητα.

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

1. **Paul Thomson** : *Φωνές από το παρελθόν –προφορική ιστορία–*, Εκδόσεις Πλέθρον, 2008
2. **Σπύρος Βρυώνης**: *Ο μηχανισμός της καταστροφής*, Εστία, Αθήνα 2007
3. **Ντιλέκ Κιουβέν**: *Εθνικισμός, Κοινωνικές μεταβολές και μειονότητες*, Εστία, Αθήνα 2006.
4. **Ιωάννης Χρ. Ιακωβίδης**: *Η ένταξη στην ελλαδική κοινωνία των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης (β' ήμισυ 20^{ου} αιώνα). Σύγκριση τους με τους Αιγυπτιώτες, Μικρασιάτες, Πόντιους και την αντίστοιχη διαδικασία ενσωμάτωσής τους. (2005)*
5. **Βασίλης Μούτσογλου**, *Η Τουρκία στο Μεταβαλλόμενο Διεθνές Περιβάλλον και οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδόσεις Παπαζήση.
6. **Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού**: *Κωνσταντινουπολίτες πρόσφυγες και σύλλογοι στην Ελλάδα*, Αθήνα 2008.
7. **Δημήτριος Καλούμενος**: *Η Σταύρωση του Χριστιανισμού*, Αθήνα 1966
8. **ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ**: *Τα Σεπτεμβριανά, ο διωγμός των Ελλήνων της Πόλης*, Αθήνα 2010
9. **Μέγας Ρευμιώτης**: *Η Συρρίκνωση του Ελληνισμού*, Κομοτηνή 1984.
10. **Χάρης Τσιρκινίδης**: *Αγώνες χωρίς δικαίωση...*, Εκδ. Ερωδιός, 2000.
11. **Μερόπη Αναστασιάδου, Πωλ Ντύμον**: *Οι Ρωμηοί της Πόλης-τραύματα και προσδοκίες*, Εστία, Αθήνα 2007.
12. **Πνευματικό Κέντρο Κωνσταντινουπολιτών**: *30 χρόνια από τις απελάσεις. 1964-1994* Αθήνα, 1994.